

SİYER-İ CELÎLE-İ
NEBEVİYYE
-SİYER'E GİRİŞ-

İZMİRLİ İSMAİL HAKKI

Sadeleştiren
ABDULKADİR EVGİN

SİYER-İ CELÎLE-İ NEBEVİYYE

- Siyer'e Giriş -

"Şüphesiz ki Hz. Peygamber'in hayatında sizin için güzel örnekler vardır."

İzmirli İsmail Hakkı

Sadeleştiren

Abdulkadir Evgin

Kitap Adı	:	Siyer-i Celile-i Nebeviyye
Yazar	:	İzmirli İsmail Hakkı
Sadeleştiren	:	Prof. Dr. Abdulkadir Evgin
ISBN	:	978-625-7617-30-7
SAMER Yayınları	:	100
Dizgi & Kapak	:	SAMER
Genel Yayın Yönetmeni	:	Doç. Dr. Feyza Betül Köse
Yayın Koordinatörü	:	Arş. Gör. Asım Sarıkaya
Görsel ve Teknik Tasarım	:	Arş. Gör. Cenap Ayık

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER Yayınları

Adres : KSÜ Avşar Kampüsü

Onikişubat/Kahramanmaraş

İletişim : 0344 300 47 59

e-posta : samer@ksu.edu.tr

Kahramanmaraş-2021

İÇİNDEKİLER

Sadeleştirenin Önsözü	6
-----------------------------	---

Siyer-i Celîle-i Nebeviyye

Siyer'in Önemi ve Faydaları.....	13
Siyer'in İslam İlimleri Arasındaki Yeri.....	14
Tarih İlminin Şubeleri	17
Siyer ve Megâzî.....	17
Fetihler Tarihi.....	27
Tabakât ve Mu'cem'ler.....	28
Genel (Umûmî) Tarih.....	30
Halifeler Tarihi ve İslam Devletleri:.....	31
Medâyin (Şehirler) Tarihi	31
Ensâb (Neseb, Soy İlmi) Kitapları	32
Menâkıb (Menkıbe) Kitapları.....	33
Eyyâmu'l-Arab.....	33
Evâil.....	34
İslam Tarihçilerinin Dereceleri	35
Tarih Kitapları.....	36
Bu Kitabın Yazım ve Tertibindeki Yöntem	37
Sahih Olan ve Tercih Edilen Senedler.....	40

Vâhî İsnadlar	45
Râvîler ve Rivâyetlerin Çeşitli Durumları.....	47
Sahih Hadisler	50
Zayıf Hadisler	54
Mevzû Hadisler	62
Zayıf Olan veya Hadis Uyduran Râvîler	65
Meşhur Fakat Muteber Olmayan Kitap ve Risaleler	71
Meşhur Olan Mevzû ve Zayıf Haberler	80
Yaratılış (Hilkat) Hadisleri	81
Peygamberlerin Hayatı ile İlgili Hadisler	82
Geçmiş Dönemlere Ait Olaylarla İlgili Hadisler	88
Hz. Peygamber'e Ait Olaylar	88
Mucizeler Ve Olağanüstülükler İle İlgili Hadisler.....	99
Sahabîler Ve Seçkin Kişilerin Menkıbeleri Hakkındaki Hadisler	105
Mekânlar Hakkındaki Hadisler	110
Gündüz ve Geceler Hakkındaki Menkıbelerle İlgili Hadisler	112
Kavimler ve Şahısların Menkıbeleriyle İlgili Hadisler	114

SADELEŞTİRENİN ÖNSÖZÜ

Bu kitabın yazarı İzmirli İsmail Hakkı (1869-1946) Osmanlının son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yaşamış ve birçok sahada eser telif etmiş önemli bir Türk din bilginidir. Yazar aynı zamanda Kur'ân ilimleri, Fıkıh, Kelam, Hadis, Siyer, Felsefe ve Mantık başta olmak üzere çeşitli branşlarda yaptığı çalışmalarını kitap olarak sonraki nesillerin istifadesine sunan velud bir İslam âlimidir. Döneminin şartları içerisinde yayınlamış olduğu eserlerinin sonraki araştırmacılar tarafından incelenerek çeşitli dillere aktarılmış olması döneminin önemli bir âlimi olduğunu kanıtlayan en önemli hususlardan biridir. Dolayısıyla sadece doğum ve vefat tarihleri bilinmesi gereken sıradan biri değildir. Biz burada merhum İzmirli İsmail Hakkı'nın hayatı, tahsili, ilmî kişiliği, eserleri ve fikirleri hakkında bilgi vermeyip okuyularımızı bu konuda yapılmış çalışmalara yönlendirmekle yetineceğiz. Konuya ilgi duyanlar mesela Bayram Ali Çetinkaya'nın *İzmirli İsmail Hakkı: Hayatı, Eserleri, Görüşleri* adlı eseri, Ali Duman'ın *İzmirli İsmail Hakkı: Hayatı, Eserleri ve Fıhkı* isimli makalesi ile İslam Ansiklopedisi'ndeki ilgili maddelere müracaat edilebilir.

İzmirli İsmail Hakkı okuyacağınız bu kitabına *Siyer-i Celile-i Nebeviyye (Peygamberimizin Pâk/Güzel/Örnek Hayat Hikâyesi)* adını vermiştir. Ancak içerik ile uyumu açısından bu isme, kitabının bir alt ismi olarak "Siyer'e Giriş" ibaresinin eklenmesinin doğru olacağını düşündük. Nitekim müellifimiz de eserin hemen başında "Mukaddimât (önceden bilinmesi gerekenler)" ifadesini en sonunda da "Mukaddimât tamamlandı" ifadesini kullanmıştır.

Diğer taraftan müellif kitabın ismini *Siyer-i Celîle-i Nebeviyye* olarak belirlediği halde içeriği özellikle de baş tarafı tam bir İslam Tarihi Bibliyografyası niteliğindedir. Sonraki konuları dikkate alındığında ise hadis usûlü, hadis ravileri ve hadis rivayeti ilmi özellikle de mevzû rivayetlerin tanınması konusunda bilgi ve uyarılarla dolu bir kitap olarak değerlendirilebilir. İsmine rağmen bu eserde Hz. Peygamber'in bi'setten önceki ve sonraki hayatından herhangi bir kesiti siyer anlatım üslûbu içerisinde bulmak mümkün değildir. Bütün bu sebeplerden dolayı kanaatimizce kitabın isminin özellikle İslam Tarihi, Zayıf ve Mevzû Hadisleri Tanıma Yolları ve Hadis Uyduran Râvileri Tanıma Yolları şeklindeki üç konuyu öne çıkaracak biçimde kurgulanması uygun düşerdi.

Çalışma sürecinde tespit edebildiğimiz bu özellikler bağlamında esasen müellifimizin bir *Siyer-i Nebî* (Hz. Peygamber'in Hayatı) yazmak niyetinde olduğu ama bunun için öncelikle bilinmesi gereken konuları (mukaddimât) "giriş" mahiyetinde kaleme aldığı sonucuna varmamız mümkündür. Mak-sadının da siyer yazmayı düşünenlerin öncelikle bu öncülleri bilmeleri gerektiği hususunu vurgulamak olduğu anlaşılmaktadır. Bizzat kendisinin kitaba *Siyer-i Celîle-i Nebeviyye* adını vermiş olması da bu hususu ön plana çıkarmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla içerik olarak Hz. Peygamber'in hayatına hasrettiği bir eserin bulunmaması da niyetine aldığı çalışmayı gerçekleştirmeye imkân bulamadığı şeklinde değerlendirilebilir.

Öte yandan merhum İzmirli İsmail Hakkı'nın yaşadığı dönem itibariyle Türk insanını İslam dininin kaynakları ve özellikle de Hz. Peygamber'e isnad edilen uydurma rivayetleri tanıma konusunda son derece bilinçli bir gayretle nasıl eğitmeye çalıştığını takdirle karşılamak elbette bir boyun borcudur. Aynı dönemde ülkemizde yetişmiş ve yaşamış İslam âlimlerinin insanımızı bilinçlendirmek konusundaki bu önemli gayretlerinin toplum nezdinde nasıl yankı bulduğu günümüz ile benzerlik göstermesi açısından son derece düşündürücüdür. Görünen o ki bildikleri doğruları delilleriyle kitaplaştırarak topluma aksettirmeye çalışan bu âlimlerimiz birtakım çevrelerce

engellenmiş, perdelenmiş, yok sayılmaları için gayret gösterilmiş ve şimdi olduğu gibi din istismarcılarının cahilce eleştirilerine maruz kalmışlardır. Bunu elinizdeki eserin özellikle hadis ilmiyle ilgili ikinci kısımdaki mevzû rivayetler konusunda halkı bilinçlendirmede usanmadan gösterilen gayretten açık şekilde anlamamız mümkündür. Ne yazık ki merhum İzmirli İsmail Hakkı'nın bir asır önce (1332/1917) kitabında sıraladığı çok sayıdaki uydurma rivayetin günümüzde hala sahihmiş veya uydurma değilmiş gibi anlatılması ve o yönde bir algı oluşturulmasını da açıkça ortaya koymaktadır.

Müellif eserinin "Meşhur Olan Mevzû ve Zayıf Haberler" başlığını koyduğu 99. sayfasından itibaren bâblara ayırarak çokça örneklerini verdiği mevzû veya zayıf rivayetleri bazen tamamen bazen baş tarafını belirttikten sonra kaynaklarını kimi zaman müellif, kimi zaman da eser adı vererek belirtmiştir. Verdiği zayıf, asılsız, merdûd ve daha çok da mevzû olarak değerlendirdiği yaklaşık 260 rivayet örneğini elliye yakın ayrı kaynaktan derlemiştir. Ancak buralarda da zaman zaman çok kısa yani bir kelime mütellif veya eser adı kullanmaktadır. Aslında bu kısımda verdiği örneklerin kaynaklarını tam bibliyografya bilgileriyle belirtmesi uygun olurdu. Eserin en dikkat çekici eksikliği olarak değerlendirebileceğimiz bu hususun ikmali ise günümüz araştırmacılarını beklemektedir.

Şu husus baştan belirtilmelidir ki çevirmen, aktarım ya da sadeleştirme yapan hiç kimse ele aldığı eserin müellifi değildir. Bu sebeple müellifin fikirlerini ve niyetlerini eksiksiz yansıtması mümkün değildir. Dolayısıyla yapılan aktarım veya çevirilerde hata ve yanlışlar kaçınılmazdır. Esasen hem çeviri hem Türkçeye aktarma hem de sadeleştirme işi riskli bir girişimdir. Ama sırf bu riskten dolayı geçmişteki âlimlerimiz tarafından yazılmış pek değerli eserlerin günümüz toplumlarının kullandığı dillere aktarılmasından mahrum bırakılmaması duygusu da tarihî ve ilmî sorumluluğun bir gereğidir. Netice itibarıyla diyeceğimiz odur ki bu çalışmada da bizden kaynaklı bazı hata ve eksiklikler olabilecektir. Böyle bir durumu tespit eden değerli

okuyucularımızın derhal yayıncıya ulaşarak duruma vukûfiyet ve düzeltme yoluna gidilmesine katkıda bulunmaları bizleri memnun, mesut, bahtiyar edecektir. Zira böyle bir davranış da şüphesiz tarafımızdan yine tarihî ve ilmî sorumluluğun bir gereği olarak kabul görecektir ve değerlendirilecektir.

İzmirli İsmail Hakkı, eseri ve yapılan bu çalışma hakkında önemli bulduğumuz bazı hususları belirttikten sonra şimdi de okuyucularımızın kitabı okuma sürecinde zihinlerinde bulundurmaları gereken bazı hususlara dikkat çekmek istiyoruz:

- İzmirli İsmail Hakkı Peygamberimiz başta olmak üzere bazı meşhur sahabîleri sıklıkla uzun vasıflar kullanarak yazmıştır. Biz bu uzun vasıfları kastedilen kişinin kim olduğu anlaşılacak şekilde kısaltarak yazdık. Mesela “Fahri Kâinat Efendimiz Aleyhissalâtu Vesselâm Hazretleri” şeklindeki vasıf kümesinden kastedilen kişi Peygamberimiz olduğundan bu ve benzeri ifadeler yerine sadece Hz. Peygamber / Peygamberimiz / Hz. Muhammed/ Peygamber, Hz. Ali, Hz. Ömer ifadelerini kullandık.

- Bazı âlimlerin vefat tarihleri yanlış yazılmıştır. Mesela İbn Saîd’in vefat tarihi 685 yerine 6073 (32. Sayfa), Ahmed b. Hanbel’in vefat tarihi 241 yerine 244 (80. Sayfa), Hâfız Abdülazîm el-Münzirî’nin vefat tarihi 656 yerine 566 (94. Sayfa) olarak yazılmıştır. Ayrıca kitapta geçen vefat, doğum ve diğer tarihler müellifin uygulamasına bağlı kalınarak hicrî şekilde verilmiştir.

- Bazı isim ve kelimelerde yazım/noktalama yanlışlığı yapıldığı anlaşılmaktadır. Mesela Şeyhu’l-İslâm yerine Şeyhu’s-Selâm (106. sayfa), “babam İsmail” yerine “babam İshak” (107. sayfa), “ödeşmek” yerine “ödeşmemek” (119. sayfa), “sahra” yerine “dahra” (130 ve 148. sayfa) yazılmıştır.

- Konu/paragraf başlarına konulan bazı rakamlarda atlamalar söz konusudur. Mesela 96-97 sayfalardaki sayılarda 43’den 45’e geçilmiş, 44 sayısı atlanmıştır.

- Konu/paragraf başı sayımlar yapılırken bazen aynı sayı iki defa kullanılmıştır. Mesela 118. sayfada 22 sayısı iki defa kullanılmıştır.

- Orijinal metnin sayfa numaralarını parantez içinde koyu renkle belirttik.

Bu hususlara ilaveten bazı kavramların Türkçe karşılığını vermeyip orijinal halini latinize ederek yazdık. Zaman zaman ana metinden kopmamak kaydıyla cümleleri uzatmamak için fakat herhangi bir saklama, gizleme/perdelemeye mahal vermeden daha kısa, net ve açık anlatımlar yaptık. Zaman zaman müellifin kullandığı ifadelere açıklık getirmek veya konuyla ilgili kendi fikrimizi belirtmek üzere, ad ve soyadımızın ilk harfleri olan "AE" kaydıyla açıklamalarda bulunduk.

Müellif İzmirli İsmail Hakkı'yı rahmet ve minnetle anarken çalışma sürecinde zaman zaman kendilerine müracaat ederek ilmî birikimlerinden istifade ettiğim çok değerli mesai arkadaşlarım ilim adamlarına ve bu önemli eserin günümüz Türkçesine kazandırılarak yayınlanmasını sağlayan SAMER Yayınlarına şükranlarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Abdulkadir EVGİN
Kahramanmaraş-2021

SİYER-İ CELÎLE-İ NEBEVİYYE

- Siyer'e Giriş -

"Şüphesiz ki Hz. Peygamber'in hayatında sizin için güzel örnekler vardır."

İzmirli İsmail Hakkı

Sadeleştiren

Abdulkadir Evgin

- ÖNCEDEN BİLİNMESİ GEREKENLER -
(MUKADDİMÂT)

(7) Rahman ve rahîm olan Allah'ın adıyla başlarım

Hamd, alemlerin Rabbi olan Allah'adır. Salât ve selâm da peygamberlerin en üstünü, tüm insanların güvenini kazanmış olan Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) ve onun kıymetli ailesi, arkadaşları ve tüm Müslümanlarıdır.

SİYER'İN ÖNEMİ VE FAYDALARI

Uzmanlarının bildiği üzere Hz. Muhammed'in (sav) örnek hayatı, İslam âlimlerinin ve bu dinin müntesiplerinin ziyadesiyle önem verdiği hususlardandır. Yaratılmışların en hayırlısının örnek hayatı Müslümanlar için büyük öneme sahip olan helal ve haram bilgisine ulaşmaya; güzel ahlak ile ahlaklanmaya vasıtaadır. Tâbiîn âlimlerinden İbn Şihâb ez-Zührî'nin söylediği gibi Megâzî ilminde dünya ve ahiret hayatına ait önemli bilgiler vardır.

(8) SİYER'İN İSLAM İLİMLERİ ARASINDAKİ YERİ

Hz. Muhammed'in hayatı -Siyer-i Celîle-i Ahmediyye- bir taraftan Hadis ilmi, diğer taraftan da İslam Tarihi ilminin bir şubesidir. Hz. Muhammed'in sözleri ve fiillerini içeriyor olması itibariyle Hadis ilminin bir şubesidir. Nitekim bu ümmetin en hayırlıları olan ilk Siyer-i Nebeviyye'yi yazanlar, Hadis ilmine mensup âlimlerden idi. Hz. Muhammed'in hayatını teşkil eden olayları haber vermesi açısından da İslam Tarihi'nin bir şubesidir. Nitekim Müslümanlar İslam Tarihi ve Genel Tarih'i Hz. Peygamber'in hayatından (Siyer) başlayarak yazmışlardır.

Hadis ilmi âlî İslamî ilimlerden, Tarih ilmi de âlet İslamî ilimlerden. Dolayısıyla her ikisi de İslam ve İslam Medeniyetinin gerektirdiği ilimlerdendir, yani İslamî ilimlerdendir.

Âlî İslamî İlimler: Âlî İslamî İlimler, Müslümanlarca bizzat elde edilmek için çalışılması gereken ilimlerdir ki o da şeriat ilimlerinden ibarettir. Âlet İslamî İlimler ise, Müslümanlarca bizzat hedef olmayıp âlî İslamî İlimleri yani şerî ilimleri elde etmeye vesile olan ilimlerdir. Şerî ilimler Kur'an ilmi, Hadis ilmi ve Fıkıh ilminden ibarettir. Diğer şerî ilimler de bu üç ilme bağlıdır.

Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “İlim üçtür. Muhkem ayet, (9) uygulanan/yaşatılan sünnet, adil miras taksimi. Bunun dışındakiler de fazladan faydalı bilgidir.” Bu hadisi Ebû Davud ve İbn Mâce rivâyet etmiştir.

Âlet İslâmî İlimler: Âlet İslâmî ilimler Arapça, Tarih ve Coğrafya’dan ibarettir. Âlet ilimleri ihtiyaca göre üretilmiş/keşfedilmiş ilimlerdir.

1- Kur’ân-ı Kerîm dil olarak Arapça indirildi. Sünnet-i Seniyye (hadisler), Kur’ân-ı Mübîn’i Arap diliyle açıkladı. Fetva veren sahabîler Arapçayı tamamıyla biliyorlardı. Geçmiş âlimlerin lafızlardan hangi manaların çıkarılması gerektiği hususunda dile vukûfiyet melekeleri vardı. Daha sonra Müslüman toplumlara fetihler yoluyla başka milletler de karıştı. Arapçanın kuralları ortaya konuldu. Nahiv ilmi ile başlayan Arapça ilimleri sonuçta on iki çeşit ilme ulaştı.

2- Şerî Naslarda (Ayat - Hadis) belirtilen mekânlar, durumlar, seyahat ve ticaret gibi dünyevî işler; cihad, harac ve cizye gibi dinî işler için tarih ve coğrafya bilmeye ihtiyaç vardı. Dolayısıyla Müslümanlar bu iki ilmi ihdas etmişlerdir.

Siyer-i Celîle, müelliflerin çoğu tarafından Tarih ilminin şubesi kabul edilmiştir. Müslümanlar tarihi manevi bir buluşmaya benzetmişlerdir. Tarih, adeta geçmiş asırları geri döndürüyor, ölüyü diriltiyordu. “Tarih bilen ömrü uzun olur” derlerdi. Çünkü öncekilerin hayat hikayelerini araştıran kişiler adeta onların (10) çağdaşlarıymış (muasır) gibi olurlardı. Tarih’e “İlmü’l-Mülûk” de derlerdi. Çünkü vakıa veya yaşanan olayların sonuçlarına vâkıf olan kimsenin tecrübe ve temkinleri artar. Meşhur Ebu’l-Kâsım Hammâd er-Râviye Emevî halifelerine “Eyyâmü’l-Arab’ı (Arap kabileleri arasında cereyan eden savaşlar)” naklederdi. “İlmü’l-Mülûk en-Neseb ve’l-Haber” sözü yaygın örneklerden idi. Bazı Emevî halifeleri geceleri, akşamdan sonra gecenin üçte birlik bölümüne kadar haber nakledicileri ile sohbet

eder; onlar Arap kavminin vakalarını, acem meliklerinin siyasetini, diğerk meliklerin savaş ve hilelerini tatlı tatlı anlatırlardı.

TARİH İLMİNİN ŞUBELERİ

Müslümanlar Siyer ve Megâzî'den başlayarak Fetihler Tarihi, Tabakât ve Mu'cemler, Genel Tarih, Halifeler Tarihi ve İslam Devletleri Tarihi, Şehirler Tarihi, Nesebler Tarihi (Ensâb), Arap Savaşları Tarihi (Eyyâmu'l-Arab), Menâkıb, Evâil gibi Tarih ilminin şubelerine ait birtakım seçkin eserler meydana getirmişlerdir.

Siyer ve Megâzî

Siyer ve Megâzî Kavramları: Siyer ve Megâzî kavramları Hz. Peygamber'in hayatını (ahvâl-i seniyye) konu eden özel bir ilim olup aralarında şöyle bir fark vardır: Siyer, Hz. Peygamber'in neseblerinden başlayıp Mekke ve Medine dönemini konu eder. Megâzî, (11)Hz. Peygamber'in mübarek gazvelerini/seferlerini araştırır. Mekke'deki olayları ihtiva etmez. Siyer daha genel, Megâzî ise daha özeldir.

Hz. Peygamberin Hayatını -Siyer-i Celîle-i Nebeviyye- İlk Derleyenler: Hz. Peygamber'in tertemiz hayatı hakkındaki rivayetler bir müddet dilden dile nakledildikten sonra kayıt altına alınarak bir araya toplandı (tedvîn). *Siyer-i Halebiyye'* de açıklandığı üzere Hz. Peygamber'in sîretini ilk cem eden Ebû Bekir Muhammed b. Müslim b. Abdullah b. Ubeydullah b. Şihâb b. Abdullah b. el-Hâris b. Zühre b. Kilâb el-Kuraşî el-Medenî'dir. İbn

Şihâb ez-Zührî ismiyle tanınan bu kişi hicrî 50 yılında doğup 122 yılında (124 olmalı) vefat etmiştir. Zührî, sahâbenin küçükleri ve tâbiînin büyüklelerinden rivayette bulunmuş, kendisinden de İmâm Mâlik, Evzâî, Leys, İbn Ebî Zî'b ve diğerleri hadis rivayet etmiştir. Zührî'nin hocalarından ve Medine'nin yedi fakihinden olup Hz. Aişe'nin talebesi olan Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Kuraşî el-Esedî¹ siyer âlimi olması itibariyle, bazıları Urve'yi ilk siyer derleyicisi olarak gösterirler. Fakat Ömer b. Abdilazîz b. Mervan b. el-Hakem (12) el-Emevî el-Kureşî'nin² halifeliğine kadar hadis ve eserlerin muteber kitaplarda cem edildiği görülmüyor. Yalnız Ebû Bekr es-Sıddîk zamanında Kur'ân-ı Mübîn cem edilmiş, Hz. Osman ez-Zinnûreyn zamanında ise çoğaltılma işlemi gerçekleşmişti.

Ebû Hafs Ömer b. Abdilazîz hadislerin (âsâr-ı şer'iyye) kaybolmasından korkarak cem ve tedvinini Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm el-Medenî'ye (v: 120) emretmiş idi. Nitekim Buhârî'nin *Sahîh*'inde ve Mâlik'in *Muvatta'*ında durum bu şekilde açıklanmıştır. Adalet sahibi olmakla tanınan Ömer b. Abdilazîz'in halifeliği zamanında ise Urve vefat etmiş bulunuyordu. İşte bu açıdan İbn Hacer el-Askalânî'nin (v: 853) beyanına göre siyeri en önce derleyen Zührî'dir. Urve'nin siyer-i nebîyi cem etmesi, Peygamber'in hadislerini yazması gibi olsa gerektir. Hadis münekkitlerinden İbn Kaymâz Hâfız Zehebî (v: 748) *Tezkiratü'l-Huffâz*'da Urve hakkında sadece "siyer âlimi" demekle yetiniyor. Urve'nin ilk siyer cem edicisi olarak kabul edilmesi bu yanlış sözden dolayı olsa gerektir.

¹ Urve'nin annesi Zâtu'n-Nitâkayn Esmâ bt. Ebî Bekr es-Sıddîk, teyzesi müminlerin annesi Aişe-i Sıddîka (r ah)'dır. Babasından, Zeyd b. Sâbit'ten, Üsâme'den Aişe'den, Ebû Hureyre ve diğerlerinden hadis rivayet etmiştir. Oğlu Hişâm, Zührî ve diğerleri de kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. Hz. Ömer'in halifeliği zamanında doğmuş ve 94 yılında vefat etmiştir.

² Müminlerin emîr ve müçtehitlerindendir. Yezîd zamanında Medine'de doğmuş, 99 yılında halife olmuş 101 yılında vefat etmiştir. Enes b. Mâlik, Said b. el-Museyyeb ve diğerlerinden hadis rivayet etmiş, kendisinden de Zührî ve diğerleri rivayette bulunmuştur. Annesi tarafından Hz. Ömer ailesine mensuptur.

Esasen Zehebî, Zührî'nin de siyer cem etmiş olduğu hakkında bir şey söylemiyor. Fakat İbn Hacer el-Askalânî “Hadisi ilk tedvin eden Zührî'dir” diyor. *Neylü'l-Emânî fî Tavdîh-ı Mukaddimeti'l-Kastalânî* adlı kitapta der ki:

(13) “Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hâzım el-Medenî Ömer b. Abdilazîz'in Medine'deki emîri, kadısı ve naibi idi (emîr ve kâdî idi). Hadis rivayet ilminin kurucusu Zührî'dir”.

[Hadis rivayet ilmi: Söz, fiil ve takrîr olarak Hz. Peygamber (sav)'e izafe olunan şey(ler)i kapsayan bir ilimdir. Başka bir ifade ile Peygamber'in söz, fiil ve takririnin naklini, korunmasını ve lafızlarının araştırılmasını gerektiren bir ilimdir]

Zührî h. 100 yılında Ömer b. Abdilazîz'in emriyle hadisleri cem etmiştir. Bundan anlaşılıyor ki Ömer b. Abdilazîz hadis ve eserlerin cem edilmesini Medine Vali ve Kadısı Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm'a emretmiş Vali de halifenin emrini tebellüğ etmiştir. Zührî ise halifenin bu emrine uyarak hadisleri toplamıştır.

Hadislerin bu şekilde cem edilmiş olması zayıf ve şâz gibi hadislerin varlığını gerekli kılmış ve hadisler Kur'ân-ı Mübin gibi zapt altına alınmamıştır.

Kâtip Çelebi de Zührî'nin *Kitâbu'l-Megâzî'* sinden bahsetmektedir. Bununla birlikte *Takrîb Şerhi'*nde Mekke'de İbn Cüreyc (v: 150); Medine'de İbn İshâk (v: 151) veya Mâlik (v: 179); Basra'da Rebî' b. Subeyh (v: 160) veya Hammâd b. Seleme (v: 167) veya Saîd b. Ebî Arûbe (v: 156); Kûfe'de Süfyân (14) es-Sevrî (v: 161); Şam'da Evzâî (v: 157); Vâsıt'ta Hüseyim (v: 183); Yemen'de Ma'mer (v: 153); Rey'de Cerîr b. Abdulhumeyd (v: 188); Horasan'da İbn el-Mübârek (v: 181) hadisleri ilk cem edenlerdir deniliyor. *Takrîb Şerhi'*nde isimleri zikredilen bu zevatın tamamı tarih olarak Zührî'den sonra yaşamıştır.

*Neylü'l-Emânî Takrîb Şerhi'*nde bu şekilde naklettikten sonra Irâkî ve İbn Hacer Askalânî'den naklen: “Bu kişiler muasır idiler. Hangisinin önce geldi-

ği bilinemez” diyor. Daha sonra yine İbn Hacer’den naklen: “Ömer b. Abdülaziz’in emriyle hadisleri en önce tedvin eden Zührî’dir” diyor. Sonra bu *Takrîb Şerhi*’nin açıklamasıyla *Fethu’l-Bârî*’deki sözlerini birleştirerek “Hadisleri gelişigüzel en evvel cem eden İbn Şihâb’tır. Bu kişiler de İbn Şihâb’a tabi olmuşlardır. Ya da İbn Şihâb konulara göre düzenlemeksizin yani gelişigüzel cem etmiştir. Bu kişiler ise tertip üzere yani konularına ayırmak suretiyle cem etmişlerdir. Gelişigüzel en evvel cem eden Zührî, konularına göre en evvel cem eden de bu kişilerdir” diyor.

Şüphe yok ki, Siyer-i Celîle de Hadis ilminin bir şubesi olduğundan, bu meyanda o da cem edilmiş olur. İşte bu itibarla siyer cem edilmiş oluyor. Gerek *es-Sîretül-Halebiyye*’de ve gerek *Siyer-i Ahmed-i Dahlân*’da ilk siyer müellifi olarak Zührî gösteriliyor. Kâtip Çelebi (15) *Keşfu’z-Zunûn*’da “Urve’nin ilk musannif olduğu söyleniyor” demektedir.

Mûsâ b. Ukbe: Zührî’den sonra Mûsâ b. Ukbe³ gelir. Hâfız Zehebî “Mûsâ b. Ukbe, megâzî tasnif etmiştir” diyor. Mâlik ve Ahmed b. Hanbel “Mûsâ b. Ukbe sikadır (güvenilir). Onun megâzîsini alın” demişlerdir. Megâzî içinde Mûsâ b. Ukbe’nin megâzîsinden daha sahih olanı yoktur. Çünkü râvîleri de sahih râvîlerdendir.

Hâfız Zehebî’nin açıklaması ile siyer-i celîle’nin tarifi şöyle birleştirilebilir: “Zührî hadisleri topladığı sırada ayrıca siyer-i nebevîyi de cem etmiştir. Fakat bu cem ayrı bir tasnif değildir. Mûsâ b. Ukbe ise ayrı bir tasnif olarak *Megâzî*’yi yazmıştır. Şu halde megâzî rivayetlerini ilk toplayan Zührî, ilk tasnif eden de Mûsâ b. Ukbe olur”.

İbn İshâk: Bundan sonra İbn İshâk⁴ gelir. İbn İshâk, megâzî musannifi idi. Hâfız Zehebî: “Helal ve haram konusunda kendisiyle istişhâd (16) olu-

³ Mûsâ b. Ukbe el-Medenî, Zübeyr b. Avvâm ailesinin azatlı kölesidir. Urve’den rivayette bulunmuştur ve hicrî 141 senesinde vefat etmiştir.

⁴ Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî el-Medenî’dir. Enes b. Mâlik’i görmüştür. Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekr’dir. Zührî’den, Atâ’dan, Muhammed el-Bâkır ve diğerlerinden rivayette bulunmuştur. Kendisinden Cerîr b. Hâzım, Hammâd, Yezîd b. Hârûn ve

nabilir (söyledikleri delil olarak kullanılabilir). Kabahati siyere münker ve munkatı' olan şeyleri, yalanlanmış şiirleri doldurmasıdır” diyor. İbn Ebî Adî ise: “Helal ve haram hakkında delil değildir. Megâzî ve Peygamber dönemi (Eyyâm-ı Nebevî) hakkında kaynaktır” diyor.

Ehl-i Kitap'tan alıntılar yaptığı için İbn İshâk'ın *Megâzî'si*, Mûsâ b. Ukbe'nin *Megâzî'si* kadar sahih değildir. Mûsâ b. Ukbe İbn İshâk'tan tabaka olarak önce geldiğinden Mûsâ b. Ukbe musannif olur. Bununla birlikte muasır olduklarından hangisinin eserini daha önce tasnif ettiği bilinemez. Kâtip Çelebi *Keşfu'z-Zunûn*'da: “İlk önce siyer tasnif eden, megâzî ehlinin reisi Muhammed b. İshâk'tır” diyor. Bu durumda ilk musannif İbn İshâk oluyor.

Vehb. Münebbih: Kâtip Çelebi *Keşfu'z-Zunûn*'da Vehb b. Münebbih Ebû Abdillâh el-Yemânî'nin (v: 114) megâzî cem ettiğini yazıyor ise de Hâfız Zehebî'nin *Mîzânu'l-İ'tidâl*'da dediği gibi, Vehb b. Münebbih megâzî sahibi değildir. Vehb b. Münebbih sika, sâdık olmakla birlikte isrâiliyyât kitaplarından pek çok nakil yapmıştır. Fellâs Vehb b. Münebbih'i zayıf râvî kabul etmiştir. Fakat bir grup, onu güvenilir kabul etmiştir. Vehb, Kaderiyye fikrine mensup olmakla itham edilmiş ise de sonradan bu görüşünden dönmüştür. Bu topluma isrâiliyyât sokan Vehb b. Münebbih ile Ka'bu'l-Ahbâr yani Ka'b Mânî' el-Hımyerî adlı kişidir. Ka'b ilim kaplarından ve Ehl-i Kitap'ın büyük âlimlerinden idi. Ebû Bekir zamanında İslam dini (17) ile müşerref olmuştur. Osman Zinnûreyn'in halifeliği zamanında da vefat etmiştir. Sahabe içinde ehl-i kitab'a dair ilimleri en çok bilen ve aynı zamanda bilgin olan Abdullah b. Selâm idi. Ondan sonra zamanın en bilgini Ka'bu'l-Ahbâr daha sonra da Vehb b. Münebbih, Ebû Abdullâh es-Sağânî'dir. Vehb en çok ehli kitabın ilmine yardım etmiştir.

Yahya b. Saîd: Bunlardan sonra Yahya b. Saîd b. Ebân el-Emevî el-Kûfî gelir. Yahya b. Saîd el-Emevî'yi Yahya b. Maîn ve diğerleri güvenilir olarak

diğerleri rivayette bulunmuştur. Meğâzî ve siyer'de üstün bir âlim idi. Kaderî olmakla itham edilmişti. 151 yılında vefat etmiştir.

kabul etmişler ise de Ukaylî *ed-Duafâ'* da onu da zikrettiği için Zehebî de *Mîzânu'l-İ'tidâl'* da zikretmiştir. Yahya Hişâm b. Urve (v: 146)'den, A'meş (v: 148)'den Ahmed b. Hanbel de kendisinden rivayet eder. Gerçekte Yahya b. Saîd el-Emevî sadûk ise de sâhib-i hadîs değildir. Kâtip Çelebi *Keşfu'z-Zunûn'* da onun Megâzî cem ettiğini bildiriyor. Yahya b. Saîd 194 yılında vefat etmiştir.

Ebû Bekr Yunus b. Bükeyr: Daha sonra Ebû Bekr Yunus b. Bükeyr geliyor. Yunus b. Bükeyr b. Vâsıl eş-Şeybânî hâfız, âlim ve tarihçi olup megâzî müellifidir. Yunus b. Bükeyr, Hişâm b. Urve'den ve A'meş'den, kendisinden de İbn Maîn (v: 233) rivayet eder.

Ebû Hâtim onun hakkında “mahalluhû es-sıdku” derken Ebû Zür'a “onun hadisteki durumunu (18) bilmiyorum” demiştir. Ebû Davud “Hucet değildir, İbn İshak'ın sözünü alır hadise vaz eder (ekler)” diyor. Buhârî, Ebû Bekr Yunus b. Bükeyr ile istişhâd eder. İbn Maîn onun hakkında “Sika ve sadûk” diyor ise de “Mürcie'den olduğunu, sultana ittiba ettiğini” zikrediyor. Nesâî de onun hakkında “kavî değildir” diyor. Yunus b. Bükeyr eş-Şeybânî 199 tarihinde vefat (irtihal) etmiştir.

Vâkıdî: Daha sonra Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. el-Vâkıd el-Medenî gelir. Kendisine “Vâkıdî” denilmesiyle meşhur olup Bağdat kadısı ve ilim sahibi biriydi. 130 yılında doğup 207 yılında vefat etmiştir. İmam Şâfiî, İmam Mâlik'e tabi olarak, “Vakıdî'nin kitapları yalandır” diyor. Ali b. el-Medîni, “Vâkıdî 30 bin aslı olmayan hadis rivayet etmiştir” diyor. Ahmed b. Hanbel de, “Vâkıdî yalancıdır, hadisleri karıştırmıştır” diyor. Bununla beraber bir grup da Vâkıdî'yi güvenilir kabul etmişlerdir. Hafız Zehebî'nin *Mîzânu'l-İ'tidâl'* da belirttiğine göre Vakıdî'nin zayıf bir râvî olduğuna karar verilmiştir.

Vâkıdî'nin *el-Megâzî'si* ve *Fütûhu's-Şâm'*ı matbudur. Vakıdî'ye şöhret kazandıran ve Kâtibü'l-Vâkıdî diye ünlü olan Ebû Abdillâh Muhammed bi Sa'd el-Basrî'dir.

(19) **İbn Sa’d**: Büyük hâfızlardan biri olup “sadûk”tur ve *et-Tabakât(ül’-Kübrâ)*’nın sahibidir/müellifidir. Hatîb el-Bağdâdî (v: 463) İbn Sa’d hakkında “İlim ehli, anlayış (fehm) ehli, fazilet sahibi ve adalet sahibi olanlardan biridir. Sözü, kendisinin doğruluğuna delalet eder” demiştir. İbn Sa’d, Bağdat’ta 230 tarihinde vefat etmiştir.

İbn Hişâm: Vâkıdî’nin muasırlarından olup 213 veya 218 yılında vefat eden Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Hımyerî el-Meâfirî’nin neseb ve nahiv ilminde bilmediği bir husus yoktu (maharet sahibi idi). İbn İshâk’ın *Megâzî* ve *Siyer*’ini birleştirerek özetlemişti. *Sîretü İbn Hişâm* ismiyle matbu olan, işte bu eserdir. Sonraki âlimler bu esere önem vermişlerdir. Ebu’l-Kâsım Abdurrahman es-Süheylî (v: 581) *Sîretü İbn Hişâm*’ı şerh etmiş; Ebû Nasr Feth b. Mûsa (v: 663), Abdülazîz Sa’d ed-Deyrî (v: 797), Ebû İshak et-Tilimsânî, Fethuddîn Muhammed b. eş-Şehîd (v: 793) *Sîretü İbn Hişâm*’ı manzum hale getirmişlerdir.

Kâtip Çelebi *Keşfu’z-Zunûn*’da “İbn İshâk’ın tasnif ettiği ilk eseri cem ve tedvin eden İbn Hişâm’dır” diyor.

Sîretü İbn Hişâm’da İbn İshâk’ın sözleriyle İbn Hişâm’ın sözlerine: “İbn İshâk şöyle dedi, İbn Hişâm şöyle dedi” ifadeleriyle ayrıca işaret edilmiştir.

İbn İshâk ile İbn Hişâm arasında Ziyâd b. Abdillâh el-Bikâî el-Kûfî (v: 183) vardır. Ziyâd, İshâk’ın arkadaşıdır. Yahya b. (20) Maîn (v: 233) Ziyâd’ı megâzî konusunda zikretmekte sakınca görmüyor. Fakat diğer alanlarda kabul etmiyor. Ziyâd’ı hadis tenkitçilerinin bir kısmı zayıf, bir kısmı da sadûk kabul etmişlerdir. İmam Ahmed, Ziyâd’dan hadis rivayet etmiştir.

İbn Hişâm, İbn İshâk’ın siyerinden Hz. Peygamber ile alakalı olmayan kısımları atmıştır/çıkarmıştır. Yukarıda zikredildiği gibi *Sîretü İbn İshâk*’ta birtakım yalan/yanlış bildirimler, münker ve munkatı (eksik) haberler var idi.

Sîret-i İbn Hişâm’dan sonraki en meşhur siyer kitapları şunlardır:

- 1- *Kitâbu'l-Megâzî* İbn Kuteybe (v: 276).
- 2- *Hulâsatu's-Siyer* Ebû Cafer b. Cerîr et-Taberî (v: 310).
- 3- *Kitâbu'l-Megâzî* İbn Abdilber el-Kurtubî (v: 463).
- 4- *Hulâsatu's-Siyer* Ebu'l-Abbas Muhıbbuddin et-Taberî (v: 694).
- 5- *Sîre-i Dimyâtî* Şerfuddîn Dimyâtî (v: 705).
- 6- *Uyûnu'l-Eser (Sîret-ü İbn Seyyidinnâs)* Fethuddîn b. Seyyidunnâs el-Ya'merî (v: 743).
- 7- *Zâdu'l-Meâd fî Hedy-i Hayri'l-Ibâd* İbn kayyım el-Cevziyye (v: 751).
- 8- *el-İşâre (Sîre-i Moğultayî)* Alâuddîn Moğultay (v: 762).
- 9- *el-Mevâhibu'l-Ledunniyye* Ahmed el-Kastallânî (v: 932).
- 10- *Sebîlü'l-Hedy ve'r-Reşâd (Sîre-i Şâmiyye)* Muhammed b. Yusuf ed-Dımaşkî (v: 942).
- (21) 11- *el-Hamîs* Kâdî Hüseyin ed-Diyârbekrî (v: 966).
- 12- *İnsânu'l-Uyûn fî Sîrati'l-Emîn'l-Me'mûn (Sîratü Halebiyye)* Ali b. Burhanuddîn el-Halebî (v: 975).

İbn Kuteybe: Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, nahiv ve dil/lügat âlimi olup ilim önderlerinden biridir. Fakat az hadis rivayet eden ve hadisle de az amel eden biriydi. Bu sebeple Zehebî *Tezkiratü'l-Huffâz'* da onun ismini zikretmemiştir. İbn Kuteybe sadûk/doğru/güvenilir olup İshak b. Râhûye (v: 283) ve bir grup âlimdem rivayette bulunmuştur. Hatîb onun için “din’de güvenilir ve fazilet sahibi” demiştir. Dârekutnî Müşebbihe’ye meylettiğini Beyhakî de Kerrâmiyye görüşünde olduğunu ifade etmiştir. Şeyhülislam İbn Teymiyye “Ehl-i sünnetendir, Ahmed ve İshak’a müntesiptir” demiştir. Mağribliler İbn Kuteybe’yi çok büyük bir âlim olarak bilirler. Câhız’ın Mutezile’nin sözcüsü olduğu gibi İbn Kuteybe de ehl-i sünnet’in sözcüsü idi. Kitâbu'l-Meârif ile Âdâbu'l-Katib adlı eserleri çok meşhurdur. İbn Hallikân, İbn Kuteybe’nin eserlerini yazar-

ken *el-İmâme ve's-Siyâse'*yi zikretmemektedir. Hâkim, İbn Kuteybe hakkında “yalancı/kezzâb olduğu konusunda ümmetin icmâi vardır” diyor ise de Hafız Zehebî bunu kesinlikle kabul etmeyip Hâkim'in sözünü reddetmiştir. İbn Kuteybe 213 yılında doğmuş ve 276 yılında vefat etmiştir. 300 yılında vefat eden hâfız ve fakih Ebu'l-Abbas İbn Kuteybe Muhammed b. el-Hasen b. Kuteybe el-Askalânî, başka bir kişidir. (22)

Ebû Cafer b. Cerîr et-Taberî: Ebû Cafer b. Cerîr et-Taberî mutlak manada bir müctehid, müfessir, tarihçi (müerrih) olup *Târîh-u Kebîr*, *Tefsîr-u Kebîr* ve *Tehzîbu'l-Âsâr'*ı meşhurdur. Hanbelîler Ebû Cafer b. Cerîr et-Taberî'yi sevmeyizler. İbn Cerîr Tefsir, Fıkıh, Hadis ve Tarih ilminde önemli bir âlim idi. Tarihinde olayları muhaddislerin üslubu gibi senedleriyle zikretmiştir. Ricâl/râvî bilgisine vakıf olanlar tarihindeki sahih haberler ile sahih olmayan (vâhî) haberleri çok iyi ayırt ederlerdi. İbn Cerîr 224 yılında doğmuş, 310 yılında vefat etmiştir.

Ebû Ömer Yusuf b. Abdilber el-Kurtubî: Mağrib'in hafızıdır. Hadis ilminde Endülüs'te benzeri yoktur. Rivayetlerini isnadlarıyla nakleden güvenilir bir âlim olup yazdığı kitaplar muteberdir. İbn Abdilber, zâhirî ve eserî (hadis ve sünnete bağlı/düşkün) iken Malikî mezhebinden olmuştur. 368 yılında doğmuş, 463 yılında vefat etmiştir.

Ebu'l-Abbas Muhibbuddîn et-Taberî: Muhibbuddîn Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdullah b. Muhammed b. Ebî Bekr et-Taberî, Harem'in fakihi, Hicaz'ın muhaddisi ve Şâfiîlerin şeyhi/hocasıdır. 610 yılında doğmuş, 695 yılında vefat etmiştir.

Şerefuddîn ed-Dimyâtî: Şerefuddîn Ebû Muhammed Abdülmü'min b. Halef b. Ebî'l-Hasen ed-Dimyâtî, nesep âlimi ve muhaddislerin hocasıydı. (23) 613 yılında doğmuş, 705 yılında vefat etmiştir. (*el-Muhtaşar fî Sîreti Seyyidi Hayri'l-Beşer* isimli) siyeri Kadî Hüseyin ed-Diyârbekrî'nin kaynağıdır.

(İbn Seyyidünnâs diye meşhur) Fethuddîn: Ebu'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdullah b. Yahya b. Seyyidünnâs el-

Ya'merî el-Endelusî el-İşbilî Mağribli âlimidir. Hadis rivayetinde sadûk olarak kabul edilir. Megâzî ve siyere dair yazmış olduğu *Uyûnu'l-Eser* adlı kitabı dört siyer kitabından biridir. Uzmanları arasında geçerli olan dört siyer kitabı *Sîretü İbn Hişâm*, *Sîretü İbn Seyyidünnâs*, *es-Sîretü's-Şâmiyye* ve *es-Sîretü'l-Halebiyye*'dir. İbn Seyyidünnâs siyerinde muhaddislerin adabı üzere isnada çok fazla önem vermiştir. 671 yılında doğmuş, 734 yılında vefat etmiştir.

İbn Kayyım el-Cevziyye: İsmi Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Bekr b. Eyyûb olup Hanbelî müctehiddir. Fıkıh ve hadiste uzmandır. *Zâdu'l-Meâd*'ı çok güzel bir eserdir. Hafız İbn Kayyım Hanbelî mezhebinin ihyasına hizmet eden üç kişiden biridir. 691 yılında doğmuş, 691 (751 olmalıdır) yılında da vefat etmiştir.

Alâuddîn Moğultay: Alâuddîn Moğultay b. Kılıç el-Hanefî (24) muhaddislerin ve fukahânın meşhurlarından olup neseb ilminde allâme idi. (*ez-Zehrü'l-Bâsim Fî Sîreti Ebi'l-Kasim* isimli) siyeri Kadı Hüseyin ed-Diyârbekrî'nin kaynağıdır. 613 yılında doğmuş, 705 yılında vefat etmiştir. Moğultay'ın siyerini Kasım b. Kutlubuğa el-Hanefî (v: 855) özetlemiştir.

Ahmed el-Kastallânî: Buhârî Şârihi Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Hatîb el-Kastallânî'nin siyer-i nebeviyye hakkında yazmış olduğu *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye bi'l-Menhi'l-Ahmediyye* adlı kitabı çok faydalıdır. Muasırlarından Celâlüddin es-Suyûtî (v: 911) *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye*'yi kendi kitabından çalmış (sirkat) olduğu zannında bulunmuş hatta bunu Zekeriyâ el-Ensârî huzurunda da iddia etmiştir.

Şâir Bâkî (v: 1008) *Mevâhibü'l-Ledünniyye*'yi *Meâlimu'l-Yakîn* adıyla tercüme etmiştir.

Mevâhibü'l-Ledünniyye'ye Alî el-Kârî (v: 1014) ve İbrahim el-Meymûnî el-Mısrî (v: 1079) hâşiyeye yazmış, Mâlikî mezhebi muhaddislerinden olan Muhammed b. Abdilbâkî ez-Zürkânî (v: 1122) de şerh etmiştir.

Muhammed b. Yusuf ed-Dımaşkî: Muhammed b. Yusuf ed-Dımaşkî'nin *es-Sîretü'ş-Şâmiyye*'si *Sîretü İbn Hişâm* ve *Sîretü İbn Seyyidünnâs*'tan sonra en meşhur siyer kitabı idi. *es-Sîretü'ş-Şâmiyye*'de bazı eklemeler bulunmaktadır.

(25) Kâdî Hüseyin ed-Diyârbekrî: Kâdî Hüseyin ed-Diyârbekrî'nin yazmış olduğu siyer "*Târîhu'l-Hamîs fi Ahvâli Enfesi Nefis*" adlı kitabı olup burada pek çok kitaptan alıntılar yapılmıştır. Nitekim kitabın başlangıcında kaynaklarının ismi sıralanmıştır. Kâdî Hüseyin ed-Diyârbekrî siyerini detaylı (mufassal) olarak yazmış, ne kadar merviyat var ise vakıf olabildiklerini zikretmiş ve yazdığı her konuda naklettiklerini hemen orada belirtmiştir. *Târîhu'l-Hamîs* bu itibarla diğer siyer kitaplarından farklı idi. Kitabın son kısmında (hâtıme) Râşid halifeler, Ümeyyeoğulları ve Abbasoğulları özet şeklinde zikredilmiştir.

Ali b. Burhâneddin el-Halebî: Bu kişinin *es-Sîre*'si *Sîretü İbn Seyyidünnâs* ile *es-Sîretü'ş-Şâmiyye*'nin özeti idi. Fakat aslı *Sîretü İbn Seyyidünnâs* idi. *es-Sîretü'ş-Şâmiyye*'den de alıntılar yapmıştı.

Son asırda Ahmed Dahlân (v: 1304) dört siyer kitabı olan *Sîretü İbn Hişâm*, *Sîretü İbn Seyyidünnâs*, *Sîretü İbn Seyyidünnâs* ve *es-Sîretü'l-Halebiyye*'yi bu alanda telif edilmiş en sahih kitaplar olarak kabul etmiş olmakla birlikte gerek bu dört kitaptan gerekse Kadı İyâduddîn el-Yahsubî'nin (v: 544) *Şifâ*'sı ve şerhlerinden, *Mevâhibü'l-Ledunniyye* ile Zürkânî şerhi ve *es-Sîretü'l-Halebiyye*'den alıntılar yaparak güzel bir siyer yazmıştır.

İşte başlıca siyer kitapları bunlar ise de İslam tarihçileri genel tarih ve İslam devletleri tarihi sahasında; muhaddisler de hadis kitaplarında siyer-i celîle-i nebeviyyeyi yazmışlardır.

(26) Fetihler Tarihi

Fıkhî hükümlerden olan haracı alabilmek için bir beldenin zorla, anlaşma yoluyla veya eman yoluyla fethedildiğini bilmek gerekiyordu. Fethedilen bazı beldelerin ne şekilde fethedildiği hakkında ihtilaflar olduğundan

bunları fetihler tarihinin yazıldığı kitaplarda bir araya getirerek kayıt altına almak zorunlu idi.

Fetihler tarihi alanında yazılmış ve akla ilk gelen meşhur eserler Vâkıdî'nin *Fütûhu's-Şâm*, İbn Abdî'l-Hakem'in (v: 257) *Fütûh-u Mısr ve Mağrib*, Ahmed b. Yahyâ el-Bağdâdî el-Belâzurî (v: 279)'nin *Fütûhu'l-Büldân* adlı eserleridir.

Tabakât ve Mu'cem'ler

Din âlimleri şerî hükümlerin esaslarından olup ikinci sırada yer alan hadislerin uydurma ve tahriften korunması için isnadlara (esânîd) oldukça fazla önem vermişlerdir. Bunun neticesi olarak da "Rical (râvî) Tenkidi İlmi" ihdas edilmiştir.⁵ Hadislerde kabul edilen bu sened uygulaması Tarih, Nahiv, Edebiyat gibi ilimlere de uygulanmıştır. Hatta İslâmî ilimlerin çoğunda (27) silsilevî (müsel) isnad uygulamasına geçilmiştir. Bu sağlam yöntem ne diğer beldelerde ne geçmiş ve şu anki toplumlarda örneği bulunmayan bir yöntemdir.

Hadis ve rivayetlerin kuvvetlilerini zayıflarından, sahih sözleri zayıf sözlerden ayırt etmek, mutlak surette râvîlerin biyografilerini, sika, âdil, mecrûh ve merdûd olanlarını iyi bilmeye bağlı idi.

Hafız Zehebî'nin *Mîzânu'l-İ'tidâl*' da açıkladığına göre cerh lafızlarının en kötüsü deccâl, kezzâb, vaddâ' ve yadau'l-hadis; sonra müttehem bi'l-kizb, müttefekun alâ terkihî, sonra vâhin bi merratin, leyse bişey'in, daifun cidden, da'afûhu, daifun vâhin ve benzerleri; sonra yud'afu, ve fihi da'fun, gad du'ife, leyse bi'l-kaviyyi, leyse bi hucetin, leyse bi zâke; sonra yu'rafu ve yünkeru, fihi makâl, tüküllime fihi, leyyinun, seyyiu'l-hıfz, lâ yuhteccu bihî, uhtulife fihi, sadûkun lâkin mübtedî'un ve benzerleridir.

Makbul râvîler hakkındaki en güzel tabirler ise: Sebtun, huccetun, sebtun hâfızun, sebtun mutkının; sonra sikatun; sonra sikatun sadûkun, lâ

⁵ İleride bu ilme dair eserler hakkında bilgi verilecektir.

be'se bihî, leyse bihî be'sun; sonra mahalluhû es-sıdku, ceyyidu'l-hadîs, sâlihu'l-hadîs, şeyhun vasatun, şeyhun hasenu'l-hadîs, sadûkun inşallah, suveylih ve benzerleridir.

Hadis ilminde olduğu gibi diğer ilimlerin râvîleri de birtakım tabakalara ayrılır. Böylece müfessirlerin tabakaları, muhaddislerin tabakaları, hâfız muhaddislerin tabakaları, fakihlerin tabakaları, (28) kelamcılarının tabakaları, lügatçilerin tabakaları, edebiyatçıların tabakaları, şairlerin tabakaları, tabiplerin tabakaları, nahivcilerin tabakaları, nesep bilgilerinin tabakaları gibi binlerce kitap yazıldı.

Günümüze kadar ulaşan tabakât kitaplarının en eskisi Vâkıdî'nin katibi Muhammed b. Sa'd'ın *Tabakâtu's-Sahâbe'*sidir. Kemaluddin Ebu'l-Berekât Abdurrahman el-Enbârî'nin (v: 577) *Tabakâtu'l-Udebâ'*sı, Celeddin Suyûtî'nin (v: 911) *Tabakâtu'l-Usûliyyîn'i* ve *Tabakâtu'l-Beyâniyyîn* ile *Tabakâtu'l-Hattâtîn'i*, Muvaffakuddin Ahmed b. Usaybia'nın (v: 668) *Tabakâtu'l-Etbbâ'*sı, Sirâcuddîn b. el-Mulekkın'ın (v: 804) *Tabakâtu'l-Muhaddisîn* ve *Tabakâtu Evliyâ'*sı, İbn en-Neccâr'ın (v: 643) *Tabakâtu't-Tâbiîn'i*, Şemsuddîn Muhammed ez-Zehabi'nin (v: 748) *Tabakâtu'l-Huffâz'ı* ve *Tabakâtu'l-Kurrâ'*sı, İbn Fûrek'in (v: 406) *Tabakâtu'l-Mütekellimîn'i*, Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî'nin (v: 521) *Tabakâtu'l-Fukahâ'*sı, Ebu'l-Hayr Şemsuddîn el-Cezerî'nin (v: 830) *Tabakâtu'l-Kurrâ'*sı, Tâceddîn es-Subkî'nin (v: 771) *Tabakâtu's-Şâfiyye'si*, Emir Sinânî'nin (v: 548) *Tabakâtu'l-Hukemâ'*sı, Ebû Ya'lâ el-Ferrâ el-Hanbelî'nin (v: 516) *Tabakâtu'l-Hanâbile'si*, Abdulkâdir el-Kuraşî'nin (v: 775) *Tabakâtu Hanefiyye'si*, İbn Ferhûn'un (v: 799) *Tabakâtu Mâlikiyye'si*, Sahih sahibi Müslim b. Haccâc'ın (v: 261) *Tabakâtu'r-Ruvât'ı*, aynı şekilde Halife b. Hayyât'ın (v: 240) *Tabakâtu'r-Ruvât'ı*, Ebu Abdirrahman Muhammed en-Nîsâbü'rî'nin (v: 412) *Tabakâtu Sûfiyye'si*, İbn Ebî Tayy Yahyâ b. Humeyde'nin (v: 630) *Tabakâtu'l-Ulemâ'*sı, Ebû İshak Şîrâzî'nin (v: 476) *Tabakâtu Fukahâ'*sı, (29) Ebû Bekr Muhammed b. Hasen el-İşbîlî'nin (v: 379) *Tabakâtu'l-Lüğaviyyîn ve'n-Nuhât'ı*, Hasan b. el-Hallâl'ın (v: ?) *Tabakâtu Mu'âbbirîn'i*, Suyûtî'nin *Tabakâtu Müfessirîn'i*, Ebu'l-Abbas el-Müberred'in (v:

285) *Tabakâtu Nuhhât'ı*, Muhammed b. Es'ad el-Huseynî'nin (v: 588) *Tabakâtu Nessâbîn'si*, İbnu'l-A'râbî Ebû Saîd Ahmed el-Ğazzî'nin (v: 340) *Tabakâtu Nüssâk'ı* tabakât kitaplarının meşhurlarıdır. Ebu'l-Abbas Ahmed el-Vâsıtî'nin (v: 556) *Târîhu'l-Kudât'ı* gibi kadılara dair tarih eserleri de bu kısımdandır.

İslam âlimlerinin hayat hikayeleri önceleri tabakât kitapları yoluyla yazılmaktaydı. Sonraları alfabetik olarak (hurûfi hecâ) yazıldı. Bu şekilde alfabetik (âlimin isminin ilk harfine göre) yazılan kısımlara “terâcim ve mu'cemât” denilmiştir. Terâcim (biyografi) kitaplarının en meşhuru İbn Halikân'ın (v: 681) *Vefeyâtul-A'yân'ı*dır. Salâhuddîn el-Ketbî'nin (v: 764) *Fevâtul-Vefeyât'ı*, Salâhuddîn es-Safedî'nin (v: 764) *el-Vâfi fi'l-Vefeyât'ı*, sahâbe bilgisi hakkında İbn Abdülber el-Kurtubî'nin (v: 483) *el-İstîâb'ı*, İbnu'l-Esîr'in (v: 620) *Üsdü'l-Ğâbe'si*, İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-İsâbe'si* mu'cemlerin en faydalıdır. Ebî Abdillah Muhammed el-Merzûbânî'nin (v: 384) *Mu'cemu's-Şuarâ'sı*, Ebû Hayseme Ahmed b. Züheyr b. Harb el-Hâfız'ın (v: 279) *Târîhu Ruvâti Hadîs'i* de meşhur kitaplardandır.

İbn Asâkir'in (v: 571) 80 ciltten meydana gelen *Târîhu Dımaşk'ında*, (30) Hatîb el-Bağdâdî'nin (v: 564) *Târîhu Bağdâd'ında* pek çok biyografi vardır. *Târîhu Buhârî* de biyografi tarihiyle ilgili bir kitaptır.

el-Egânî, *İkdu'l-Ferîd*, *Keşkül*, *Müstazrif*, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, *Emâlî-i Seyyidi Murtezâ* gibi edebiyat kitaplarında da biyografi ve tarihî haberler/rivayetler pek çoktur.

Genel (Umûmî) Tarih

Hicrî üçüncü asrın yarısına kadar Müslümanlara göre tarih kitapları siyer ve megâzî, fütûhât ve tabakâttan ibaret idi. Bu tarihten sonra nöbet Umûmî Tarih'e geçti. Umûmî Tarih yazarların en eskisi İbn Vâdîh el-Ya'kûbî'dir. *Târîhu'l-Ya'kûbî* iki cilttir. Birinci cilt eski kavimlerden bahseder ikinci cilt ise İslam'ın zuhurundan hicrî 256 yılına kadar meydana gelen olayları anlatır.

İbn Cerîr et-Taberî'nin (v: 310) *Târîhu'l-Kebîr'i*, İbn Hurdazbih'in (v: 300) *Târîh'i*, Mesûdî'nin (v: 346) *Ahbâru'z-Zamân* ve *Mürûcu'z-Zeheb'i*, Hamza el-İsfahânî'nin 353 yılında yazmış olduğu *Târîh*, İbn Cevzî'nin (v: 597) *el-Muntazam'ı*, İbnu'l-Esîr'in (v: 630) *Târîhu'l-Kâmil'i*, Sıbt İbn Cevzî'nin (v: 654) *Mirâtu'z-Zamân'ı*, Eyyûbi hanedanına mensup Hama meliki Ebu'l-Fidâ'nın (v: 732) *el-Muhtasar'ı*, İbnu'l-Verdî'nin (v: 749) *Târîh'i*, (31) İbn Kesîr'in (v: 746) *el-Bidâye ve'n-Nihâye'si*, ilimler tarihçisi İbn Haldun'un (v: 808) *Târîh'i* meşhur 'umûmî tarih' kitaplarındandır.

Halifeler Tarihi ve İslam Devletleri:

Halifeler tarihi ve İslam devletleri konusunda pek çok kitap yazılmıştır. Ebû Cafer Muhammed b. Habîb en-Nahvî el-Bağdâdî'nin (v: 245) *Târîh-i Hulefâ'sı*, İbn Kuyeybe ed-Dîneverî'ye (v: 276) ait *el-İmâme ve's-Siyâse*, Dûlâbî Ebî Bişr el-Ensârî'nin (v: 341) *Ahbâr-u Hulefâ'sı*, Hâfız Zehebî'nin dört ciltlik *Hulefâ-i Râşidîn* tarihi ve oniki ciltlik *Târîh-i Düvel-i İslâmiyye'si*, Suyûtî'nin *Târîhu'l-Hulefâ'sı*, Ebû Şâme ed-Dimeşkî'nin (v: 665) *er-Ravdateyn'i*, Ebû Saîd el-Halebî'nin (v: 669) *Mülûkü'l-Emsâr'ı*, Ebu'l-Fadl Bâûnî'nin (v: 811) *Ferâidu's-Sülûk'ü*, Ebû Bekr Muzaffer Billâh'ın (v: 454) *Târîh-u Muzaffer'i*, İbn Dîh-ye Ömer el-Endelûsî'nin (v: 633) *Târîh-i Âl-i Abbas'ı*, Abdurrahman Bistâmî'nin (v: 843) *Nazmu's-Sülûk'ü*, İbnu's-Sâ'î Ali el-Bağdâdî'nin (v: 674) *Ahbâru'l-Hulefâ'sı*, İbnu'l-Mülekkîn'in (v: 804) *Târîh'i*, Cemâluddin Ali b. Yusuf el-Kıftî'nin (v: 646) *Târîh-u Âl-i Büveyh'i* ve *Târîh-u Âl-i Selçûk'u*, Hâlid İbn Hişâm el-Emevî'nin (v: ?) *Târîh-i Benî Ümeyye'si*, Ebû Nasr Züheyr es-Serahsî'nin (v: 454) ve Ebû Abdullah Muhammed b. Selâme el-Kudâî'nin (v:454) *Târîhu'l-Hulefâ'*ları en meşhur olanlarıdır.

(32) Medâyin (Şehirler) Tarihi

İslam tarihçilerinden bazıları kitaplarını "Dımaşk Tarihi, Bağdat Tarihi" gibi şehir isimleriyle yazmışlardı. Tirmizî'nin (v: 255) *Târîhu Buhârâ'sı*, Ebû Nuaym el-İsfahânî (v: 402) ve İbn Mende'nin (v: 445) *Târîhu İsfahân'ı*, Hâkim Ebû Abdillâh en-Nîsâbü'rî'nin (v: 405) *Târîhu Nîsâbü'r'u*, Kadı İyâz el-

Yahsubî'nin (v: 544) Sebte tarihi, Muhammed İbn Arslan el-Havârizmî'nin (v: 568) Havârizm tarihi, Lisânuddîn Muhammed el-Kurtubî'nin (v: 776) Gırnata tarihi, Takıyyuddîn el-Fâsî'nin (v: 832) Mekke tarihi, Zeynuddîn el-Merâğî'nin (v: 816) Medine tarihi, İbn Vehhâs Ebu'l-Yemen el-Hazrecî'nin (v: 812) *Târîhu Yemen'i*, Halebî'nin (v: 660) *Târîhu Haleb'i*, Takıyyuddîn el-Makrîzî (v: 846) ile Ebî Abdillâh el-Kudâî (v: 454) ve Suyûtî'nin Mısır tarihleri, Ebû Hayyan Endelusî (v: 745) ile İbnu'l-Faradî'nin (v: 403) Endülüs tarihleri, Ahmed el-Makarrî el-Mağribî'nin (v: 1041) Endülüs tarihi, İbn Saîd'in (v: 6073)/(685 olmalı) Mağrib tarihi, Ebû Muzaffer Mansur el-İskenderî'nin (v: 674) *Târîhu İskenderiye'si*, (33) Ebu'l-Abbas Ca'fer b. Muhammed el-Müstağfirî'nin (v: 402) Nesef, Keş ve Semerkand tarihleri, İbn Kattâ' Ali b. Ca'fer es-Sıkillî'nin (v: 515) *Târîhu Sıkilliyye'si*, Ebû Ali Hasen b. Reşîk el-Kayrevânî'nin (v: 463) *Târîhu Kayraoân'ı*, Abdülkerim es-Semânî'nin (v: 561) *Târîhu Meru'i*, İbn Ebî Tayy Yahya b. Ubeyde el-Halebî'nin (v: 561) *Târîhu Mağrib'i*, Ebû Abdillâh Muhammed el-Vâstî'nin (v: 637) Vâsıt tarihi, İbn Neccâr el-Kûfî'nin (v: 402) Kûfe tarihi, İbn Vehcân'ın Basra tarihi, medayin (şehirler) tarihlerinin meşhurlarındandır.

Ensâb (Neseb, soy ilmi) Kitapları

Ensâb (nesebler, soy kütüğü bilgisi) ilmi çok faydalı ve önemli bir ilimdir. Araplar neseb bilgisinin korunmasına/öğrenilmesine çok fazla önem vermişlerdir. Neseb ilmi alanında ilk önce kitap yazan kişi neseb âlimi Hişam b. Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî'dir (v: 204). Bu kişi neseb ilmine dair *el-Menzile*, *el-Cemhera*, *el-Vecîz*, *el-Ferîd*, *el-Mülûk* adlı beş kitap telif etmiştir.

Ebu'l-Hasen Ahmed b. Yahya el-Belâzurî'nin (v. 279) *Ensâbu'l-Eşrâf'ı*, sîret yazarı İbn Hişam'ın *Ensâbu Himyer'i*, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb el-Bağdâdî en-Nahvî'nin (v: 245) *Ensâbu's-Şuarâ'sı*, (34) Abdülkerim es-Semânî'nin (v: 561) *Ensâb'ı*, Zübeyr b. Bekkâr el-Kuraşî'nin (v: 256) *Ensâbu'l-Kureys'i*, Muhibbuddîn el-Bağdâdî'nin (v: 633) *Ensâbu'l-Muhaddisîn'i*, İbn Ukbe'nin (v: 828) *Ensâbu Ebî Tâlib'i*, Kadı Hasen b. Ali'nin (v: 561), Yusuf b. Ebî'l-Meâlî'nin (v: 700), İbnü's-Seyyîd el-Batlayevsî'nin (v: 561), Kasım b.

Asba' el-Kurtubî en-Nahvî'nin (v: 340) ensâba dair olan kitapları; Abdurrahman b. Muhammed el-Enbârî'nin (v: 577) Cennetle müjdelenen on sahabînin temiz neseplerini açıklayan *Cevhera'sı*, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdullah el-Kalkaşendî'nin (v: 825) *Nihâyetü'l-Ereb'i*, Muhammed b. Es'ad el-Hüseynî'nin (v: 588) *Tâcu'l-Ensâb'ı* neseb kitaplarının meşhurlarındandır.

Menâkıb (Menkıbe) Kitapları

Menâkıb kitapları sayılamayacak kadar çoktur. Bu kitaplar daha çok râşid halifeler, sahâbe, tâbiûnun önde gelenleri, müçtehit imamlar (özellikle de tâbi olunan dört müçtehit imam), din âlimleri, ârifler, Hz. Alî'nin temiz soyuna mensup olanlar ve Abbasoğulları hakkında yazılmışlardır.

İbn Hamîs el-Mavsılî'nin (v: 552) *Menâkıbu'l-Ebrâr'ı*, İbn Asâkir'in *Menâkıb-u Eşariyye'si*, İbn Cevzî'nin *Menâkıb-u Ahmed b. Muhammed b. Hanbel'i*, Ebû Cafer Muhammed et-Tahâvî'nin (v: 321) *Menâkıb-u Ebî Hanîfe'si*, (35) Davud b. Ali el-İsfahânî'nin (v: 270) *Menâkıb-u Şâfiî'si*, Ebû Bekr Ahmed b. Mervân el-Mısırî'nin (v: 310) *Menâkıb-u Mâlik'i*, İbn Ebî Tayy Yahyâ b. Humeyde el-Halebî'nin (v: 630) *Menâkıbu Eimme-i İsnâ Aşer'i*, Ebû Bekir el-Bâkılânî'nin (v: 403) *Menâkıb-u Eimmes'si*, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Abbas en-Nahvî'nin *Menâkıb-u Abbas'ı*, İbn es-Sâ'î'nin *Menâkıb-u Hulefâ-i Erbea'sı*, Ebû Abdillâh en-Nesâî'nin (v: 303) *Menâkıbu Ali b. Ebî Tâlib'i*, Suyûtî'nin *Menâkıbu Fâtıma'sı* vs. gibi menâkıb kitapları bu cümledendir.

Eyyâmu'l-Arab

Eyyâmu'l-Arab, Arap kabileleri arasında meydana gelen büyük ve şiddetli olaylardan/savaşlardan bahseden bir branştır. Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ el-Basrî (v: 210) bu konuda biri kebir (büyük) diğeri sağır (küçük) olmak üzere iki türlü eser yazmıştır. Kebir'de 2200 olay, Sağır'de 75 olay zikretmiştir. Ebu'l-Ferec Ali b. Hasen el-İsfahânî (v: 350) ise eserinde 2700 olay (vaka) zikretmiştir.

(36) Evâil

Yaşanılan yer ve neseb (soy) açısından meydana gelen olayların başlangıcı hakkında bilgi veren bir daldır.

Bu konuda Ebu'l-Hilâl el-Askerî'nin (v: 395), İbn Hacer'in, Suyûtî'nin, Ali Dede'nin (v: 998) evâil kitapları gerçekten de yaygın olarak bilinen eserlerdendir.

Tarih konularına ait olarak buraya kadar zikredilen eserler, sadece örnek vermek için zikredilmiştir. Bunların dışında da pek çok meşhur eser vardır. Zikredilen bu eserlerden iki tanesinin haricindekiler 1000 yılından önce Arapça olarak yazılmışlardır. 1000 yılından sonra da Arapça olarak yazılmış tarih kitapları az değildir. Bununla birlikte 1000 yılına kadar Türkçe ve Farsça olarak da tarih kitapları yazılmıştır.

Nitekim Nâsiruddîn Beydâvî'nin (v: 684) *Nizâmu't-Târîh*'i, Fadlullah'ın (v: 698) *Târîhu Mu'cem*'i, Vassâf b. Fazlullah eş-Şîrâzî'nin (v: 700) *Târîhu Vassâf*'ı, Reşîduddîn b. Fazlullah'ın (v: 718) *Câmiu't-Târîh*'i, 757 tarihinde Muînuddîn el-Yezdî'nin yazdığı *Târîhu Âl-i Muzaffer*, Lütfullah el-Herevî'nin (v: 834), Cemâleddîn el-Kâşânî'nin (v: 836) *Zübdetü't-Târîh*'leri, (37) Şerefüddîn el-Yezdî'nin (v: 850) *Zafernâme*'si, Kemalüddîn es-Semerkindî'nin (v: 887) *Matla'u-s-Sa'deyn*'i, 861 yılında yazılan *Behcetü't-Tevârih*, Mîrhând'ın (v: 903) *Ravzatu's-Safâ*'sı, Muslihuddîn el-Lârî'nin (v: 979) *Mirâtü'l-Edvâr*'ı, 927 yılında Gıyâsüddîn Hümâmuddîn'in yazdığı *Habîbu's-Siyer*, İdrîs-i Bitlisî'nin (v: 930) *Heşt Bihîşt*'i, Emîr Yahya el-Kazvînî'nin (v: 960) *Lübbü't-Tevârih*'i, Cemal el-Hüseynî'nin (v: 1000) *Ravzatu'l-Ahbâb*'ı Farsça olarak yazılan tarihlerin meşhurlarındandır. Arapça ve Farsça yazılan tarihlerin bir kısmı Türkçeye tercüme edilmiştir. Nitekim *Muhtasar-ı Taberî*,⁶ *Vefeyâtu'l-'Ayân*, *Şakâi-*

⁶ *Muhtasarı Taberî*, meşhur *Tarih-i Kebîr*'in tercümesi değildir. *Muhtasarı Taberî*'de senedler hazfedildiğinden sağlam (sahih) rivayetler ile zayıf (fâsîd) rivayetler birbirine karışmış dolaşısıyla bu tercümenin hiçbir kıymeti kalmamıştır.

ku'n-Nu'mâniyye, Sahâifu'l-Ahbâr Arapçadan, *Ravzatu's-Safâ, Ravzatu'l-Ahbâb* Farsçadan Türkçeye tercüme edilmiştir.

Ali Şîr Nevâî'nin (v: 906) *Târîh-u Enbiyâ'sı*, 982 yılında Mîr Muhammed tarafından yazılan *Câmiu't-Târîh*, Ebu'l-Fadl Muhammed b. İdrîs el-Bitlîsî'nin (v: 987) yazdığı tarih kitabı Türkçe olarak yazılmıştır. 1000 yılından sonra Türkçe olarak birçok Osmanlı Tarihi kitabı da yazılmıştır.

(38) İslam Tarihçilerinin Dereceleri

İslam tarihçileri sadece tarih ile meşgul olmayıp pek çoğu hadis, fıkıh, lügat, nahiv ve edebiyat gibi âli ve âlet ilimleriyle de ön plana çıkmış ve tanınmışlardır. Dolayısıyla İslam tarihçileri muhaddis ve fakihler grubu, nahiv ve edebiyatçılar grubu olmak üzere iki gruba ayrılır.

Genellikle, ilk grubun yazmış olduğu tarih kitapları sağlamlık ve güven açısından ikinci grubun yazmış olduklarında göre kat be kat tercihe şayandır.

Birinci gruptan cerh-ta'dîl ve rical tenkidi ilmi ile meşgul olanların tarihleri daha güvenilir daha muteberdir. Mesela Zehebî ile İbn Kesîr tarihleri İbn el-Esîr ve Ebu'l-Fidâ tarihlerine sağlamlık ve güven açısından tercih edilir. Aynı şekilde İbn Cevzî'nin tarihi de Mesûdî'nin tarihine tercih edilir.

Tarih, özellikle siyer telifi açısından muhaddislerin olayı anlatan metni isnatlarıyla birlikte yazmalarıdır. Şu kadar var ki muhaddisler ahkam hadisleri konusunda göstermiş oldukları dikkat ve titizliği fedâil (nafile ibadetler) ile ilgili hadisler konusunda göstermemişlerdir. Dolayısıyla siyer kitaplarında sahih, zayıf, mürsel, munkatî haberler vardır. Fakat mevzû (uydurma) ve yalan haberler yoktur. Nitekim Zeynuddîn el-İrâkî (v: 805) şöyle der:

Talebe bilsin ki, Siyer, sahih ve münker haberleri de ihtiva eder.

(39) *Siyer-i Celîle*'de açıklandığı gibi Ahmed b. Muhammed b. Hanbel ve diğer âlimler “Biz helal ve haram içeren bir rivayeti naklettiğimizde teşdîd (aşırı titiz ve dikkat) gösteririz, ancak fedâil (nafile-tatavvu) ve benzeri içe-

rikli rivayetleri nakilde müsamahalı davranırız” demişlerdir. Çünkü helal ve haram dinin en önemli konularındandır. Fedâil ve benzeri hususlar hukuk ile alakalı olmadığından bunlarda ruhsat gösterilmiştir. Fakat kendisine hukuku ilgilendiren siyer konusunda asla kolaylaştırma (müsamaha) caiz değildir.

Tarih Kitapları

Tarih kitaplarının bir kısmı yıllara göre (tabakât) bir kısmı da milletlere göre (ümem) yazılmıştır. Mes’ûdî, Fahrî, İbn Haldun’un tarihleri, devlet ve millet tarihleri mahiyetinde; İbn Cerîr, İbn Esîr, İbn Kesîr, Zehebî, Ebu’l-Fidâ, İbn Ebî Tayyî’nin tarihleri ise yıllara göre yazılmıştır.

Tarih kitapları içinde 20, 40, 50, 80 cilt şeklinde yazılmış olanlar az değildir. Örneğin Muhibbuddîn el-Bağdâdî’nin *Zeylû Tarih’il-Bağdâd*; Nuveyrî’nin (v: 732) *Nihâyetu’l-Ereb*’i otuz cilttir. İbn Sâî’nin (*el-Câmiu’l-Muhtasar* isimli) tarihi 30 ciltten fazladır. Mes’ûdî’nin *Ahbâru’z-Zamân*’ı, Zehebî’nin *Siyeru’n-Nübelâ*’sı, Aynî’nin (*İkdü’l-Cümân* isimli) tarihi, İbn Fadlallah ed-Dımaşkî’nin (v: 749) *Mesâliku’l-Ebsâr*’ı 25 cilttir.

(40) Belâzûrî *Ensâbu’l-Eşrâf*’ı yirmi ciltte yazdığı halde tamamlayamamıştır. İbn’l-Adîm el-Halebî’nin *Bugyetü’t-Taleb fi Târîhi Haleb*’i, Hatîb (el-Bağdâdî)’nin *Tarihu’l-Bağdad*’ı, (Sıbt İbnu’l-Cevzî’nin) *Mir’âtu’z-Zamân* 40, İbn Hayyân’ın *Tarih-i Endülüs*’ü (ismiyle meşhur olan *el-Muktebes Min Enbâi Ehli’l-Endelüs*), *Târîh-i Havârizm* ve (İbn Asâkir’in) *Tarih-i Dımeşk* 80’er cilttir.

BU KİTABIN YAZIM VE TERTİBİNDEKİ YÖNTEM

Târîhu't-Temeddüni'l-İslâmî yazarı Corcî Zeydân diyor ki: "İslamiyet ile ilgili kitapların rivayetinde doğruluk/güven en önde gelir. Çünkü Müslümanlar haberlerin naklinde isnada alışmışlardır."

Corcî Zeydân'ın bu sözü çok doğrudur. Tarih'te tarihçinin doğru sözlü olması, taassup ve art niyeti terk etmesi, olayların naklinde ekleme ve çıkartma yapmaması, râvîlerin nisbelerini, yöntemlerini ve vefat tarihlerini bilmesi, cerh ve ta'dîl şartlarına vukûfiyeti en önemli özellikleri olmalıdır. Hz. Peygamber'in yaşantısı, İslamiyet'in ilk yıllarında Müslümanlar arasında meydana gelen olaylar o derece doğru ve güvenilir bir yolla nakledilmiştir ki, İslam dini de gerçekte bu konuda temeyyüz etmiştir. Dünyada hangi kavim ve millet vardır ki geçmişte yaşanmış olaylarını Müslümanlar kadar muhafaza etmiş olsun? İşte, Hz. Peygamber'in sözlerini, yaşadıklarını nakleden hadis kitapları!

Hangi kavim vardır ki zayıf rivayetleri sahih rivayetlerden ayırmaya Müslümanlar kadar özen gösterebilir? İşte, Cerh ve Ta'dîl kitapları!

(41) Hangi millet vardır ki, Müslümanlar kadar rivayette isnadı dikkate alsın? İşte, Hadis usulü kitapları!

Hangi ümmet vardır ki, zayıf râvîlerini, yalancı râvîlerini teşhir etsin? İşte, duafâ ve mevzûât kitapları!

Zayıf ve mevzû rivayetler sahih rivayetlerden ayırt edilmezse tarihin muhakemesi nasıl yapılır? Tarih ile ilgili muhakemeler olay ve yaşanmış durumlara göre yapılmayacak mı? Olay doğru bir şekilde anlatılmazsa muhakeme nasıl doğru bir sonuç verir? Tarihî gerçekliklere nasıl muttali olunur?

Yaşanan olaylar, vakıalar muhakemeden daha önce cereyan ettiğinden, her şeyden önce olayların doğru olup olmadığını (gerçekleşip - gerçekleşmediğini) anlamak kaçınılmazdır. Bu ise rivayeti nakleden senedlerin iyi bilinmesine bağlıdır.

Hiz. Muhammed'in hayat hikâyesine hakkıyla vâkif olmak için başlıca hadis kitaplarına müracaat etmek ve rical tenkidi ilmine vakıf olmak zorunlu bir şarttır. Birçoğumuzun yaptığı gibi gelişigüzel telif edilmiş/sıradan bir kitaptan veya birkaç kitaptan çeviri yapmak, kitabın yazarına gözü kapalı güvenmek, râvîlerin hallerini, senedlerin tarihilerini dikkate almamak, sika-yı, zayıfları, yalancıları ayırt etmemek ne büyük gaflettir ne büyük hatadır!

(Bütün bunlardan dolayı) yazacağımız *Siyer-i Celîle-i Nebeviyye* gerek rivayet ve dirayet bakımından gerek akıl ve nakil bakımından hem tenkit ilmini hem de muhakeme ilmini ihtiva edecektir.

(42) Buna bağlı olarak, Siyer ve İslam Tarihi kaynaklarından yararlanarak olaylar ve haberleri tenkit ederek onların doğru ve yanlışlarını, başlıca kaynak olan ve tercih edilen sahih senedler ile sahih olmayanları, râvîler ve rivayetlerinin özelliklerini, meşhur yalancıları, uydurma haberleri ve meşhur zayıf râvîleri açıklayacağız.

Bu araştırma için kaynaklarımız mevzûât kitapları, Buhârî ve Nesâî'nin *Kitâbu'd-Duafâ*'ları, Zehebî'nin *Tezkiratü'l-Huffâz* ve *Mîzânu'l-İ'tidâl*'i, Nevevî'nin (v. 676) *et-Takrîb*'i, Suyûtî'nin *Takrîb Şerhi* olan *Tedrîb(ür-Râvî)*'si,

Safiyuddîn el-Hazrecî'nin *Hulâsatü (Tezhîbi) Tehzîbu'l-Kemâl'i* ile diğerk rical kitaplarıdır.

Mukaddime' den sonra Hz. Muhammed'in pâk nesebi ve ailesi hakkında bilgiler ile başlanarak Mekke ve Medine'de vuku bulan olaylar en güvenilir kaynaklardan nakledilecektir. Zayıf ve mevzû haberlere işaret edilecek ve ona göre değerlendirme yapılmaya devam edilecektir. Haberler gerek nakledilen gerekse makul tarikleri ile tenkit edilecek, Hz. Muhammed'in üstün ahlakı, şemâil-i şerîfi (fiziki özellikleri) ve adaletli yönetim anlayışı ile konumuz sona erecektir.

SAHİH OLAN VE TERCİH EDİLEN SENEDLER

En sahih (Esahhu'l-Esânîd) ve tercih edilen isnadlar farklı farklı şekillerde beyan edilmiştir. Hadis Usulü kitaplarında işaret edilen bu isnadlar şu şekildedir:

(43) 1- Zührî - Sâlim - Babası Abdullah - Babası Ömer el-Fâruk (Hz. Ömer r.a). Ahmed b. Hanbel (v: 244) ile İshak b. Râhuye'ye (v: 238) göre "en sahih isnad" mutlak surette bu rivayet zinciridir.

2- Muhammed b. Sîrîn - Ubeyde es-Selmânî - Ali el-Murtezâ (ra). Ali b. el-Medîni (v:234) ve Fellâs es-Süleymân b. Harbe'e (v: 224) göre ise "en sahih isnad" mutlak surette bu rivayet zinciridir. Ancak Ali b. el-Medîni'ye göre en sahih olan rivayet zinciri "Abdullah b. Avn - İbn Sîrîn", Süleyman b. Harb'e göre de "Eyyûb es-Sahtiyânî - İbn Sîrîn" dir.

3- Zührî - Zeyne'l-Âbidîn Ali b. el-Hüseyn - Babası Hüseyin - Babası Ali b. Ebî Tâlib (ra). Ebû Bekr b. Şeybe (v: 235) ve Abdurrazzâk'a (v: 211) göre ise "en sahih isnad" mutlak surette bu rivayet zinciridir.

4- Süleymân el-A'meş - İbrahim en-Nehâî - Alkame b. Kays - İbn Mesûd (ra). Yahya b. Maîn'e göre "en sahih isnad" mutlak surette bu rivayet zinciridir.

5- Mâlik - Nâfi' Mevlâ İbn Ömer - İbn Ömer (ra).

(44) Buhârî'ye göre "en sahih isnad" mutlak surette bu rivayet zinciridir.

6- Şu'be - Katâde - Saîd b. Müseyyeb - Hocaları (Saîd b. Müseyyeb'in hocaları). Haccâc b. eş-Şâir es-Sekafî (v: 259) ye göre de "en sahih isnad" budur.

7- Yahyâ b. Kesîr - Ebû Seleme - Ebû Hureyre (ra). Süleyman b. Dâvûd eş-Şâzekûnî'ye göre "en sahih isnad" bu tarikidir.

8- Eyyûb - Nâfi - İbn Ömer (ra). Ahmed b. Hanbel'e göre de "en sağlam isnad" budur. Hâkim'in Müstedrek'te İshak b. Râhûye'den naklettiğine göre İshak "Eğer râvî bir rivayeti Amr b. Şuayb - Babası - Dedesi" şeklindeki tarik ile rivayet ederse bu sened sağlamdır (sikadır). Nitekim bu tarik Eyyûb - Nâfi - İbn Ömer tariki gibidir" diyor. Bu açıklamaya göre İshak b. Râhûye de "Eyyûb - Nâfi" isnadının sağlamlığına işaret etmiş oluyor.

9- Şu'be - Amr b. Mürra - Mürra - Ebû Mûsa el-Eşârî (ra). Vekî (v: 195)'ye göre bu tarik senedlerin en güzeli olarak belirtilmiştir.

10- Süfyân-ı Sevrî - Mansûr - İbrâhîm - Alkame - İbn Mes'ûd (ra).

(45) İbnu'l-Mübârek (v: 180) ve İclî (v: 261) bu tarik için "en çok tercih edilen ve en güzel isnad" değerlendirmesini yapıyorlar. Nesâî de bu tariki tercih ediyor.

11- Abdurrahman b. Kâsım - Babası - Âişe (rah). İbn Maîn "Bu tarikten daha sağlam bir isnad yoktur" diyor.

12- Zührî - Abdülmelik b. Abdillâh b. Utbe - İbn Abbas - İbn Ömer (ra). Nesâî de "Bu tarik rivayet senedlerinin en kuvvetlisidir" diyor.

13- Yahya b. Saîd el-Kattân - Abdullâh b. Ömer - Nâfi - İbn Ömer (ra). İbn Ebî Hâtim er-Râzî (v: 327) bu tercemeyi (isim sıralamasını) tercih ediyor. Ahmed b. Hanbel de "Abdullâh - Nâfi" rivayetini "Mâlik - Nâfi" rivayetine tercih ediyor.

14- Yahya b. Saîd - Abdullah b. Ömer - Kâsım - Âişe (ra). İbn Maîn bu isim sıralamasını tercih ediyor.

Hâkim en-Nisâbûrî “Hiçbir isnadın kesinlikle en sahih isnad” olduğu fikrini kabul etmiyor ve “Ya bir sahabîye ya da bir beldeye mahsus “en sahih isnad” demek daha uygundur” diyor.

(46) Hâkim’in açıklamasına göre “en sahih isnad” şöyle olacaktır:

- Ebû Bekir es-Sıddîk’in esahhu esânid’i. İsmail b. Hâlid - Kays b. Ebî Hâzım - Ebû Bekir (ra).

- Ömer el-Fâruk’un esahhu’l-esânid’i: 1) Zührî - Sâlim - Babası Abdullah - Babası Ömer (ra). 2) Zührî - Sâib. b. Zeyd - Ömer (ra). İbn Hazm bu senede “Ömer el-Fâruk’dan rivayet olunan senedin en sahihidir” diyor.

- Ehl-i Beyt’in esahhu’l-esânid’i: Ca’fer b. Muhammed b. Ali - Babası - Dedesi - Ali (kvch). Şu kadar ki, Ca’fer’den nakledenin sika olması şarttır. Burada ehl-i beyt’ten birinin ismi zikrolunmamıştır ki herhalde zikredilmesi lazımdır. Çünkü “ceddühû”daki zamir Ca’fer’i işaret ediyorsa Ca’fer’in; dedesi olan Ali b. Hüseyin’den rivayet etmesi gerekir ve Muhammed el-Bâkır zikredilmemiş olur. Hâlbuki Ca’fer es-Sâdık Ali b. Hüseyin’den hadis duymamıştır. Eğer zamirin mercii Muhammed olur ise Ali Zeynelâbidîn zikredilmemiş olur. Bu sefer de Muhammed el-Bâkır’ın Hüseyin’den rivayeti lazım gelir. Hâlbuki Muhammed el-Bâkır Hüseyin’den hadis duymuştur.

(47) - İbn Mesûd’un esahhu esânid’i: Süfyân Sevrî - Mansûr - İbrahim - Alkame - İbn Mesûd (ra). İbn Mesûd’un bu tariki fıkıh tariki değildir.

- Hz. Âişe’nin en sahih isnadı: 1) Abdullah b. Ömer - Kâim - Âişe (rah). İbn Maîn bu sened altın ile aynı değerde ve balık ağı gibi birbirine girmiş olduğunu söylemiştir. 2) Zührî - Urve - Âişe (ra).

- Saîd b Ebî Vakkas’ın en sahih isnadı: Ali b. Hüseyin b. Ali - Saîd b. el-Müseyyeb - Saîd b. Ebî Vakkâs (ra). Bu Bezzâr’ın görüşüdür.

- İbn Ömer’in en sahih isnadı: Mâlik - Nâfi - İbn Ömer (ra).

- Ebû Hureyre'in en sahih isnadı: 1) Zührî - Saïd b. Müseyyeb - Ebû Hureyre (ra). 2) Hammâd b. Zeyd - Eyyûb - İbn Sîrîn - Ebû Hureyre (ra).

- Enes b. Mâlik'in en sahih isnadı: Zührî - Enes b. Mâlik (ra). Bu sened tartışmalı bir senedir. Çünkü Katâde (v: 118) ve Sâbit el-Bunânî (v: 123),

(48) Enes hadislerini Zührî'den daha iyi biliyorlar. Katâde ve Sâbit'ten bir grup rivayet ediyor. Sâbit'in en güvenilir arkadaşı Hammâd b. Zeyd (v: 179)'dir. Bazıları Hammâd b. Seleme (v: 167)'yi gösteriyorlar. Katâde'nin en güvenilir arkadaşı Şu'be (v: 160)'dir. Bazıları Hişâm ed-Destuvâî (v: 153)'yi gösteriyorlar.

- Medinelilerin en sahih isnadı: İsmail b. Ebî Hakîm - Ubeyde b. Süfyân - Ebû Hureyre (ra)'dir. Nitekim Ahmed b. Sâlih (v: 248) böyle diyor.

- Mekkelilerin en sahih isnadı: Süfyân b. Uyeyne - Amr b. Dînâr - Câbir (ra)'dir.

Haremeyn'in isnadında tedlîs, vaz' ve kizb azdır.

- Yemenlilerin en sahih isnadı: Ma'mer - Hemmâm - Ebû Hureyre (ra)'dir.

- Mısırlıların en sahih isnadı: Leys b. Sa'd - Yezîd b. Ebî Habîb - Ebu'l - Hayr - Ukbe b. Âmir (ra)'dir.

- Horasanlıların en güvenilir İsnadı: Hüsün b. Vâkîd - Ubeydullah b. Yezîd - Babası'dır.

- Şamlıların en güvenilir İsnadı: Evzâî - Hasan b. Atıyye - sahâbedir.

Bazıları Saïd b. Ebî Yezîd - Rebîa b. Yezîd - Ebû İdrîs el-Havlânî - Ebû Zer (ra) tarikini diğer Şam tariklerine tercih ederler.

(49) Şamlıların rivayet ettiği hadislerin çoğu mürsel'dir, maktû'dur, mev'ize (hikâye/vaaz) ile alakalıdır.

- Kûfelilerin en sahih isnadı: Yahya b. Saîd el-Kattân - Süfyân es-Sevrî - Süleyman et-Teymî - Hâris b. Süveyd - Ali (kvch)'dir. Ahmed b. Hanbel bu görüştedir.

Irak'da açık/net senedler ile sabit olan hadisler çok idi. Şeyhülislâm el-Harrânî (v: 728): “Ehl-i hadîse göre önce Medinelilerin rivayeti, sonra Basralıların rivayeti, sonra da Şamlıların rivayeti en sahihidir” diyor.

(*Sahîh-i Müslim Şârihi* Nevevî (v: 676): “Tercih edilen, kesin konuşmaktır” diyor. Çünkü sağlamlık/sahihlik/güvenilirlik dereceleri çeşit çeşittir.

(50) VÂHÎ İSNADLAR

Vâhî (asılsız) isnadlar çok sayıdadır. Vâhî olma derecesi en yüksekleri şunlardır:

1- Ebû Bekr es-Sıddîk tariki: Sadaka ed-Dakîk - Ferkad - Mürra et-Tayyib - Ebû Bekr (ra).

2- Ehli Beyt tariki: Amr b. Şümr - Câbir el-Cu'fî - Hâris el-A'ver - Ali b. Ebî Tâlib (kvch).

3- İbn Mes'ûd Tariki: Şerîk - Ebû Fezâre - Ebû Zeyd - İbn Mes'ûd (ra).

4- Hz. Aişe tariki: Hâris b. Şibl - Ümmü'n - Nu'mân - Âişe (rah).

5- Ebû Hureyre tariki: Büsrî b. İsmail - Dâvud b. Yezîd el-Evdî - Babası Yezîd - Ebû Hureyre (ra)

6- Enes b. Mâlik tariki: Dâvud. b. el-Muhabber - Fahr - Babası - Ebân b. Ebî Ayyâş - Enes (ra).

7- Ömeryn (Hz. Ömer ve oğlu Abdullah b. Ömer) tariki: Muhammed b. Abdillâh b. el-Kâsım b. Ubeydullah İbn Ömer b. Hafs b. Âsım - Babası - Dedesi. Bunların üçü de delil olarak kullanılmaya elverişli tarikler değildir.

(51) 8- Mekkelilerin tariki: Ubâde b. Meymûn el-Kaddâh - Şihâb İbn Hirâş - İbrahim b. Yezîd el-Hûrî - İkrime - İbn Abbas (ra).

9- Yemenlilerin tariki: Hafs b. Ömer - Hakem b. Ebân - İkrime - İbn Abbas (ra). Bulkînî İkrime'nin dışındakiler vâhî'dir diyor. Çünkü Buhârî, İkrime'nin hadislerini *Sahîh'*ine almıştır.

10- İbn Abbas tariki: es-Süddî es-Sağîr Muhammed b. Mervân - el-Kelbî - Ebû Sâlih - İbn Abbas (ra).

11- Mısırlıların tariki: Ahmed b. Muhammed b. el-Haccâc b. Rüşd - Babası - Dedesi - Kurra b. Abdirrahman - ve ondan rivayet eden herkes. Bu tarik, yalanlanmış büyük nüshadadır.

12- Şamlıların tariki: Muhammed b. Kays el-Maslûb - Ubeydullâh b. Zühr - Ali b. Zeyd - Kâsım - Ebû Ümâme.

13- Horasanlıların tariki: Abdurrahman Melîha - Neşhel İbn Saîd - Dahhâk - İbn Abbas. İşte Takrîb'in şerhinden nakledilen vâhî isnadlar bunlardır.

(52) RÂVÎLER VE RİVÂYETLERİN ÇEŞİTLİ DURUMLARI

Hadis, Haber vb. Kısımları

İsnad: Hadisi söyleyenine ulaştırmaktır (ref).

Sened: Hadisin metninin rivayet zincirini belirtmektir.

Hz. Peygamber'in sözüne, davranışlarına (fiil) ve takririne merfû hadis: sahabînin kavline, fiiline ve takririne "mevkûf hadis"; tâbiîn'in kavline, fiiline ve takririne "maktû' hadis" denir.

Haber: Haber, hadis'in eş anlamlısıdır. Rasûlullah'ın haberine merfû haber, sahabî haberine "mevkûf haber", tâbiîn haberine de "maktû' haber" denir. Bazılarına göre hadis diye sadece Hz. Peygamber'den gelen, Peygambere ait olan söze denir. Haber ise Hz. Peygamber haricindeki kişilerin sözleri için kullanılır. Bundan dolayı sünnet ile meşgul olan kimseye muhaddis, tarih ve benzeri şeylerle meşgul olan kimseye de "ahbârî" denir. Bazılarına göre de haber genel bir kavram, hadis ise özel bir kavramdır.

(53) Muhaddisler merfû ve mevkûf'a eser ismini verirler. Horasan fakihleri de mevkûf'a eser, merfû'ya haber ismini verirler.

Müsnid: Hadis hakkında bilgisi olsun olmasın hadisi isnadı ile rivayet eden kimsedir. Bilgisi olmayandan ilim alınmaz. Nitekim İmam Mâlik b.

Enes el-Asbahî (v: 179) şu dört kişiden ilim alınmaz diyor: 1) Bid'ate davet eden bid'atçiden, 2) Sefâheti ortada olan sefihten, 3) Vele ki hadisler hakkında yalan söylememiş olsa da normal hayatta yalancı olandan, 4) Hadis râvîlerine (sened'e) veya hadisın metnine yapılan ziyade ve noksanı bilmeyen kişiden.

Âlî ve Nâzil İsnad: İsnâd, Müslümanlara ait özellik olup rivayetin/hadisın Hz. Peygamber'e varıncaya kadar güvenilir olan bir kişinin güvenilir olan diğer bir kişiden almak suretiyle Müslümanlara nakli şeklindeki özel bir yöntemdir. İbnu'l-Mübârek (v: 180): "İsnad dindedir. İsnad olmasaydı herkes dilediğini söylerdi" demiştir. Süfyân-ı Sevri (v: 161): "İsnad müminin silahıdır" demiştir. Âlî İsnad'ın dereceleri vardır. En kuvvetli ve tercihe şayan (birinci) derecesi sahih ve latîf/şeffaf bir isnad ile Rasûlullah (as)'a râvî sayısı itibariyle yakın olan isnaddır.

(54) İkincisi hadis imamlarından birine sayı bakımından yakın olmaktır. Râvî sayısı açısından eşit olursa râvînin önce vefatıyla da "âlî isnad" olur. Âlî isnadın mukabiline "nâzil isnad" denir.

Garîb Hadîs: Râvî her tabakada veya tabakalardan birinde tek olursa, mesela tek kişi yine tek kişiden rivayet ettiyse veyahut bir tabakada tek olup sair tabakada birden fazla olursa böyle hadise "garîb hadîs" denir. Garîb hadise ferd de denir. Bazen şâz hadise de garîb hadîs denilir.

Azîz Hadîs: Râvî sayısı her tabakada veyahut bazı tabakalarda iki kişiden oluşursa o hadise "azîz" denir.

Meşhûr ve Müstefîz: Râvî her tabakada ikiden fazla olup sayıları tevâtür sınırına ulaşmaz ise o hadise "meşhûr hadîs veya müstefîz" denir. Bazen hiç isnadı olmasa bile dillerde şöhrete ermiş olan hadise "meşhur hadîs" denir. Bu üç kısımda makbûl olan da merdûd olan da vardır. Sahih, hasen ve zayıf hadîs bu üç kısmın içinde aranır.

(55) **Mütevâtîr Hadîs:** Râvîlerin sayısı her tabakada o kadar çok olur ki akıl onların yalan üzerine ittifak etmelerini mümkün görmez. Bu şekilde

rivayet edilen hadise “mütevâtir hadis” denir. Mütevâtir’in dışındakilere yani meşhûr, azîz, garîb olan hadislere “âhâd hadisler” denir. Usûlcülere göre meşhûr hadise âhad denmez. Mütevâtir hadisler içinde merdûd olan yoktur.

Mütâbî Hadis: Ferd (garîb) hadiste münferit bir râvîye başka bir râvî muvafakat ederse böyle hadise “mütâbî hadis” denir. Bu diğer râvînin muvafakatı münferit râvînin kendisine ise bu mutâbeâta ‘tâm mutâbeât’; râvînin şeyhine veya şeyhlerinden birine ise bu mutâbeâta ‘nâkis mutâbeât’ denir.

Şâhid Hadis: Lafız ve mana açısından veya sadece mana açısından benzer metin olarak bulunan hadistir ki, bu hadis diğer bir sahabîden rivayet edilir.

(56) Makbûl Hadisin Hükümü: Makbûl hadis ile bazen amel edilir bazen da edilmez. Eğer bir hadis ihtilaftan uzak olup onunla çelişecek başka şer’î bir delil de yok ise o hadise “muhkem hadis” denir. Fakat bir hadis ile çelişen diğer bir hadis bulunup da aralarını cem etmek mümkün ise bu iki hadis arasında ihtilaf var demektir (muhtelifu’l-hadis). İki hadisin arasını cem mümkün olmayıp vürûd tarihleri bilinirse sonra vârid olan nâsîh, önceki de mensûh olur. Şayet vürûd tarihi bilinmez ise tercih sebepleri vasıtasıyla biri diğerine tercih edilir. Eğer tercih de mümkün olmazsa amel etme konusunda beklenir (tevakkuf), ikisi ile de amel edilmez. Böylece makbul hadis ile hüküm verme konusunda cem, nesh, tercih ve tevakkuf yöntemleri sırasıyla uygulanmış olur.

Muttasıl veya Mevsûl Hadis: Râvîlerden her birinin önceki râvîden (hocasından) bizzat işiterek naklettiği ve bu şekilde senedin sonuna kadar muttasıl olan hadistir ki son isim ya Hz. Peygamber ya da sahabî olur.

Müsned Hadis: İsnadı (ilk) râvîden sonuncuya kadar muttasıl olan hadistir. Müsned hadis merfû, mevkûf ve maktû’ hadisleri kapsar ise de genel-

likle merfû'ya özel bir kavramdır. Bu yüzden merfû ile müsned aynı anlamda kullanılır.

(57) Mu'an'an İsnad: Râvînin, tahdîs, ihbâr ve semâ lafızlarından herhangi birini kullanmaksızın “filân an filân an filân” şeklinde naklettiği isnaddir. Ancak hadisin metinlerini ezberlemek, garîb kelimelerini bilmek, fıkhnı bilmek; isnadlarını, tüm râvîlerini bilmekten ve sahih ile zayıfını ayırt etmekten daha önemlidir. Yani fakih olmak muhaddis olmaktan daha şereflidir, efdaldır, iyidir ve üstündür.

Ne rivayet ettiğini ne yazdığını bilmeden rivayet eden kişi, sele kapılıp bütün toprağı sulayan ama kendisi su içemeyen çakıl gibidir.

Sahih Hadisler

Sahih Haber: Senedi muttasıl, râvîleri adâlet ve zapt sahibi olan haberdır. Bunula birlikte sahih hadisin tanımında da ihtilaf vardır. Nitekim âlimler sıhhat şartlarında ihtilaf etmişlerdir. Buna dayanarak bir âlime göre sahih olan hadis, diğer âlime göre sahih olma(yabilir)z.

(58) Ebû İshâk İsfârâînî (v: 408): “Bir hadisin sıhhati, hadis imamları nezdindeki ortaklaşa şöhretiyle bilinir” demiştir. Ebu'l-Hasen *Takrîbü'l-Medârik* adlı eserinde “Hadisin senedinde yalancı (kezzâb) râvî olduğunda fakih Kur'an'dan bir ayete veyahut şerî asıllardan birine uygun olmak kaydıyla hadisin sahihliğini tespit eder” demiştir.

“Hadis sahih değildir” demek, sıhhat şartları bulunmamış demektir. Yoksa doğrudan “yalandır” demek değildir.

Sihhat şartlarına en çok özen gösteren Buhârî ve Müslim (Şeyhayn)'dir. Bununla birlikte *Sahîh-i Buhârî* ile *Sahîh-i Müslim* (tamamen) sahih hadisleri kapsamıyor. Birçok sahih hadis Sahîhayn'da yoktur. Zaten bu iki muhaddis de tasniflerini sahihlerden oluşturacakları yönünde bir şey söylememişlerdir. Böyle olduğu halde yine Şeyhayn'ın yahut başka birinin sika saydığı râvîlerin bir kısmını diğer bir imam, mesela Nesâî, zayıf saymıştır. Şey-

hayn'ın her ikisinin de kitaplarında tahric ettikleri hadise "müttefekun aleyh sahih (ittifakla sahih)" denir. Hadis tenkitçileri, Şeyhayn'ın kitaplarında yer verdikleri (tahric) sahih hadisleri de tenkit etmişlerdir.

Râvî Tabakaları: Râvî ve haber nakledenlerin üçü makbûl, üçü merdûd biri de ihtilafli olmak üzere yedi tabakası vardır.

Makbûl Râvîler: Makbûl râvîlerin birinci derecesi hadis imamları ve hadis hâfızlarıdır ki her birinin ferd olarak naklettikleri hadisler de makbûldür. Bu kişilerin rivayetleri muhalifleri için dahi hüccettir.

(59) İkinci derecesi ise hıfz ve zapt açısından birinci dereceden aşağıda olanlardır. Üçüncü derecesi de doğruluk ve tanınırlıkları bilindiği halde nefislerine uyup sünnet ve cemaat ehlerinden (dinî birlik ve beraberlik içinde olmak) başka bir mezhebe meyledenlerdir. Bu üçüncü sınıf, Ğulât ve Dâî'lerden olanlardır.

İşte hadisçilerin kendilerinden hadis rivayet ettiği kişiler bunlardır. Hadis nakli bu üç sınıf vasıtasıyla gerçekleşmiştir.

Birinci sınıf adl (Müslüman, bâliğ, akıllı olup, fık sebeplerinden ve kişiliği (mürûet) engelleyen yani kişiliği yok eden şeylerden uzak), müteyakkız (gaflet içinde olmayan), zâbit (rivayet ettiğini duyduğu gibi ezberinde muhafaza eden ve değiştirmeyen), hâfız ve âlim olan kişilerden oluşur.

İkinci sınıf, bazı vehm şekilleri görülen kişilerdir. Fakat bu vehm bazen ezberlediğinde bazen de yazdığında olur.

Merdûd Râvîler: Merdûd râvîlerin en kötüsü yalan ve hadis uydurma ile anılanlardır. Bunların üstündekiler ise çok sık vehm ve ğalat'a (hata) düşenlerdir.

(60) Bunların üstünde de aşırı bid'atçiler ve propagandacılar (dâî) vardır ki onlar kendi mezhebine destek için hadisi ve rivayeti değiştirirler. Bununla birlikte hadisi değiştirmeyen (tağyir etmeyen) dâîlerden Buhârî hadis rivayetinde bulunmuştur. Mesela Haricîlerden dâî İmrân b. Hattân (v: 84)'dan

Buhârî’de rivayet vardır. Hâfız Zehebî der ki: “Bid’at-i Suğrâ yani aşırı olmayan şîlik veya aşırı şîlik gibi⁷ bid’at vasıflı davranışlar tâbiîn ve etbâu tâbiîn arasında yaygındı. Halbuki bu kişiler din, sıdk ve vera (adalet) sahihi kişiler idi. Eğer bunlar reddedilirse birçok rivayet (eser) yok olur”.

Buhârî ve Müslim birçok bid’atçının rivayetleriyle istişhâd etmişlerdir. Mesela Husayn b. Ğayr el-Vâsıtî, Kays b. Ebî Hâzım nasb (Hz. Ali karşıtlığı) ile; İsmail b. Ebân, Cerîr b. Abdilhamîd, Abdurrezzâk, Hâlid b. Mahled Şîa’dan olmakla; Vehb b. Münebbih, Dâvud el-Husayn, Hişâm ed-Destuvâi, Katâde Kaderiyye’den olmakla itham edilmişlerdi.

Rivayeti Muhtelif Olan Râvî: Rivayetinde tek kalıp tanınmayan (meçhûl) bir râvîdir. Bu râvînin rivayetini bazıları kabul etmiş bazıları da etmemiştir. Âlimlerin çoğunluğuna göre ister görünürde (zâhir) ister gizli (bâtın) olsun adalet vasfı/durumu bilinmeyen kişinin rivayeti makbuldür. Mestûr’un yani görünürde adalet sahibi olup, bâtnen (gerçekte) adaleti meçhul olan kişinin de rivayetini kabul etmek gerekir.

(61) Sahih Hadisin Kısımları: Sahih hadisin birbirinden farklı kısımları vardır. Şöyle ki:

1- Buhârî ve Müslim’in ittifak ettikleri (her ikisinin de Sahih’lerinde tahriç ettikleri) hadis.

2- Sadece Buhârî’nin tahriç ettiği hadis.

3- Sadece Müslim’in tahriç ettiği hadis.

4- Buhârî ve Müslim’in (hadis kabul) şartlarına göre sahih olan hadis.

5- Buhârî’nin (hadis kabul) şartlarına göre sahih olan hadis.

6- Müslim’in (hadis kabul) şartlarına göre sahih olan hadis.

7- Diğer muhaddisler nezdinde sahih olan hadis.

⁷ Hz. Ali (kvch) ile savaşımlar hakkında ileri geri konuşmak gibi.

Hasen Hadis: Sahih hadisin altında olup kaynağı bilinen ve râvîleri meşhur olan hadistir. Hadislerin büyük bir kısmı hasen'dir. Sahih de hasen de makbûldür. Şu kadar var ki sahilde râvîlerinin hepsinin zapt sahibi olması gerekirken, hasen'de ilk râvîlerinin zapt sahibi olması yeterlidir.

(62) "Sahih hadis" ifadesi 'isnadı sahih hadis' sözünün fevkinde (üstünde) olduğu gibi "hasen hadis" ifadesi de 'isnadı hasen hadis' sözünün üstündedir. Çünkü bazen isnadı sahih veya hasen olduğu halde metninde bir illet veya şâzlık durumu bulunan sahih veya hasen hadis olmaz.

İllet: Hadis'in reddedilmesinde etkili olan bir husustur.

Şuzûz: Güvenilir bir râvînin ya kendisinden daha çok tercih edilen güvenilir bir râvîye muhalefetidir ya da muhalefet olsun - olmasın rivayetinde kesinlikle tek kalmasıdır. Veyahut ta güvenilir olsun - olmasın herhangi bir râvînin rivayetinde kesinlikle tek kalmasıdır. İlet hem metinde hem de senede bulunabilir.

Sahih hadis gibi hasen hadisin senedlerinin de dereceleri vardır. En üst derecesi Behz b. Hakîm - Babası - Dedesi; Amr b. Şuayb - Babası - Dedesi; İbn İshâk - et-Teymî; Muhammed b. Amr b. Ebî Seleme - Ebû Hureyre ve diğerleri şeklindeki senedlere sahip olanlardır. Hasen hadis râvîlerinden sonra hasen ve zayıf olmaları hakkında ihtilaf bulunan râvîler gelir ki onlara da Âsım b. Hamza (v: 74) ve Haccâc b. Ertât (v: 147) örnek verilebilir.

Hasen hadis sahih hadis derecelerinin en alt derecesidir.

Sahih hadisin tarifinde zikri geçen üç sıfat yani ittisal, adalet ve zapt mükemmel bir şekilde ise böyle olan hadise 'sahîh lizâtihi' denir.

(63) Zikredilen üç sıfatın herhangi birinde kusur veya noksanlık olup bu kusur ve noksanlıklar başka birçok tarik ile giderilebiliyor ise böyle hadise de 'sahîh liğayrihi' denir. Aksi durumda yani bu kusur ve noksanlıklar başka birçok tarik ile giderilemiyorsa böyle hadise ise 'hasen lizâtihi' denir. Hasen lizâtihi tabiri de râvîdeki zapt eksikliği hususundadır.

Zayıf Hadisler

Zayıf Hadis: Sahih ve hasen hadisin vasıflarını taşımayan hadistir ve çeşitleri vardır. En kötüsü/şerlisi mevzû olanıdır.⁸

Zayıf hadisteki zafiyet başka birçok tarik ile giderilebiliyorsa böyle hadise ‘hasen liğayrihî’ denir. ‘Hasen liğayrihî’ olan zayıf hadisteki kusur hem adalet hem zapt hem de isnadda bulunur. Metrûk ve vaddâ’ (uydurucu) râvîlerin rivayetleri, başka tarikleri olsa dahi ‘hasen liğayrihî’ derecesinde olamazlar.

Bir zayıf hadis ile ancak Müslümanlar arasında amel edilegelmiş ise (64) amel edilir ki bu tür zayıf hadisler de hasen hadise dahil edilmişlerdir. Müslümanlar o hadisle ameli terk etmemişlerdir. (Nitekim) bâtil değildir, münker değildir, râvîleri itham edilmemiştir. Müctehid imamlar bu şekildeki zayıf hadislerle amel etmişlerdir.

Munkatı’, muallak, mu’dal, müdelles, şâz, münker, muallel, maktûb, müdrec, muzdarib, metrûk olan hadisler zayıf hadislerdir. Fakat “mürsel hadis” hakkında ihtilaf vardır.

Munkatı’ Hadis: Genel manasıyla munkatı’ hadis, isnadındaki râvî ile onun rivayette bulunduğu kişi (merviyun anh) arasındaki (olması gereken bir diğer) kişinin isminin terkedilmiş olması durumudur. İsmi terkedilen bu râvînin bir veya daha fazla olmasına yahut senedin başında ortasında sonunda bulunmasına göre Munkatı’ı Hadis: a) Munkatı’, b) Muallak, c) Mu’dal, d) Müdelles, e) Mürsel şeklindeki kısımlarına ayrılır.

Munkatı’: Sahabîden önceki bir râvîsi daha düşmüş olan hadise denir. Bu, munkatı’a verilen özel bir manadır. Birden fazla râvîsi düşerse ona

⁸ “Zayıf hadisin en kötüsü, mevzû olanıdır” ifadesi esasen mevzû (uydurma) rivayetleri zayıf hadislerin çeşidi gibi gösterebilecek bir ifadedir. Hâlbuki iki kavram arasında çok önemli farklar vardır. Mesela uydurma bir rivayet zayıf da olsa hiçbir surette Hz. Peygamber’e ait (hadis) olamaz. Bir rivayet için “hadis” kavramını kullanmak onun en azından Hz. Peygambere ait olduğunu kabul etmek demektir. Dolayısıyla uydurma olan bir rivayet hadis olarak isimlendirilmemelidir (AE).

munkatı' dendiği gibi mu'dal da denir. Musanniflerin "Rasûlullah buyurdu ki" diyerek hadisi nakle başlamaları mu'dal kabilindedir.

Mürsel: Tâbiîn'in veya tâbiîn'in (yaş olarak) büyüklerinin Hz. Peygambere (as) dayandırdıkları (ref) (65) mesela "Rasûlullah şöyle dedi:...", "Rasûlullah şöyle yaptı:..." diyerek naklettiği hadistir ki burada seneden sahabî ismi düşürülmüştür. Fakihler munkatı'a da mu'dal'a da mürsel demişlerdir.

Mürsel hadisin sahih mi yoksa zayıf mı olduğu hususu tartışmalıdır. 'Sahabî Mürseli' yani sahabînin doğrudan doğruya (Hz. Peygamberden) işitmediği hadis, âlimlerin çoğunluğuna göre sahih kabul edilmiştir. Sahabîlerin tâbiinden de rivayetleri vardır ancak bunlar ya isrâiliyyât ya hikaye ya da mevkuf türü rivayetlerdendir. İbn Cerîr et-Taberî der ki: "Tâbiûn'un tamamı Mürsel hadis ile ameli kabul etmişlerdir. Mürsel hadis ile ameli kabul etmeyen ilk kişi İmam Şâfiî (v: 204)'dir".

Müdelles: Kendi hocasını isnaddan düşürüp hocasının hocasına yahut daha yukarıdaki bir kişiye çıkmak veyahut iki hocasının arasındaki zayıf râvîyi düşürüp isnaddaki tüm râvîleri güvenilirmiş gibi yapmak, ya da hocasını belli etmeyip onu bilinmeyen bir ismi ile zikretmek suretiyle isnadı değiştirilen hadistir.

Muallak: Senedindeki bütün râvîleri hazfedilen (kaldırılan) hadise denir. (66) "Rasûlullah şöyle dedi:...", "Rasûlullah şöyle yaptı:..." gibi senedin başından yani ilk kaynağından (sahâbe) itibaren râvîleri düşürülen munkatı'a da "muallak" denir.

Şâz: Sika râvîye muhalif olarak rivayet edilen hadistir. Bazıları "Sikanın veyahut râvînin münferiden naklettiği hadistir" demişlerdir. Bu açıklamaya göre Sahihayn'daki ferd hadisler şâz olmaktadır. Şâz'a mukabil olana (yani şâz karşısında) tercih edilene "mahfûz" denir.

Münker: Zayıf bir râvînin diğer bir zayıf râvînin rivayetine muhalif olarak rivayet ettiği hadis olmakla birlikte zayıflığı o hadisin zayıflığından daha

fazla olandır. (Zayıflığı az olduğu için) tercih edilene “ma’rûf hadis” denir. Esasen ma’rûf ve münker’in her ikisi de zayıftır. Ancak münker’deki zayıflık daha çoktur. Bazıları da münker’i şöyle tarif ederler: “Metni belli bir râvîden başka hiç kimseden rivayet edildiği bilinmeyen hadis zayıf ferd olmakla birlikte, rivayeti tercih edilen râvîye muhalif olan hadistir.”

Muztarib: Tüm rivayet şekilleriyle eşit derecede muhalefet içeren hadistir ki rivayetlerden biri diğerine tercih edilemez.

(67) Muztarib hadiste sahih ve hasen hadiste olması gereken zapt şartı bulunamadığından, zayıf olmuştur. Tercih sebeplerinden birini barındıran hadis muztarib olmaz.

Müddrec: Bir hadisin sonuna bitişik (eklenmiş) olarak zikredilen söz (metin) olması durumudur ki bu kısım da hadisten zannedilir. Ya da farklı isnadlı iki farklı metni bir râvî senedden birini tercih ederek nakleder (bu da idraktır). İdrac başka şekilde de olur. Ancak her türlü haramdır.

Muallel: Kendisinde açık illet (kusur) sebepleri bulunan hadistir ki bu sebepler ancak hadis münekkitleri ve uzmanlarınca tespit edilir. İbnü’s-Seyyîd el-Batalyevsî’nin (v: 521) *el-İnsâf* adlı eserindeki açıklamasına göre hadislerde şu sekiz çeşit illet bulunabilir:

1- İsnadı problemlili (fâsid) olur. Mesela râvîsi bid’atçı olur, yalancılıkla itham edilmiş olur, güven azlığı ile itham olunur, behel (eblehlik) ve gâfil olmakla meşhur olur, bazı ahab hakkında mutaassıp (tutucu) bazısı hakkında müteberri (uzak duran) ve münharif (şüpheli) olur da aşırı sevgisinden dolayı hadisi tahrif edebilir.

(68) 2- Ma’nen (mana ile) rivayetten dolayı hadise fesat karışabilir. Râvî duyduğu hadisi ona nakleden (telkin) kişinin kastettiği mana ile değil belki kendi kendine tasavvur ettiği başka bir manayla nakletmiş olur. Yani kendi kendine tasavvur ettiği manayı diğer bir lafız ile değiştirir. Böylece râvî kastetmediği halde duyduğunun hilafını rivayet eder.

3- Râvî Arap diline hâkim olmaz. Harekeleri (merfû, mansûb, mecrûr) ayırt edemez. Bilgisizliği sebebiyle mesela ötreyi üstün veya esre ya da üstünü ötre okur. Böylece de mana değişmiş olur.

4- Râvî bazen ne yazdığının farkında olmaz. Sonra yazdığını okumak ister ya da başka biri o râvînin yazdığını okuma gereği duyar da o kelimeyi tashif yani bir harfin yerine diğer bir harfi koyarak okur. Nitekim Büsr b. Muâviye, Yezîd b. Hârûn (v: 206) tarafından Bişr b. Muâviye şeklinde telafuz edilerek rivayet edilmiştir.

5- Râvî hadisten anlamı bozacak bir lafzı düşürür.

(69) 6- Râvî hadisin vürûd sebebinin farkında bile olmadan nakleder.

7- Râvî hadisin bir kısmını işitip diğer bir kısmını işitmemiştir ve yalnızca duyduğu kısmı nakleder.

8- Râvî hadisi hocalarıyla karşılaşmaksızın (hiç görüşmeden), hadis imamlarından duymaksızın sadece kitaplardan nakleder.

Maklûb Hadis: Senedi veya metni değiştirilen hadistir. Mesela hadis belli bir râvî ile meşhur (herkes tarafından bilinen) bir konumdayken hadise rağbetin artması için onun yerine diğer bir râvî ikame edilir.

Metrûk Hadis: Râvî yalan söylemekle itham olunur. Hadis de ancak bu râvîsiyle tanınır (ma' rûf) ve bilinen kurallara aykırı olur. Yahut râvînin hadis rivayetinde yalan söylediği açıkça bilinmese de günlük hayatta yalan söylediği bilinir. İbn Hacer el-Askalânî'ye göre zayıf hadisin en kötü olanı, ittifakla mevzû (uydurma) olandır.⁹ Mevzû'nun üstünde metrûk, onun üstünde

⁹ İbn Hacer'in bu görüşünden uydurma rivayetler sanki bir zayıf hadis çeşidiymiş gibi anlaşıl-maktadır. Kanaatimizce hiçbir uydurma rivayet, en kötüsü olsa bile zayıf hadisler içinde mütalaa edilemez. Nitekim uydurma'nın Hz. Peygambere isnadı imkânsız iken, zayıf hadisin Hz. Peygambere isnadı mümkün olabilir. (AE)

münker, onun üstünde ma'lûl, onun üstünde müdrec, onun üstünde mablûb, onun üstünde muztarib hadis vardır. Hepsi de zayıftır.¹⁰

(70) Hattâbî, zayıf'ın en kötüsü mevzû, sonra mablûb sonra da mechûl hadistir diyor. Zerkeşî (?) de zayıf hadisin mertebelerini şöyle sıralıyor: “Mevzû - müdrec - mablûb - münker - şâz - ma'lûl - muzdarib. Muzdarib'in üstünde mu'dal, daha üstte munkatı', daha üstte de müdelles vardır”.

Hadis hâfızı ve münekkidi (tenkitçi) olanlar bir hadis hakkında “Onu bilmiyorum (lâ a'rifühû) diyorlarsa, hadis hakkında menfi hüküm verme hususunda onlara güvenilir. Mevzû dışında eğer bir hadis senedsiz ama zayıf olarak nakledilmek istenirse kesin hadismiş gibi (cezm sîgası ile) nakledilmez, mesela “Rasûlullah şöyle buyurdu” sözüyle nakledilmez. Belki “Ondan rivayet edildi, ondan bize ulaştı, ondan vârid oldu, ondan geldi, ondan nakledildi” gibi temrîz sîgaları (hadisin hocadan muteber yollarla alındığını kesin olarak göstermeyen sîgalarla) ile rivayet edilir. Sahih ve hasen hadisler ise “rivayet etti, dedi” gibi hadisin zayıf olmadığını ifade eden cezm sîgaları ile nakledilir. Kıssalar, faziletli ameller (yapıldığında sevap umulan), mev'iza vs. gibi itikad ve ahkam/hukuk ile ilgili olmayan hususlardaki zayıf isnadlı hadislerde müsamaha göstermek ve zayıf hadis rivayet etmek caizdir. Ancak bu şekildeki zayıf hadislerin de yalancılardan ya da yalan ile itham edilenlerden, aşırı hata yapan kimselerden münferiden (ferd hadis olarak) nakledilmemiş olması gerekir. Bir de asıl olan bu rivayetten kastedilen mananın ne olduğunu bilmek, ancak kesin olarak söylenmiş olduğuna (hadis olduğuna) inanmamak gerekir ve bu konuda ihtiyatlı olmak şarttır.

Râvîlerin Ta'n'ı: Râvîler on husustan biri ile kusurlu (ta'n) bulunabilirler. Bunlardan beş tanesi adalet, beş tanesi de zabt ile ilgilidir.

¹⁰ (Kanaatimizce bu cümlede de mevzû rivayet, zayıf hadis kategorisindeymiş gibi görülebilir. AE).

(71) Adl: Din ve yaşantı açısından istikamet üzere olmaktır. Adl öyle bir melekedir ki sahibini takva ve kişilikli bir fert olmaya yönlendirir. Adalet sahibi kişi, aynı zamanda kâmil akıl sahibidir de.

Takva: Şirk, bid'at, fısık gibi kötü davranışlardan sakınmaktır. Küçük günahlardan sakınmak, tercih edilen görüşe göre takvada şart değildir. Ancak küçük günahları işlemeye devam etmek bunları büyük günahlara dönüştüreceğinden, küçük günahlara devamda ısrardan kaçınmak şarttır.

Mürûet: Sokakta yiyip-içmek, umuma ait yola idrarını yapmak, hafif-meşrep insanlarla sohbet etmek, çocuklarla oynamak ve çok gülmek gibi hafif/kalitesiz/düşük davranışlardan uzak durmaktır.

Takva ile mürûet arasında şöyle bir fark vardır: Takva dinen yasaklanan şeylerden, mürûet ise örf/âdet/gelenek tarafından yasaklanan şeylerden sakınmaktır.

Zabt: Râvî bizzat duyduğu veya rivayetini uhdesine aldığı hadisi zihninde/kalbinde ve yazdığı yerde kaybolmak ve karışıklığa maruz kalmaktan öylesine korur ki ne zaman isterse onu orijinal olarak nakleder. Yine râvî bizzat duyduğu veya rivayetini uhdesine aldığı hadisi başkasına nakledeceği zamana kadar zihninde korur/zapt eder. Eğer râvî hadisi manasıyla rivayet edecekse, (72) mutlaka manasını da muhafaza etmeli ve aynı manaya gelen kelimeyi/sözü de bilmelidir.

Adalet ile ilgili ta'n (kusur) sebepleri: Adalet vasfını yok eden ta'n sebebi 5 tanedir: Yalancılık, yalancılıkla itham, fısık, cehalet (tanınmazlık) ve bid'atçılık.

Kizb: Tek bir hadis olsa dahi, râvînin kasten yalanının tespit edilmesi durumudur. Kizb ile ta'n edilen râvînin hadisi masnû' (üretilmiş), muhtelik (yaratılmış), mevzû kabul edilir. Artık o hadisi mevzû olduğu gibi diğer hadisleri de mevzû sayılır. Fakat meşhur görüşe göre yalan ve uydurma ancak o hadiste bulunup her iki özelliğin de aynıyla vaki olması şarttır.

Yalancılıkla İtham: Râvînin hadiste yalancılığı tespit edilmediği halde günlük hayatta yalan söylemesiyle tanınan, meşhur olan biri olmasıdır. Yalancılıkla ta'n edilen râvînin hadisi “metrûk” olup asla amel edilmez.

Fısk: Râvînin davranışlarında fâsık olmasıdır. Her ne kadar kizb de fısk dahil ise de kizb ile ta'n edilmek daha ağır bir kusurdur.

(73) Kizb ile ta'n edilen râvînin hadisi ‘metrûk’ olur, fısk ile ta'nedilen râvînin hadisi ise 'mevzû' olmadığı gibi ‘metrûk’ da olmaz. Belki diğer zayıf hadis türleri gibi nafîle ibadetler (fedâl-i a'mâl) konusunda makbul olur. Ancak bir görüşe göre de hadisi münker olur.

Cehâlet: Ravî'nin isminin sika râvîler tarafından bilinmemesi (meçhul olması) durumudur. Cehâlet ile ta'n edilen bir râvînin hadisi ‘Mübhem’ olarak isimlendirilir ki amel için kabul edilmez. Mesela “Haddesenî racülün” veya “Haddesenî şeyhun” denilerek nakledilen rivayetlerde râvî (racül, şeyh) meçhuldür. Ancak meçhul kişi sahabî olursa mesela rivayette “Ahberanî sahâbiyyun” şeklinde bir ifade olursa o hadis amel için kabul edilir. Çünkü sahabîler, Hz. Peygamber'den naklettikleri konusunda şüphe bulunmayan kişilerdir.

Eğer meçhul kişi mesela “Ahberanî adlün”, “Haddesenî sikatun, zâbitun, hâfizun, hâkimun” şeklindeki ifadelerde olduğu gibi adaleti vurgulayan lafızlarla vasıflandırılmakta ise sahih olan görüşe göre hadis yine makbul değildir. Ancak cerh ve tadil sebepleri hakkındaki görüş ve değerlendirmelerine itibar edilen âlimler olumlu görüş bildirirlerse o hadis makbul olur.

Bid'at: Râvînin Hz. Peygamber'e aidiyeti kesin olarak bilinen bir uygulama ile çelişen ama ona benzeyen/yakın olan bir çeşit davranışı kabul etmesidir.

Bid'atçının hadisi takva bakımından merduttur ancak nafîle ibadetler bakımında kabul edilebilir.

Zabt ile ilgili kusur (ta'n) sebepleri: Zabt ile ilgili ta'n sebepleri de beş tanedir. Bunlar: gaflet aşırılığı (Fartu'l-Gaflet), hata aşırılığı (Kesratu'l-Galat), sika râvîlere muhalefet, gerçeğe uygun olmayan kurgu/karıştırmak (Vehm), hafıza gücü eksikliği (Sûü'l-Hıfz).

Fartu'l-Gaflet: Genellikle hadisi işitme ve tahammül sürecinde hata yapmaktır.

Kesratu'l-Galat: Genellikle hadisi işitme ve nakletme sürecinde fazla hata yapmaktır. Burada, insanın hata ve unutma gibi noksanlıklardan kurtulması mümkün olmadığı için “gaflet ve galatta aşırı olmak” şart kılınmıştır. (Bu durumda “gaflet ve galatta aşırı olmamak”, zabt kusuru sayılmayabilir. AE). Fartu'l-gaflet ve kesratu'l-galat kusurları sebebiyle ta'n edilen râvînin hadisi ile hukukî ve itikâdî konularda amel edilmez. Bazı âlimlere göre bu tür hadislere “münker hadis” denilmiştir.

Sika râvîlere muhalefet: Ya senedde ya da metinde güvenilir râvîlere muhalif olmaktır. Bu da ya ızdırab (tercih yapamama) suretiyle, ya idrac (ilave metin) suretiyle ya da başka bir suretle olur. Bu çeşit hadise 'şâz' denir.

Vehm: Râvînin rivayetinde vehm (kurgu, karıştırma) yapmasına binaen kullanılmış bir kavramdır. Bu da genellikle senedde bazen da metinde olur.

(75) Mesela râvî muttasılı mürselle, merfûyu mevkûf ile, zayıf râvîyi sika râvî ile değiştirebildiği gibi bir hadisi diğer bir hadise karıştırması suretiyle de vehim yapmış olabilir. Vehmi tespit etmek son derece dikkat gerektiren bir iştir. Bu ancak metinleri ve isnadları ezbere bilen kişi (müdekkik) için mümkün olur.

Sû-i Hıfz: Râvînin yanlışının doğrusundan fazla, sehv ve unutkanlığının da hıfzından çok olmasıdır. Ezberleme ve hıfzetme eksikliği râvînin her halinde (hayatı boyunca) mevcut ise bir görüşe göre hadisi şâz olur. Eğer ezberleme ve hıfzetme eksikliği râvîye sonradan arız olmuş mesela ya yangın sonucu ya bir hastalık sonucu ya bir zarara düşmesi ya malının çalınması ya

evladının vefat etmesi, ya kitaplarının yanmasıyla veyahut meydana gelecek diğer bir arıza sonucu aklında oluşan fesat, davranış ve sözlerinde düzensizlik/tutarsızlık meydana gelirse bu râvîye ‘muhtelit’ denir.

Mevzû Hadisler

Mevzû Hadis: Yalan olduğu açıkça ispat edilmiş olan hadistir ki,¹¹ uydurulduğu ortaya çıktıktan sonra onu rivayet etmek haram olur. Mevzû hadis ne ahkâm (hukuk) ne itikat ne kıssa ve vaaz, (76) ne tergîb ve terhîb ne de nafilerde hiçbir şekilde rivayet olunmaz. Sadece mevzû olduğunu açıklamak/örneklendirmek için rivayeti caizdir. Bir rivayetin uydurma olduğu: a) Râvîsinin durumundan belli olur. Mesela zamanına yetişmediği bir kişiden “ondan işittim” sözüyle rivayet eder. b) Uyduranın ikrarıyla/itirafıyla bilinir. Mesela Meysera (b. Abdirabbih), Kur’ân’ın faziletleriyle ilgili hadisi kendisinin uydurduğunu, Ömer b. Subh da “peygamber hutbesini” uydurduğunu ikrar/itiraf etmişlerdir.

Uydurma Alametleri: Bir hadisin mevzû olduğunu bilmek zordur. Bu konuda hadis âlimleri birtakım emareler/belirtiler tespit etmişlerdir. Bu emareler şunlardır:

1- Hz. Peygamber’in tertemiz lisanına layık olmayan sözler. “Kim Allah’tan başka ilah yoktur derse Allah o kelimeden yetmiş bin lisanı/konuşması olan bir kuş yaratır” sözü gibi.

¹¹ Esasen “mevzû hadis” ifadesi yanlış bir ifadedir. Doğrusu “uydurma haber veya mevzû haber” ifadesidir. Çünkü uydurma bir haber için “hadis” ifadesini kullanmak bir şekilde o haberin/sözün Peygamberimize ait olduğu intibahı vermektedir. Çünkü İslam literatüründe hadis, Hz. Peygamber’e ait olan sözler için kullanılan bir kavramdır. Dolayısıyla Peygamberimize ait olmayan bir söz için “hadis” kavramını kullanmak yanlıştır. Kaldı ki uydurma olduğu tespit edilen bir söz “hadis” olamaz. Fakat geçmişten günümüze yanlış da olsa “mevzû hadis” ifadesi kullanılmagelmiştir. Bu ifadeyi kullananların maksatları toplum tarafından anlaşıldığı için yanlışlığının üzerinde pek fazla durulmamıştır. Biz de bu çalışmada müellifin ifadelerine bağlı kalmaya çalıştık ancak uygun olmayan yerlerde değiştirdiklerimiz oldu. Netice itibarıyla “mevzû hadis” yanlış, “mevzû haber” doğru ifadedir. (AE).

2- Hissin yalanladığı sözler. Patlıcan, mercimek hakkında zikredilen sözler gibi.

3- Maskaralığı gerektiren sözler. Nar, karpuz, pirinç hakkında zikredilen sözler gibi.

4- Sarih sünnete açıktan zıt bir muhtevaya sahip olan sözler. Fesatı, zulmü, abesi, batılı öven; hakkı yeren vs. durumu net olmayan (müşkil) sözler gibi.

(77) Peygamberimiz (as.) bu gibi sözlerin tümünden uzaktır, berîdir.

5- Hz. Peygamber'in ashabi huzurunda yaptığı ancak ashabının onu gizlemiş gibi gösterildiği sözler.

6- Özü itibarıyla bâtil olan sözler. "Allah kızdığı zaman vahyi Farsça, kızgın olmadığı zaman ise Arapça gönderir" sözü gibi.

7- İçerisinde "Filan sene şöyle olursa filan sene böyle olur" gibi ifadeleri barındıran sözler.

8- Asılsız olduğu ortada ve doğruluğu imkânsız olan sözler. Üc b. Unk hakkındaki rivayet gibi.

9- Kur'an-ı Kerim'e, mütevâtir sünnete ve kesin icmâ'ya muhalif olan sözler. Dünyanın ömrü hakkındaki söz gibi.

10- Mana açısından kusurlu/dengesizlik içeren sözler. Mesela yapılan küçük bir iş/yanlışın şiddetli bir azabı gerektirdiği, yapılan basit bir davranışın büyük bir sevabı gerektirdiği şeklinde manada tutarsızlığa/dengesizliğe delalet eden sözler uydurmaktır. Kıssacıların (hikâye anlatanların) çoğu sözü bu türdendir. Dolayısıyla kıssacıların sözlerinden sakınmak gerekir. Zeynuddin el-İrâkî, kıssacıları korumak hakkında bir kitap yazmıştır. Kıssacıların çok eskiden beri durumları böyledir. Belanın büyüğü avamın anlayamayacağı sözleri söylemeleriyle gelir.

(78) İbnu'l-Cevzî "Hadis akla aykırı, nakledilene zıt, usûl ile çelişen bir durumda ise şüphesiz uydurmadır" diyen bir kişinin sözünü çok yerinde olarak değerlendirir. Usûl ile çelişmek demek rivayetlerin/hadislerin senedleriyle birlikte meşhur kitap ve divanlarda geçmemesi demektir. İbnu'l-Cevzî mevzûât konusunda çok aşırı gidiyor ve Zehebî'nin dediği gibi hasen hadisleri dahi mevzû kabul sayıyor. Bundan dolayı İbnu'l-Cevzî'nin uydurma hakkındaki görüşlerine güvenilmez derler. Ama yine de mevzû dediklerinin çoğunluğu mevzûdur.

Bunun aksine olarak genel hükümler çerçevesinde hadisin sıhhatini tespit ederken müsamahalı davrananların sahihlik hakkındaki görüşlerine de güvenilmez.

İbn Huzeyme ve İbn Hibbân'ın sahih kabul ettikleri hadisler Ehl-i Hadis'e göre hasen'dir. Bu iki âlim sahih ile haseni ayırt etmemişlerdir. Tirmizî'nin garîb dediği hadis zayıftır. Çünkü Tirmizî, 'hasen-garîb, sahih-garîb' derken o hadisin râvîsinin bazı tabakalarda veya bütün tabakalarda tek kaldığını (teferrüd) söylemek istemiştir.

Hadis Uyduranlar: Hadis uyduranlar aşağıdaki bazı kısımlara ayrılır:

1- Zındıklar: Bunların maksatları İslamiyet'i bozmak, din (dindarlar) ile alay etmek, Müslümanların kalplerine şüphe sokmaktır. Zındıklar on dört bin hadis uydurmuşlardır.

(79) 2- Kendi görüşlerine destek sağlamak için hadis uyduran kelâmî gruplar: Şia, Mu'tezile ve sünnet ehlini tanımayanlar/kabul etmeyenler bu gruba örnektir.

3- İddialarına göre insanları güzele/hayra teşvik şerr'den de uzaklaştırmak (tenfîr) için yani tergîb ve terhîb maksadıyla hadis uyduran gafiller:

4- Her güzel sözü rastgele senedler ile süsleyen cahiller: Nitekim Muhammed b. Saîd el-Maslûb güzel söze sened uydurmakta bir beis yoktur demiştir.

5- Fesat çıkarmak maksadıyla hadis uyduran menfaatperestler: Bunların bir kısmı makam (mansıb) ve yöneticilere yakın olmak için, bir kısmı sorulan sorulara cevap vermiş olmak için, bir kısmı da kötölemek istediği kimseyi kötölemek için hadis uydurur.

6- Kıssacılar (Kussâs): İbn Mâce'nin (v: 271) İbn Ömer'den (v: 74) hasen bir isnad ile naklettiğine göre Hz. Peygamber döneminde (asr-saâdet), Hz. Ebû Bekir döneminde (asr-ı sıddîk) ve Hz. Ömer döneminde (asr-ı fârûk) kıssacılık yok idi. Hasen (el-Basrî?)'den kıssacılığın bid'at olduğu yönünde bir rivayet vardır. Ebû Saîd el-Medâinî kıssa anlatarak hadis uyduranlardandır.

7- Dilenciler (İsyeticiler):

İbn Hacer el-Askalânî'nin belirttiğine göre bazı Kerrâmiyye mensupları ve mutasavvıflar terğîb ve terhîb maksadıyla hadis uydurmayı caiz görmüşlerdir.

(80) Bazen uydurucu, kendiliğinden hadis uydurur. Esasen uydurmaların çoğu da bu kabildendir. Bazen de zahitler ya da filozofların sözlerinden bir kısmını alır veyahut da İsrâiliyyâttan alarak uydurur. Mesela "Mide hastalıkların evi (yuvası), diyet ise tedavilerin başıdır (anası)" sözü uydurma olup bir tabip sözüdür. Aynı şekilde "Dünya sevgisi bütün hataların sebebi-dir" sözü de uydurma olup zahitlerden birine aittir.

Zayıf Olan veya Hadis Uyduran Râvîler

Hadis hâfız olan âlimler cerh ve ta'dîl hakkında güzel eserler meydana getirmişlerdir. Bu alanda ilk eser telif eden kişi Yahya b. Saîd el-Kattân'dır (v: 198). Yahyâ'dan sonra talebeleri Yahyâ b. Maîn (v: 233) ve Ahmed b. Hanbel (v: 244) (241 olmalı AE) bu musanniflerden ilk ikisidir. Hâfız Zehebî *Mîzânu'l-İ'tidâl* adlı eserinde cerh ve ta'dîl hakkında yazılan kitapları sıralamış/saymıştır. Rivayet ilimlerinde sika ve zayıf râvîleri tanımak çok önemli bir konudur. Hadis âlimlerinin bir kısmı sadece sika râvîleri, bir kısmı da sadece zayıf râvîlerin isimlerini yazdıkları eserler telif etmişlerdir. Bir kısmı

da sika ve zayıf râvîleri birleştirerek aynı kitapta yazmışlardır. Başka bir kısmı ise sika olsa bile hakkında (olumlu-olumsuz) görüş bildirilen tüm râvîleri yazmışlardır.

(81) Buhârî, Nesâî, Ukaylî (v: 322), Dârekutnî (v: 385) sadece zayıf râvîleri; İbn Hibbân (v: 354) ve İbn Şâhîn (v: 385) sadece sika râvîleri; Buhârî *et-Târîh'*inde sika ve zayıf râvîleri; İbn Adî (v: 365) hakkında bir şeyler söylenen herkesi; Zehebî sahâbe ve tâbiûnun önde gelenlerine ilaveten hakkında söz söylenen herkesi kitabında zikretmiştir.

Başlangıçta cerh ve ta'dîl gıybet olarak kabul ediliyordu ise de '*Size bir fâsık bir haber getirdiğinde...*' (Hucurât/6) ayeti gereğince, İslamiyet'i korumak için caiz görülmüştür. Bu alanda eser meydana getiren ilk kişi yukarıda da açıklandığı üzere Yahya b. Saîd el-Kattân'dır. Bununla birlikte Yahya'dan önce de Şu'be gibi bazı âlimler râvîler (rical) hakkında sözler söylemişlerdir.

Ahmed b. Hanbel'e '*Âlimlerin gıybetinde bulunma*' denildiğinde o cevaben "*Vâh sana, bu gıybet değil nasihattir*" demiştir.

İbn Mübârek'e '*Gıybet ediyorsun*' denildiğinde cevap olarak: '*Sus! Biz açıklamazsak sen hak ve bâtılı nasıl ayırt edersin*' cevabını vermiştir.

Bununla birlikte bazı âlimler bazı sika râvîleri cerh kabul edilmeyecek bazı davranışlarıyla cerh ettiler bu yüzden de hataya düştüler.

İbn Dakîk el-Îd şu beş hususu en kötü cerh sebebi olarak belirtmiştir:

(82) 1- Hevâ (kötü istek ve arzulara karşı meyil göstermek) ve garaz (kapalı düşmanlık, kötülük etme isteği).

2- Akaide muhalefet.

3- Zâhir ilmi ehli ile mutasavvıflar arasındaki muhalefet.

4- İlmin mertebelerini bilmediği halde (rastgele) konuşmak.

5- Çekinmeden, sakınmadan (bile isteye) hata ve yanlışlara düşmek.

Dolayısıyla âlimler ancak sebebi açıklanan bir şekilde cerh edilirlerse o cerh makbuldür. Sebebi açıklanmayan cerhe itibar edilmez. Ayrıca bu hususta son derece dikkatli olmak gerekir.

Hadis Uydurmakla Meşhur Olanlar: Zayıf râvîlerin sayısı çok fazladır fakat hadis uyduranların sayısı o kadar değildir. En meşhurları şu kişilerdir:

Ahmed b. İshak b. İbrahim b. Nübeyt, Ahmed b. Ca'fer b. Abdillâh, Ahmed b. el-Hasen b. Ebân el-Eylî, Ahmed b. el-Hasen b. es-Simâk, Ahmed b. Dâvûd b. el-Ğaffâr, Ahmed b. Saîd b. Ferdah, Ahmed b. Tâhir b. Harmele, Ahmed b. Abdillâh el-Cüveybârî, İshak b. Nüceyh el-Malatî, Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed el-Bekrî, Ebân b. Cafer el-Basrî, İbrahim b. Ahmed el-İclî, İbrahim b. Zekeriyya ed-Darîr el-İclî, İbrahim b. Abdillâh b. Hâlid el-Kûfî, İbrahim b. Abdillâh b. Hemmâm es-Sanânî, İbrahim b. Abdillâh b. el-Ferga', İbrahim b. İbn Ebî Yahyâ,

(83) İbrahim b. Muhammed el-Ukkâşî, İbrahim b. el-Huvât, Ebred b. Eş-res, Ahmed b. İbrahim el-Müzenî, Ahmed b. Muhammed b. Harb el-Melhamî, Ahmed b. Muhammed b. el-Huseyn es-Sekatî, Ahmed b. Muhammed b. es-Salt, Ahmed b. Muhammed b. el-Fadl el-Kaysî, Ebu's-Saâdât Ahmed b. Mansûr, Ahmed b. Musa el-Cürcânî, Ahmed b. Nasr ez-Zerrâ', Ahmed b. Yakub, İbn Abdülcebbâr el-Mervânî, İshak b. Bişr b. Mukâtil el-Kâhilî, İshak b. Muhammed en-Nehaî, İshak b. Vehb et-Tuhurmîsî, İsmail b. İshak el-Cürcânî, İsmail b. Yahya et-Teymî, Üseyd b. Zeyd, Ebû Hüdbe İbrahim b. Hüdbe.

Beyân b. Sem'ân, Beriyye b. Muhammed, Beşşâr b. İbrahim el-Ensârî, Bekr b. Ziyâd el-Bâhilî, Bişr b. Avn el-Kureşî.

Câbir b. Abdullâh el-Yemâmî, Ca'fer b. Ahmed el-Ğâfikî, Ca'fer b. Abdülvâhid, Ca'fer b. Muhammed b. el-Fadl ed-Dakkâk, Hâmid, Âdem, Hübeyyib Ebî Habîb, Ebû Sa'd Hasen b. Alî b. Zekeriyyâ el-Adevî, Ebu'l-Eşnân Hasen b. Alî en-Nehaî, Hüseyin b. İbrahim el-Cûzekânî, Hüseyin b. Ulvân el-

Kûfî, Hüseyin b. Abdillâh el-İclî, Hüseyin b. Yahyâ el-Hattânî, Husayn b. Muhârik, Hammâd b. Amr en-Nasîbî, Husayb b. Cahder.

Hâlid b. İsmail el-Mahrûmî, Hırâş,

(84) Davud b. Süleyman el-Cürcânî, Davud b. Affân en-Nîsâbûrî – Dînâr.

Reten el-Hindî.

Zeyd b. Rifâa.

Ebû Davud Süleyman en-Nehaî, Süleyman b. İsâ b. Nuceyh el-Horasânî, Şeyh b. Ebî Hâlid.

Abbas b. Dahhâk el-Belhî, Abdullah b. Ahmed b. Âmir, Abdullah b. Muhammed el-Adevî, Abdullah b. Vehb ed-Dîneverî, Abdullah b. Muhammed es-Sâiğ, Abdullah b. Vehb en-Nesevî, Abdülkerîm b. Ebî'l-Avcâ', Ammâr b. İshak, Abdunnûr b. Abdullah el-Musemmî, İbn Ebî'd-Dünyâ, Osman b. Abdillâh el-Enevî, Asme b. Muhammed el-Ensârî, Abdülkuddüs eş-Şâmî, Ali b. Muhammed ez-Zührî, Ömer b. Subh el-Horasânî, Amr b. Şemir el-Cu'fî, İsa b. Mihrân.

Gıyâs b. İbrahim en-Nehaî.

Kasım b. Muhammed el-Fer'ânî.

Kesîr b. Muhammed el-Muzenî el-Medenî.

Me'mûn b. Ahmed el-Herevî, Muhammed b. İbrahim el-Firyâbî, Muhammed b. Muhsan el-Esedî, Muhammed b. Eyyûb, Muhammed b. Temîm el-Firyâbî, Muhammed b. el-Hasen el-Ezher, Muhammed b. el-Hüsen el-Varrâk (İbn el-Haffâf), Muhammed b. Ziyâd el-Yeşkurî, Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî, Muhammed b. Saîd eş-Şâmî, (85) Muhammed b. Saîd el-Ezrak, Muhammed b. Saîd el-Bevrakî, Muhammed b. Abbas b. Süheyl, Muhammed b. Abdurrahman b. Gazvân, Muhammed b. Abd b. Âmir es-Semerkindî, Muhammed b. Ukkâşe el-Kirmânî, Muhammed b. Ali b. Ved'ân, Muhammed b. Muhâcir et-Tâlikânî, Muhammed b. el-Velîd el-Kalanisî el-Bağdâdî,

Muhammed b. Yahyâ el-Massîsî, Muhammed b. Yezîd el-Mansûr, Muhammed b. Yusuf b. Yakub er-Râzî, Muallâ b. Hilâl el-Kûfî, Muğîra b. Saîd el-Kûfî el-Becelî, Meysera b. Abdi Rabbih, Meklebe b. Melkân, Ma'mer (Muammer) b. Büreyk, Nuaym b. Sâlim, Vehb b. Vehb el-Kâdî el-Medenî, Vehb b. Hafs.

Yukarıda zikredilen hadis uydurucuların en meşhur olanları da şunlardır:

1- İshak b. Nüceyh el-Malatî: İshak b. Nüceyh Atâ el-Horasânî'den (v: 135) ve İbn Cüreyc'den (v: 150) şöyle rivayet etti: "Her nebinin kendi ümmeti içinde bir dostu vardır, benim dostum da Osman'dır", "Kim dinimiz hakkında kendi görüşüyle (re'y) hüküm verirse onu öldürünüz", "Hz. Peygamber bütün oyunları oynamayı hatta çocuklarla bile oynamayı yasakladı" gibi hadisler/haberler İshak b. Nüceyh'in uydurmalarındandır. İshak b. Nüceyh el-Malatî'nin başka uydurdukları da vardır.

2- Ahmed b. Abdillâh el-Cüveybârî: el-Cüveybârî İbn Uyeyne (v: 198) ve tabakasındaki muhaddislerden rivayette bulunmuş ve nafil ibadetlerle ilgili pek çok hadis uydurmuştur.

(86) Ayrıca hadis âlimlerinin ağzından uydurarak binlerce hadis rivayet etmiştir. Ahmed b. Abdillâh el-Cüveybârî, Kerrâmiyye mezhebi imamı Muhammed b. Kerrâm (v: 255) için de hadisler uydurmuştur.

3- Beyân b. Sem'ân: Bu kişi kendisine zındık denmekle meşhur olup hicrî 100 yılından sonra Irak'ta doğmuştur. Hz. Alî'nin ilah olduğunu söylediler. Sonra oğlu Muhammed b. el-Hanefiyye'nin daha sonra da kendisinin ilah olduğunu söylediler. Hâlid b. Abdillâh el-Kasrî onu öldürüp cesedini ateşte yakmıştır.

4- Ebû Davud Süleyman en-Nehâî: Ahmed b. Hanbel'in muasırlarındandır.

5- Abdülkerîm b. Ebî'l-Avcâ': Zındık ve iftiracı idi. İdam edilmek için yakalandığında helali haram, haramı da helal yapan dört bin tane hadis uydurduğunu söylemiştir.

6- Muhammed b. es-Sâib el-Kelbî: Müfessir, neseb âlimi ve tarihçi idi. Sebeiyye mezhebinden olup "Hz. Ali vefat etmemiştir, dünyaya dönecektir, her tarafı adalet ile dolduracak diyordu. Tefsirlere, tarihlere yalanları/uydurma rivayetleri dolduran bu kişi idi."

(87) 7- Muhammed b. Saîd el-Maslûb eş-Şâmî: Bu kişi Mekhûl'un (v: 114) arkadaşılandı. Zındıklıkla suçlandı için idam edilmiştir. Zührî ve birçok kişiden rivayeti bulunmaktadır.

8- Muhammed b. Ukkâşe el-Kirmânî: Abdurrazzâk'tan (v: 211) rivayetleri vardır.

9- Mugîre b. Saîd el-Becelî el-Kûfî: Râfızî idi ve Ebû Ca'fer Muhammed el-Bâkir (v: 124) ondan teberrî etmiştir. Sürekli ehl-i beyt'in ağzından hadis uydurup rivayet eden biriydi. Hicrî 120 yılında Muhammed b. Abdullah el-Kasrî tarafından katledilmiştir.

10- Meysera b. Abdi Rabbih el-Fârisî el-Basrî: Meysera, İbn Cüreyc ve Evzâî'den (v: 157) hadis rivayet ederdi. Kur'ân'ın faziletleri hakkındaki uzun hadisi uyduran odur. Ayrıca Mî'râc hakkında yirmi yaprak (varak) kadar, Hz. Ali'nin yüzünün fazileti hakkında yetmiş kadar, Kazvîn isimli beldenin fazileti hakkında kırk kadar hadis uydurmuştur.

Bazı âlimler Vâkıdî, İbrahim b. Ebî Yahya (v: 184) ve Mukâtil'i (v: 150) meşhur hadis uydurucular arasında sayarlar.

(88) Zayıf râvîlere gelince sayıları çok fazla olup haklarında bilgi için Duafâ kitaplarına müracaat etmek gerekir.

MEŞHUR FAKAT MUTEBER OLMAYAN KİTAP VE RİSALELER

Mevzûât kitaplarında, uydurma haberler ile dolu olan veyahut rivayetleri güvenilmez olduğu açıklanan kitap ve risaleler şunlardır:

1- *Mevzû'âtü'l-Kudâî: Meşârik* adlı eserin sahibi Radyıyuddîn es-Sağâni (v: 650) bu kitapta birçok uydurma hadis bulunduğunu belirtir.

2- *el-Ved'âniyye (Erbaîn-i Ved'âniyye)*: Hafız Zehebî'nin beyanına göre bu kitabın sahibi Muhammed b. Ali b. Ved'ân el-Kâdî el-Mavsîlî olup kitap tamamen uydurmadır. İbn Ved'ân, *Ved'âniyye'*yi amcası Ebu'l-Feth'den çalmıştır. Bazıları "Zeyd b. Rifâa'dan çalarak baş kısmını (mukaddime) hazfetmiştir. Asıl uydurucusu Zeyd b. Rifâa olup kitabı filozofların ve Hz. Lokman sözleriyle oluşturdu" demişlerdir.

Sağânî'nin belirttiğine göre *Ved'âniyye'*nin başında "Bu dünyada ölüm sanki bizden başkasına yazılmış", sonunda ise "Hiçbir ev yoktur ki, Azrail günde 5 defa kapısına (gelip) durmasın" cümleleri bulunmaktadır.

(89) *Ved'âniyye'*de güzel hikâyeler vardır ancak hadis yoktur. Var olanların hiçbiri merfu ve sahih değildir.

3- *Fadlu'l-Ulemâ'*: Muhaddis Şeref Belhî'nin kitabıdır. Başlangıcında "Kim fıkhıtan bir mesele öğrenirse, onun için şu kadar sevap vardır..." cüm-

lesi bulunmaktadır. Saġânî bu kitabın da tamamıyla uydurma haberler içerdiğini söylemiştir.

4- *Mesâilü Abdillâh b. Selâm*: Güya Abdullah b. Selâm (v: 43), Yüce Peygamberimizi imtihan etmek için bin kadar mesele/soru sormuşmuş. Zehbî'nin Beyhakî'den naklettiğine göre meşhur uyduruculardan olan Ahmed b. Abdullah el-Cüveybârî *Mesâilü Abdillâh b. Selâm* adlı kitabı Muhammed b. Abdillâh el-Filistîni-Cüveybir-Dahhâk-İbn Abbas şeklindeki isnad zinciri ile rivayet ediyor. Halbuki kendisi meşhur uydurucu, Filistîni tanınmayan birisi, Cüveybir ise metrûk bir râvidir. Dahhâk'a gelince İbn Abbas ile hiç görüşmemiştir. (Abdullah b. Selâm'ın) bazı soruları şunlar imiş:

Soru-1: Güneşin tek bir defa doğduğu yer neresidir?

Cevap: Musa (as) için yarılan denizin toprağıdır.

Soru-2: Sahibi ile beraber yürüyen kabir hangisidir?

Cevap: Yunus (as)'u yutan balıktır.

Bu gibi soruların aslı yoktur. Abdullah b. Selâm üç sorudan başka ne Hz. Peygambere ne de başkasına soru sormamıştır.

(90) Buhârî'nin *Sahîh*'inde geçen rivayete göre o üç soru şunlardır:

Soru-1: İlk kıyamet alameti nedir?

Cevap: İlk kıyamet alameti insanları doğudan batıya sürükleyecek olan bir ateştir.

Soru-2: Cennetliklerin ilk yiyeceğı nedir?

Cevap: Cennetliklerin ilk yiyeceğı ziyâde-i kebd- hût'tur. Ziyâde-i kebd-hût havyar olsa gerektir.

Soru-3: Çocuk niçin anasına veya babasına benzer?

Cevap: Erkeğin suyu (sperm) kadının suyundan önce gelirse çocuk babasına, aksi durumda yani kadının suyu erkeğin suyundan önce gelirse çocuk annesine benzer.

Abdullah b. Selam “Bu sorulara ancak peygamber olan kişi cevap verebilir” inancında idi. Peygamberimiz onun sorularına bu şekilde cevaplar verince “Senin Allah’ın resûlü olduğuna şahadet ederim” diyerek İslam dini ile müşerref olmuştur.

5- Melâhim Kitapları: Şemsuddîn Sehâvî (v: 902) *el-Mekâsıdu'l-Hasene* adlı eserinde, “Melâhim (kıyamete yakın zamanda zuhur edeceği varsayılan savaş ve sosyal kargaşa rivayetleri) kitaplarındaki rivayetlerin aslı yoktur. Kargaşa/kıyamet alameti (fitne) beklemek hakkında çok az sahih hadis varid olmuştur. Nitekim Ahmed b. Hanbel “Üç kitabın aslı yoktur: Melâhim, Megâzî, Tefsir” demiş ve melâhim hakkında hiçbir sahih hadis kabul etmemiştir.

(91) Hatîb el-Bağdâdî (v: 463) “İmam Ahmed (b. Habel)’in bu sözü özel kitaplar hakkındadır ki bu kitapları nakledenler adalet sahibi değildir. Bu yüzden onlara güvenilmez” demiştir.

Melâhim, melhame kelimesinin çoğulu olup ‘Savaş alanı/yeri’ anlamındadır. Fitne ve büyük savaşa da melhame ismi verilir. Anlam itibariyle fitne kelimesi melhame kelimesinden daha kapsamlıdır. Melahim hakkında, bir zaman dilimi ile kayıtlı olan hiçbir hadis sahih değildir. Artık bir takım cifr/cefr (değişik metotlarla gelecekte haber verdiği iddia edilen ilim) ehlinin hedeflerini yükseltmek maksadıyla birçok hadis toplayıp Hz. Ali, Zeynelâbidîn (v: 94), Cafer es-Sâdık (v: 148)’a isnad ettiklerinde asla şüphe edilmemelidir.

6- *Tefsîr-u Kelbî*: Sehâvî *Makâsıd’* da Ahmed b. Hanbel’den naklen *Tefsîr-u Kelbî* bütünüyle yalandır. Ona bakmak haramdır’ demiştir.

7- *Tefsîr-u Mukâtil*: Hatîb “*Tefsîr-u Mukâtil*, *Tefsîr-u Kelbî*’ye yakındır” demiştir.

8- *Fütûhu'ş-Şâm*: Vâkıdî'nin eseridir. Vâkıdî hakkında bilgi için 18. sayfaya bakılmalı.

9- *Hakâyıku't-Tefsîr* (Sülemî Tefsiri): Şevkânî (v: 1255)/1250 olmalı “Sufilerin tefsirleri tefsir değildir. Onlarda bâtnî yorumlar daha çoktur” demiştir.

(92) 10- *Tefsîr-u İbn Abbas* (İbn Abbas'ın Tefsiri): İbn Abbas tefsiri kesinlikle muteber değildir. Çünkü Kelbî, Süddî, Mukâtil gibi yalancılar aracılığıyla rivayet edilmiştir.

11- *Tefsîr-u Sa'lebî* (Sa'lebî'nin Tefsiri).

12- *Tefsîr-u Vâhidî* (Vâhidî'nin Tefsiri).

13- *Tefsîr-u Zemahşerî* (Zemahşerî'nin Tefsiri).

14- *Tefsîr-u Beydâvî* (Beydâvî'nin Tefsiri).

15- *Tefsîr-u Ebi's-Su'ûd* (Eb's-Su'ûd'un Tefsiri).

11, 12, 13, 14 ve 15 numaralı tefsirlerde hayli mevzû hadis bulunmaktadır. Bu tefsir sahiplerinin selef yoluyla yaptıkları tefsirlerine itibar olunmaz. Özellikle de surelerin faziletleriyle ilgili naklettikleri hadisler tamamen uydurmadır. Sa'lebî ile Vâhidî her surenin başında, Zemahşerî, Beydâvî ve Ebu's-Su'ûd her surenin sonunda mevzû hadisleri zikretmişlerdir. Abdullah b. Mübârek “Zannedersem bu hadisleri zındıklar uydurmuştur” diyor. İbn Hacer *el-Keşşâf* tefsirindeki hadislerin tahric ve tenkidi hakkında bir eser yazmıştır.

16- *Tefsîr-u Hâzin* (Hâzin'in Tefsiri).

17- *Tefsîr-u Rûhu'l-Beyân* (Rûhu'l-Beyân adlı Tefsir).

Bu iki tefsirde de hayli mevzû hadis bulunmaktadır.

16- *Nüzhetü'l-Mecâlis*: İsrîliyyât kökenli hurafeler ve uydurmalarla doludur.

17- *Tenbîhu'l-Ğâfilîn*.

18- *Kurratu'l-Ayn*.

Bunlar Ebu'l-Leys es-Semarkandî'nin (v: 373) eserleridir. Zehebî bu kitaplarda mevzû hadislerin olduğunu söylüyor.

(93) 19- *el-Câmiu's-Sağîr*: Suyûtî *Mevzûât* adlı eserini telif ettikten sonra *Câmi-u Sağîr*'de birçok mevzû hadis bulunduğunu açıklamış ve bu konuda uyarıda bulunmuştur.

20- Demîrî'nin *Hayâtü'l-Hayevân*'ı.

21- Sa'lebî'nin *Kıyasu'l-Enbiyâ*'sı.

22- Ebsîhî'nin *el-Mustazraf*'ı.

23- Enîsü'l-Celîs.

24- *Hazînetü'l-Esrâr Celîletü'l-Ezkâr*.

25- *Tuhfetü'l-İhvân fî Kırâati'l-Mîâd fî Receb ve Şa'bân ve Ramazân*.

26- Taberî'nin *Mekârimu'l-Ahlâk*'ı.

Tahzîru'l-Müslimîn adlı eserin müellifinin belirttiğine göre bu kitaplar ihtiva ettikleri mevzû hadisler ile meşhurdurlar.

27- *Sıfat-u Ehli't-Tasarruf*: Suyûtî “Bu kitapta yalan/yanlış hikâyeler ve münker haberler vardır” demiştir.

28- *Dürretü'n-Nâsîhîn*: Bu kitapta da birçok yalan/yanlış hadisler vardır.

29- *el-Beyân fî Şerh-i Ukûd-i Ehli'l-Îmân*: Ebû Alî el-Hasen b. Alî el-Ehvâzî'nin eseridir.

(94) Hâfız Zehebî bu kitapta mevzû rivayetler ve rezaletler, saçmalıklar (fedâih) olduğunu söylemiştir.

30- *Tafdülu'l-Akl*: Süleyman b. İsa es-Sencerî'nin eseridir. Dârekutnî bu eserin bütünüyle uydurma olduğunu söylemiştir. Bu kitap esasen Meysera'nındır. Ondan Davud b. el-Muhabber ondan da Süleyman b. İsa çalmıştır.

31- *er-Risâletü'l-Usfûriyye*: Müellif bu kitapta 40 hadisi bir araya getirmiştir. 3 tanesi sahih diğerleri uydurmadır.

32- *Bedâiyü'z-Zühûr fî Vekâyii'd-Dühûr fî Ahbâri'l-Enbiyâ*: İbn İyâs'ın eseridir. Bunda da yalan haberler ve İsrâîliyyât hurafeleri oldukça fazladır.

33- *Sîratü'l-Bekrî*; İbn Hacer Heytemî (v: 972) “Bu kitabın okunması caiz değildir zira çoğu yalan ve yanlışır” demiştir.

34- *Harîratü'l-Acâib ve Ferîdetü'l-Garâib*: İbn Verdî'nin eseridir. *Keşfu'z-Zunûn*'da açıklandığına göre bu kitapta yanıltıcı haberler ve kolaylaştırıcı/müsamahalı tutumu öne süren rivayetler vardır. Bu kitap akli noksan/eksik olanlar arasında elden ele dolaşmıştır. Abdullah b. Selâm'ın (Hz. Peygamber'e) soruları bu kitapta da geçmektedir.

35- *et-Terğîb ve't-Terhîb*: Ebu'l-Kâsım el-İsfahânî'nin eseridir. Hâfız Abdülazîm el-Münzirî (v: 566)/(656 olmalı) *et-Terğîb ve't-Terhîb*'inde bu kitapta mevzû olduğu ortada olan hadislerin bulunduğunu belirtiyor.

(95) 36- *Acâibu'l-Kur'ân*: Mahmûd b. Hamza el-Kirmânî'nin eseridir. Suyûtî bu kitapta münker hadislerin/sözlerin bulunduğunu belirtmiştir.

37- *Kitâbu'l-Lübâb fî'l-Hadîs: Tahzîru'l-Müslimîn*'de açıklandığına göre bu kitapta çok fazla mevzû hadis bulunmaktadır.

38- *Kitâbu'l-Ehvâl ve'l-Kiyâme*: Zehebî bu kitabın tamamen yalan olduğunu söylemiştir.

39- *Kitâbu'l-Arûs*: Ebu'l-Fadl Ca'fer es-Sâdık'a aittir. Deylemî “Hadisleri vâhî'dir, münkerdir, güvenilmezdir” diyor. Bu kitabı uyduran, kitabın revaç bulması için onu Ca'fer es-Sâdık'a isnad etmiş olmalıdır.

40- *Şifâu's-Sudûr*: Nakkâş'ın eseridir. Ebu'l-Hattâb Ömer b. el-Hasen el-Endelusî ez-Zâhirî (v: 633) “Bu kitabın çoğu yalan ve asılsız rivayetlerle doludur” demiştir. Hatîb de “Kalplere şifa değil, eşkıyalık aşıl原因an kitaptır” demiştir.

41- *Kitâbu'l-Bereke fî Fadli's-Sa'yi ve'l-Hareke*: Şeyh Muhammed el-Visâbî el-Yemenî'nin eseri olup *Tahzîru'l-Müslimîn*'de açıklandığına göre bunda da çok miktarda mevzû hadis ve münker haber bulunmaktadır.

(96) 42- *er-Ravdatü'l-Fâik fi'l-Mevâiz ve'd-Dekâik*: Hureyfîş'in eseri olup *Tahzîru'l-Müslimîn*'de açıklandığına göre bu kitapta birçok mevzû hadis bulunmaktadır.

43- *Tasavvuf ve Ahlak Kitapları (Kütübü't-Tasavvuf ve'l-Ahlâk)*: Hadisçiler tasavvuf ve ahlak kitaplarındaki hadislerle güvenmezler. Mesela “Rahmân'ın cezbelerinden bir cezbe (kendinden geçme/coşma), sekaleyn'in (insanlar ve cinlerin) ameline denktir”, “Kendini bilen Rabbin de bilir”, “Halkın dilleri, Hakk'ın kalemleridir”, “Dünya sevgisi her hatanın sebebi-dir”, “İctima' (dirilme) kaçınılmazdır”, “İyilerin iyilikleri, Allah'a en yakın olanların kötülükleri gibidir”, “Müminin artığı şifadır”, “Anlaşmada selamet vardır”, “Zamansız ortaya çıkmak, zamanında ortaya çıkmaya manidir”, “Salihlerin yanında anılmak rahmet indirir”, “Müzik zinaya sevk eder”, “Kalp Rabbin evidir”, “Sakalı uzun herkesin akli kısıdır”, “Seni Allaha kulluktan alıkoyan mal ve evlat senin için uğursuzluktur”, “Acele/gayret eden hedefine ulaşır”, “Takdir edilen, başa gelecektir”, “(Sürekli) uyuyan insan öldüğünde uyanır”, “Ben benim yüzümden kalbi kırılmışların yanındayım”, “Eğer kafa karışıklığı yaşarsanız kabir ehlinde yardım isteyin. Tecelli teker-rür etmez”, “Vatan sevgisi imandandır”, “Kedi sevgisi imandandır”, “Dün-ya ahiret hayatını belirleyen ziraat tarlasıdır”, “Dünya bir köprüdür, üzerin-den geçiniz ama tamir etmeyiniz”, “Dünya, köpeklerin peşinde koştuğu bir leş gibidir”, “Bir toplumdaki yaşlı kişi, bir ümmetteki peygamber gibidir”, “Cimrinin yemeği hastalıktır, cömertin yemeği ise onun devasıdır”, “Fakir-lik benim kendisiyle övündüğüm övünç kaynağımdır”, “Rasûllerin yapma-dığı şeylerden uzak durmak gerekir”, (97) “Ben peygamberim. İnsanoğlu su ile toprağın karışımıdır”, “Ne gökyüzüm ne de yeryüzüm beni kapsaya-maz. Ancak mümin kulumun kalbi beni kapsar”, “Ben güzel kokuların ha-zinesiydim, eviydim. Mahlûkatı yarattım ve kendimi onlara tanıttım, onlar

da beni tanıdı”, “Eğer sen olmasaydın, elbette dünyaları (eflâk) yaratmazdım”, “Allah ile aramda ne yakın bir meleşin ne de gönderilen bir peygamberin bana yardım edemediği bir zamanım vardır”, “Tutku yılanı ciğerimi soktu...”, “(Gerçek) ölümünüzden önce ölünüz” gibi ahlak ve tasavvuf kitaplarında nebi sözleri olarak gösterilen sözler muhaddisler nezdinde peygamber sözü değildir. Çoğu belki de hepsi mutasavvıf sözüdür.

45- *Müsned-i Enes el-Basrî*: İçinde üç yüz kadar hadis olup Sem’ân b. el-Mehdî bu hadisleri Enes’ten rivayet ediyor. Sem’ân tanınmayan biridir. Zehebî’nin söylediğine göre Sem’ân’a yalan bir nüsha nispet edilmiştir.

46- *Delâilü’l-Hayrât*: Bu eserde de hadis kitaplarında yer almayan birtakım hadisler bulunmaktadır. “Ne zaman mümin oldum”, “Huşu sahibi olan mümin de gördüm, olmayan mümin de gördüm...”, “İman konusunda kim daha kuvvetlidir...” gibi hadisler hadis kitaplarında geçmemektedir. Nitekim *Tahzîru’l-Müslimîn mine’l-Ehâdisi’l-Mevzûa* adlı mevzûât kitabında bu şekilde açıklama yapılmıştır.

47- Kütübü et-Tirmizî el-Hakîm (el-Hakîm et-Tirmizî’nin Kitapları): İbn Ebi Hamza ile İbn Kayyım el-Cevziyye (v: 751) “el-Hakîm et-Tirmizî kitaplarını mevzû ile doldurmuştur” diyorlar.

(98) Bu sebeple münferiden naklettiği hadislere asla güvenilmez. el-Hakîm et-Tirmizî’ye nispet edilen münferit hadisleri güya o Hz. Hızır’dan rivayet etmiş imiş! Halbuki muhakkik âlimler Hızır’ın yaşıyor olduğunu kabul etmiyorlar.

48- *Kitâbu’l-İhyâ: İhyâu’l-Ulûm’un* da hadislerine güven yoktur. Zeynuddîn el-İrâkî *İhyâ* daki hadisleri tahric ve tenkit etmiştir.

49- *Kûtu’l-Kulûb*: Bu kitapta da uydurma hadisler vardır.

50- *Nehcü’l-Belâğa*: Bu kitap Hz. Ali’nin değildir. Onun ağzından yazılmıştır. Kitabı uydurmakla itham edilen Ali b. el-Hüseyn eş-Şerîf el-Murtaza el-Hüseynî (v: 448)’dir. Nitekim Zehebî durumu bu şekilde açıklıyor.

51- *Şerhu'l-Evrâd*: Aliyyülkârî'nin açıklamasına göre bu kitapta da uydurmalar vardır.

52- *Behcetü'l-Esrâr*: Ebu'l-Hasen Ali b. Abdillâh'ın eseridir. Zehebî Ebu'l-Hasen hakkında “hadis uydurmakla, reğâib gecesi namazını uydurmakla itham olunmuştur” diyor.

Zikredilen bu kitap ve risalelerden başka da hadislerine, rivayetlerine güvenilmeyen kitaplar vardır.

(99) Ama hepsini de saymak mümkün değildir. Örnek olsun diye elli küsur tanesi zikredilmiştir. Herhalde peygamberlerin hayatları (Siyer-i Enbiyâ), İslam tarihi, râşid halifelerin menkıbeleri, sahâbe ve önde gelen tâbiîlerin menkıbeleri için muteber hadis kitaplarına, mevzûât ve rical kitaplarına müracaat kaçınılmazdır.

MEŞHUR OLAN MEVZÛ VE ZAYIF HABERLER

Mevzû haberler başlıca iki kısma ayrılır. Biri şeriat-ı mutahhare'ye (İslâmiyete) muhalif olan münker-mevzû, diğeri de manası doğru olmakla birlikte Rasûlullah'ın dilinden dökülmeyen ma'ruf-mevzûdur.

1. Kısım: Sünnet-i Seniyye iliklerine işlemiş ve Hz. Peygamber'in tüm hayatını/davranışlarını hakkıyla bilen bir kişi için kolayca fark edilir, tanınır. Mesela "Kim Muhammed ya da Ahmed ismiyle isimlendirilirse cehenneme girmez", "Allah kızdığında vahyi Farsça indirir, kızgın olmadığında ise Arapça olarak indirir", "Ay tutulması eğer Muharrem ayında olursa fiyatlarda yükselme olur ve savaş çıkar, eğer Safer ayında olursa şöyle şöyle olur", "Eğer pirinç insan olsaydı yumuşak huylu olurdu" gibi hadislerin uydurma/mevzû oldukları kolayca anlaşılır.

(100) 2. Kısım: Tanınması ancak isnadını iyi bilmeye bağlı olan kısımdır. Tasavvuf ve ahlak, tefsir ve tarih kitaplarında bulunan uydurma rivayetlerin çoğu bu kısımdandır. Bu kısım âlimler arasında meşhurdur.

Geride anlatıldığı üzere mevzû haberler, zayıf haberlerin en kötüsüdür. Münker haberler ise mevzû haberlerden biraz farklıdır. Hangi vasıflara sahip olursa olsun zayıf haberlere güvenilmez. Şimdi burada sayıları pek fazla ise de mevzû haberler ile meşhur olan zayıf haberlerin, doğrudan ya da do-

laylı olarak siyer, şemâil ve Hz. Peygamber'in ahlakı ile alakalı olanlarını nakledenleriyle birlikte zikredeceğiz:

Yaratılış (Hilkat) Hadisleri

1- Gökyüzü madenlerinin gümüş ya da bakır veya zebercetten olması; iki sema arası veya gökyüzü (semâ) ile yeryüzü (arz) arasındaki mesafenin 500 sene veya 80 senelik olduğu gibi uzunluk miktarı içeren hiçbir rivayet sahih değildir. (*Esne'l-Metâlib fî Ehâdîs-i Muhtelifeti'l-Merâtib*)

2- Hârût ile Mârût ve Zühre ile olan kıssalar, Süheyl Kıssası asla sahih değildir. (Sehâvî, İbn Deyba', İbnü's-Seyyîd Dervîş)

(101) 3- “Yedi arz (yeryüzü) vardır. Her arzda sizin nebiniz gibi bir nebi, Adem gibi bir Adem, Nuh gibi bir Nuh, İbrahim gibi bir İbrahim, İsa gibi bir İsa vardır” gibi sözler İbn Abbas'tan nakledilmiştir. İbn Kesîr “Eğer İbn Abbas'tan nakil doğru ise İbn Abbas isrâîliyyât türü rivayetleri almıştır” diyor. Dolayısıyla böyle bir söz merdûd-mevzûdur. (Sehâvî, İbn Deyba')

4- “Arz kaya üzerinde, kaya öküzün boynuzu üzerindedir. Öküz boynuzunu kımlıdatır ise kaya hareket eder” mealindeki hadis/söz doğru değildir. (Alî el-Kârî).

5- “Kaf dağının yeşil zümrülden olup dünyayı kuşattığı” sözü de sahih değildir. (Alî el-Kârî, İbnü's-Seyyîd Dervîş).

6- “Kaf Dağı dünyayı çevrelemektedir. Dünyanın damarları arzın üzerine yerleştiği kayada son bulur. Cenâb-ı Hak bir köyde deprem olmasını isterse bu dağa emir verir ve o köyü koruyan damarı harekete geçirir, artık o köyde deprem olur. İşte bundan dolayıdır ki bir köyde deprem olurken diğerlerinde olmaz” sözü de sahih değildir. (Alî el-Kârî).

7- “Cenâb-ı Hak Adem (as)'i yarattığında (102) Cebrail (as)'e bir elma alıp boğazını sıkmasını emretmiş...” gibi sözlerin aslı yoktur. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

8- “Cenâb-ı Hak cennetten arza beş ırmak akıtıyor: Seyhun, Ceyhun, Dicle, Fırat ve Nil. Seyhun, Hint ırmağı; Ceyhun, Belh ırmağı; Dicle ve Fırat, Irak ırmakları; Nil ise Mısır ırmağıdır. Bunların hepsi de cennetin en alt derecesinden olan cennet pınarlarından birinden akıyor” mealindeki söz münker bir haberdir. (Zehebî).

9- “Cenâb-ı Hak 1000 ümmet yaratmıştır. 600’ü denizde, 600’ü karadadır.¹² Bu ümmetlerden ilk önce çekirge helak olacaktır” mealindeki söz münker bir haberdir. (Makdisî, *Tezkiratü'l-Mevzûât*).

Peygamberlerin Hayatı ile İlgili Hadisler

1- “Adem (as) cennetten Hindistan’a indiği zaman üzerinde elbise olarak bir cennet ağacının yaprağı vardı. Sonra o yaprak kuruyup toz haline geldi, taneleri tüm Hindistan’a yayıldı ve ağaçlara tutundu sonra ağaçlar tozlaştırıldı. (103) İşte ud, sandal, misk, anber, kâfûr bu yapraktan meydana gelmiştir...” mealindeki söz münker bir haberdir. (Zehebî, *Suyûtî*).

2- “Adem (as) yanında örs (sindân), çekiç (mitraga) ve kerpeten olduğu halde Hindistan’a, Havva (as)’da Cidde’ye indi” mealindeki söz münker bir haberdir. (Zehebî).

3- “Adem (as)’in haccettiği sırada Hâbil Kâbil’i katledince deniz suları tuzlandı, meyvelerin tatları bozuldu. Hz. Adem Kâbil’in yaptıklarına şâhit oldu ve şöyle bir şiir söyledi:

“Beldeler ve üzerindikiler alt üst oldu / Yeryüzü kötü ve tozlu bir hale dönüştü.

Ve Kâbil kardeşini öldürdü / Heyhat! Hüznüm neşemi aldı götürdü”

gibi sözler batıl/yalan haberlerdir. (*Esne'l-Metâlib fî Ehâdîs-i Muhtelifeti'l-Merâtib*).

4- “Adem (as)’ın cenaze namazını melekler dört tekbir ile kılmışlardır” gibi sözler uydurmadır.

¹² 600+600=1200 eder. Dolayısıyla ya 600 rakamları 500, ya da 1000 rakamı 1200 olmalıdır (AE).

5- “İdris (as) güneş dünyasının sahibi idi. Gökyüzüne çıkmaya heves etti, izin ile oraya çıktı ve ruhu kabzedildi, tekrar dirildi. İdris Peygamber şimdi cennet ehlinin elbiselerini (hulle) biçiyor” gibi sözlerin aslı yoktur.

(104) Tefsir ehli düşünmeden bu senedsiz sözü sarf ediyorlar. Hz. İdris (as)’in gökyüzüne yükselmesi ona mahsus değildir. Belki övmek için söylenmiştir. Bütün peygamberler ölmeden önce de sonra da yükseklerdedir (rif’at). Yüce Allah, Adem (as) ve Davud (as)’a halife ismini vermiştir. Esasen bütün peygamberler halifedir. Yüce Allah, İbrahim (as)’i dost (halil) edinmiştir, dolayısıyla bütün peygamberler halildir. Hz. İsa (as)’ya “rûh” adını vermiştir, dolayısıyla bütün peygamberler Allah’ın ruhu yani emri ve sırrıdır. Artık bu şekildeki üstün vasıfları çoğaltmaya gerek yok. (*Esne’l-Metâlib*).

6- “Hz. Nuh (as) yıkanırken oğlu ona bakmış. O da oğluna ‘Ben yıkanırken bana mı bakıyorsun. Allah senin ten rengini değiştirsin’ demiş. Bunun üzerine oğlu zenci olmuş. Siyahların yani zencilerin babası (atası) işte Nuh’un bu oğluymuş” mealindeki söz zayıftır. (Sehâvî, *el-Mekâsıdu’l-Hasene ve Esne’l-Metâlib*).

7- “Hz. Nuh (as)’un Sâm, Hâm ve Yâfes adlarını verdiği üç oğlu olmuştur. Arap, Fârisî ve Rum’ların babası Sâm; kıpt(î) ve zencilerin babası Hâm; Ye’cûc-Me’cûc, Türk ve Slavların babası Yâfes’tir” mealindeki söz zayıf bir haberdur. (*el-Mekâsıdu’l-Hasene*).

(105) 8- “Lübnan Dağı’nda gösterilen kabir Hz. Nuh’un kabri değildir. Hz. Nuh’un kabri hicretin 7. senesinde Lübnan Dağı’nda sonradan yapılmıştır”. (Sehâvî, İbn Deyba’).

9- “Hz. İbrahim’in boynuna sarılan ilk kişi...” mealindeki söz mevzûdur. (Makdisî, *Tezkiratü’l-Mevzûât*).

10- “Hz. İbrahim (as)’in ateşe atılmadan önce Cebrail’e “O (Allah) benim halimi biliyor, bir şey istememe muhtaç değil” dediğinin aslı yoktur. (Şeyhülislâm el-Harrânî, Celâleddîn es-Suyûtî, Muhammed Zafer el-Ezherî).

11- “Hz. İbrahim (as)’in mübarek oğlu İsmail (as)’in boynuna bıçağı vurduğunda bıçağın kesmediği” sözü yalandır, zındıkların uydurmalarındandır. (*Tahzîru’l-Müslimîn, Esne’l-Metâlib*).

12- “Kabe’nin yeri/Mekânı iki kere kayboldu/belirsiz oldu. Ne Hud ne Salih peygamberler haccetmediler. Ta ki Yüce Allah Hz. İbrahim (as) için onu (Kabe’yi) sakladı” gibi sözler münkerdir. (*Mîzânu’l-İ’tidâl, Esne’l-Metâlib*).

(106) 13- “Hz. İbrahim Beyt-i Mükerrerem’i (Kabe) inşa edince her rükünde bin rekat namaz kılmış. Yüce Allah ona ‘Ya İbrahim sanki bir avreti (haram yeri) örttün veya sanki bir açlığı giderdin/doyurdun’ diye vahyetmiş” gibi sözlerin aslı yoktur. (*Tahzîru’l-Müslimîn, Esne’l-Metâlib*).

14- “Hz. İbrahim (as)’ın kıymetli hanımını zorba (cebbâr) Firavun alıkoymuş, her ikisi yalnız kaldıklarında Hz. İbrahim ile eşi Sâre arasındaki duvar şeffaf bir cam gibi olmuş ve Hz. İbrahim Sâre’yi görmüş imiş” gibi sözlerin aslı yoktur. (*Esne’l-Metâlib*).

15- “Adem (as) ile Nuh (as) arasında on asır, Nuh (as) ile İbrahim (as) arasında yirmi asır vardır” gibi sözlerin aslı yoktur. (Zehebî).

16- “Yüzünde ağarmış kıl görünce, kıl ağarmasından ve yaşlanmaktan ilk korkan kişi İbrahim (as)’dır” gibi sözlerin aslı yoktur. (*Tahzîru’l-Müslimîn*).

17- “Beni ve pederim İbrahim (as)’i bir sene içinde ziyaret eden kimse cennete girer” mealindeki hadisin aslı yoktur. (Şeyhu’s-Selâm (Şeyhülislâm olmalı) Sehâvî, (Ali el-)Kârî, Nevevî, İbn Deyba’, İbn es-Seyyîd Dervîş). Ancak Zehebî bu hadisi zayıf olarak değerlendirmiştir.

18- “Ben iki kurbanlığın (zebîhayn) oğluyum” şeklindeki haber, Rasûlullah (sav)’ın sözü olarak sabit değildir.

(107) Ancak Hâkim, Sa’lebî, İbn Mürdeveyh bedevî/Arab’ın birinin ‘Ey iki kurbanlığın (zebîhayn) oğlu (Yâ İbn ez-Zebîhayn)’ dediği bunun üzerine

Hz. Peygamber'in tebessüm ettiği rivayet edilmiştir. (*el-Mekâsıdu'l-Hasene, Temyîzü't-Tayyib, Esne'l-Metâlib*).

19- "İsmail (as)'in kabri Hicr'dedir" mealindeki söz zayıf haber niteliğindedir. (*el-Mekâsıdu'l-Hasene, Temyîzü't-Tayyib, Esne'l-Metâlib*).

20- Hz. Yakub'un Mısır Azizi'ne mektup yazdığı hususu mevzûdur. Bu mektupta şöyle yazıyormuş: "Bizler ehl-i beyt'iz. Bizde belalar (imtihanlar) hiç eksik olmamıştır. Dedem İbrahim (as) ateşle, babam İshak (as) kurban edilmekle imtihan oldular. Ben de oğlum Yusuf'u kaybettim. Bana oğlum Bünyamin'i iade et. Yoksa sana öyle bir dua ederim ki yedinci oğluna da erişir (7 sülaleni etkiler). (Dârekutnî, *Esne'l-Metâlib, Tahzîru'l-Müslimîn*).

21- "Eyyûb Kıssası yani Eyyûb (as)'a şeytan musallat olarak üflemiş ve Eyyûb Peygamber de cüzzam hastalığına tutulmuş, bedeninden kurtlar dökülmüş" gibi imkânsız olan durumlarla ilgili sözler yalan ve iftiradır. Bunlar asılsız (üretilmiş) bir isnadla bile söylenmemiştir. Kıssacılar ve müfessirler senedsiz olan bu hikâyeyi nakledip duruyorlar. Kur'ân-ı Mübîn'deki "Nusb" kelimesinin için 'çiçek hastalığı'nı ifade ettiği söyleniyor. Çiçek hastalığı mümkün olabilir. (*Esne'l-Metâlib, Tahzîru'l-Müslimîn*).

(108) 22- "Mûsa (as) Mısır'dan hicreti esnasında Yusuf (as)'un kabrini naklederek İbrahim (as)'in mağarasına koymuş" gibi sözler sabit değildir, hiç söylenmemiştir. (*Esne'l-Metâlib*).

23- "Ûc b. Unk'un boyunun uzunluğu, Tufan zamanında suların beline kadar dahi gelmediği, Musa (as) zamanına kadar yaşadığı" gibi sözler yalandır, asılsızdır. (Alî el-Kârî, İbnü's-Seyyîd Dervîş).

24- "Allah İbrahim'i halîl, Mûsây'ı sırdaş (neciyy), beni de habîb edinmiştir. İzzet ve celâlime yemin edrim ki habîbim'i halîlim ve neciyy'ime her surette tercih ederim" mealindeki söz İbnu'l-Cevzî'ye göre mevzû, Beyhakî'ye göre ize zayıftır. (*Esne'l-Metâlib*).

25- “Fıravun ‘Allah’tan başka İlah yoktur’ deyince Cebrail (as) Fıravun’un kalbine çamur ve toprak doldurmuştur” mealindeki hadis gerçekten zayıftır. (*Tezkiratü’l-Mevzûât*).

26- “Sâmirî halen hayattadır” sözü bâtıldır, asılsızdır. (*Esne’l-Metâlib*).

27- Hz. Musa (as)’nın vahiy geldiği zaman yünden bir cübbe giymesi, yine yünden bir sarık sarması hakkındaki sözler bâtıldır. (*Esne’l-Metâlib*).

(109) 28- Davud (as)’ın kıssası yalan ve iftiradır. Güya Davud (as) Uriyâ’nın karısına aşık olmuş, onun öldürülünceye kadar dövülmesini emretmiş, sonra da eşiyle evlenmiş. Bunun üzerine iki hasım şeklinde melekler inmiş ve Hz. Davud (as) cezaya çarptırılmış imiş! (*Tahzîru’l-Müslimîn, Esne’l-Metâlib*).

29- Hz. Süleyman’ın rüzgar üzerine bir döşek sermesi, sonra 4000 sandalye getirmesi gibi rüzgar (rîh) hadisleri tamamıyla uydurmadır. (*Tahzîru’l-Müslimîn, İbnu’l-Cevzî*).

30- “Bakır (kıtr) ilk önce Hz. Süleyman’a verilmiştir” şeklindeki söz (*Celâleyn’in haşiyesindeki cümle?*) sahih değildir. (*Esne’l-Metâlib*).

31- “Süleyman (as) deniz kenarında oturup mülkünün delili olan mührü ile oynarken mührü denize düşer. Hemen oradan kalkıp doğruca yaşlı bir kadına gider ve ona sığınır. Şeytan ise arkasında sürekli dolaşmaktadır. Kadının mührü bulmak için onun için çalışacağına söz verir. Bunun üzerine Süleyman (as) balıkçılara uğrar, biraz balık alır ve yaşlı kadına getirir. Kadın balıklardan bir tanesinin karnını yarıp açar, mührü çıkarır. Hz. Süleyman mührü alıp öper. Artık cin, kuş, vahşi hayvanlar ona boyun eğer, şeytan da uzaklaşır. (110) Hz. Süleyman şeytanın getirilmesini emreder. Oradakiler ‘biz onu yapamayız. Yalnız haftada bir kere bize uğrar’ derler. Bunun üzerine Süleyman (as) şeytanın sarhoş edilerek getirilmesini emreder. Oradakiler de ‘duyduk ve yerine getireceğiz bu emri’ derler. Böylece şeytanı alıp getirirler ve Hz. Süleyman şeytanı bağlar” şeklindeki sözler gerçekten de münkerdir. (Zehebî)

32- Hızır (el-Hadîru= Hıdır/Hızır)'ın halen yaşıyor olduğu, her sene hac mevsiminde İlyas (as) ile bir araya gelmeleri sahih ve sabit (gerçek) değildir. (İbn Hacer el-Askalânî, Sehâvî, *Esne'l-Metâlib*).

33- “Hızır (as) Hz. Peygamber'in vefatı anında orada hazır bulunmuştur” manasındaki söz yalandır. (*Esne'l-Metâlib*).

34- Hızır (as)'ın Hz. Peygamber (sav) ile buluştuğu sözü de yalandır. (Ebu'l-Hattâb, *Esne'l-Metâlib*).

35- İlyas Peygamber'in halen yaşıyor olduğu da yanlıştır. Âlimlerden hiç kimse böyle bir söz söylememiştir. (*Esne'l-Metâlib*).

36- “(Hz. Peygamber'e isnad edilen) Hızır sağ olsaydı beni ziyaret ederdi” sözü de uydurmadır. (Alî el-Kârî, Sehâvî, İbn Hacer, *Esne'l-Metâlib*, İbn Deyba').

(111) 37- “İlyas (as)'ın Peygamberimiz ile konuşması, her ikisine gökyüzünden bir sofranın inmesi ve sofrada ekmek, balık, kereviz bulunması” gibi sözler tamamıyla uydurmadır. (Zehebî, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

38- “Yüce Allah Âsiye ile Meryem'i cennette evlendirmiştir” mealindeki hadisler oldukça zayıftır. (*Esne'l-Metâlib*).

39- “Asiye ile Meryem, cennette bir hurma ağacının altında cennetin ipliklerini diziıyorlar” mealindeki haber mevzû haberdir. (*Esne'l-Metâlib*).

40- “Hz. İsa (as)'yı annesi okula teslim etmiş, öğretmeni “Bismillah” yaz deyince İsa “Bismillah” nedir diye sormuş, öğretmen “bilmem” demiş. Sonra Hz. İsa “Bê harfi bahâullah, sîn harfi senâullah, mîm harfi de memleketullah demiştir” gibi sözler tamamıyla bâtıldır. Bunları uydurmakla itham edilen kişi de İsmail b. Yahya'dır. (İbn Adî, Zehebî, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

41- “İsa (as)'dan sonra dört peygamber var idi. Halid b. Sinan el-Absî onlardandır” sözü sahih değildir. Müfessirler bu sözü senedsiz zikrediyorlar. (*Esne'l-Metâlib*).

(112) Geçmiş Dönemlere Ait Olaylarla İlgili Hadisler

1- “Ma’d b. Adnan’a benzeyin, yani yemeye, giymeye çok ehemmiyet vermeyin” mealindeki hadis zayıf bir hadistir. (*el-Mekâsîdu’l-Hasene, Esne’l-Metâlib*).

2- Abdullah b. Kılâbe’nin rivayet ettiği ‘Îrame zâtî’l-imâd’ hadisinin aslı yoktur. (İbn Kesîr, İbn Hacer el-Askalânî, *Tahzîru’l-Müslimîn*).

Güya Ahkâf’da yüzeyi/sathı yüz fersah olan bir alanda “Îrame zâtî’l-imâd (direkler üzerine oturtulmuş İrem şehri)” adlı bir şehir kurulmuş. Duvarları göz boncuğundan (gök boncuk/nazar boncuğu) yapılmış, altın yıldızlı gümüş levhalar ile üzeri örtülmüş, şehrin içinde yüz bin köşk yapılmış, her köşk zebercet ve yakuttan direkler üzerine oturtulmuş, her direğin uzunluğu yüz arşın imiş, şehrin ortasından nehirler akıtılmış, nehirlerden köşklere köprüler kurulmuş, çakıl taşları altından, cevherlerden ve yakuttan yapılmış imiş!

3- Âd’ın cennetinin aslı yoktur. (*Esne’l-Metâlib*).

4- “İmru’l-Kays ateşe doğru giden şairlerin lideri (alemdar) idi” mealindeki haber vâhîdir ve çok zayıftır. (*Esne’l-Metâlib, Mîzânü’l-İ’tidâl, Tezkiratü’l-Mevzûât*).

(113) Hz. Peygamber’e Ait Olaylar

1- Peygamberimizin (doğduğunda) sünnetli doğması hakkında hiçbir şey tespit edilmemiştir. (İrâkî, İbnu’l-Adîm, İbnu’l-Kayyim).

2- “Cebrail (as) kalbini yıkadığı esnada (Peygamberimizi) sünnet etmiştir” mealindeki söz münkerdir. (Zehebî).

3- “Âdil Melik (Nûşîrevân) zamanında doğdum veya diriltildim” gibi sözlerin aslı yoktur. (Sehâvî, Alî el-Kârî, İbnü’s-Seyyîd Dervîş, İbn Deyba’).

4- “Nübüvvet mührü etten bir fındık gibi olup üzerinde Rasûlullah (sav) yazılı idi” şeklindeki söz yalandır. (Zehebî).

5- “Nübüvvet mührü hacamat izi gibidir. Siyah veya yeşil renkli bir ben (şâme)’dir. Üzerinde ‘Muhammedün Rasûlullâh. Yardım et çünkü sen yardım olunansın’ veya ‘Lâ ilâhe İllallâh Muhammedün Rasûlullâh’ yazılı idi” gibi sözler asla söylenmemiş sözlerdir. (İbn Hacer el-Askalânî). İbn Hacer el-Heytemî “Râvîler nübüvvet mührü ile nübüvvet kendisinde son bulan Peygamberimizi (risâletpenâhî) birbirine karıştırıyorlar” demiştir.

6- “Peygamberimizin bir bulut tarafından gölgelendirilmesi” ve “Bahîra Kıssası” münker haberdur.

(114) Vahiy gelmeden önce (bi’set) Peygamberimize bir bulutun gölge vermesi ve henüz baliğ olmamışken (mürâhik) amcası Ebû Tâlib ile Şam seferinde bulunup kuru bir ağacın altına oturduğunda ağacın hemen yeşermesi ve bu hali gören Bahîra’nın kabileyi yanına davet etmesinden sonra Peygamberimizin mübarek elinden tutup “Bu kişi alemlerin efendisidir” demesi ve Kureyş’in yaşlılarının “Nereden bildin” sorusuna karşı “Sırt ve bilekteki nübüvvet mührünü görününce, ne bir ağaç ne de bir taş, ona secde etmeyen hiçbir şey kalmadı. Ağaç ve taş ancak bir nebiye secde eder. Ben onu nübüvvet mühründen bildim” demesi şeklindeki kıssa garîb veya münkerdir.¹³ (Sehâvî, Zehebî).

7- “Vahiy sürecinde rüya altı ay idi” şeklinde âlimler arasında meşhur olan sözün aslı yoktur. (Turbiştî, Nevevî, Alî el-Kârî).

8- “Cebrail (as)’in vahyin başlangıcında Hira mağarasında yere vurması sonucu yerden su çıkmasıyla Peygamberimizin abdest aldığı, böylece onun Peygamberimize abdest almasını emrettiği ve akabinde Cebrail ile iki rekât namaz kıldığı, Peygamberimizin kendi avret mahalline su serptiği” olayı sabit değildir. (*Esne’l-Metâlib*).

(115) Zehebî “Ahmed b. Saîd el-Hemdânî (v: 253) Mağara Hadisi (Hadisi Ğâr)’ın rivayetinde tek kalmıştır” (teferrüd) diyor ve Nesâî’nin “Ahmed b.

¹³ Sehâvî garîb, Zehebî münker diyor. Sehâvî bulutun gölgelemesi ile Zehebî ise Bahîra ile başlıyor.

Saîd el-Hemdânî de mağara hadisini nakletmekten geri dursaydı ben ondan hadis rivayet ederdim” şeklindeki sözünü naklediyor. Zehebî'nin burada bahsettiği “Mağara Hadisi” bu olsa gerektir.

9- “Ben yaratılan ilk, gönderilen son peygamber idim” mealindeki söz zayıf bir haberdir. (*Esne'l-Metâlib*).

10- “Her nebi, 40 yaşından sonra peygamber olur” mealindeki söz uydurmadır. (*Temyîzu't-Tayyib*, Alî el-Kârî, İbnu'l-Cevzî, Zerkeşî, *Esne'l-Metâlib*).

11- “Ey Allah'ım! İslamiyet'i iki Ömer'den biriyle güçlendir” şeklinde yapılan duanın aslı yoktur. (*Temyîzu't-Tayyib*, *Esne'l-Metâlib*).

12- Garânîk Kıssası: Yalan ve iftiradır. Güya Peygamberimiz Necm sure-sini okuyup “Gördünüz değil mi (âciz durumdaki) Lât'ı, Uzâ'ya ve üçüncüsü olan diğerini, Menât'ı?” ayetine gelince şeytan Hz. Peygamber'in diline “İşte onlar ulu kuğulardır (garânîk), şüphesiz ki şefaathleri umulmaktadır” sözünü atmış ve söylemiş, surenin sonuna gelince müminler ve müşrikler Peygamberimizle birlikte secdeye varmışlardır. (116) Sonra Cebrail bu sözü Peygamberimizin diline şeytanın attığını/söylettiğini haber vermiş ve bunun üzerine Peygamberimiz çok hüzünlenmiştir. Akabinde Peygamberimizi teselli için “Senden önce hiçbir resul ve nebi göndermedik ki, o bir temennide bulunduğunda şeytan ille de onun arzularına bir şeyler katmaya kalkışmasın” (Hac: 52) ayeti kerimesi nazil olmuştur. (Hadis İmamları).

Megâzî sahibi İbn İshâk, Garânîk Kıssası'nın zındıkların uydurmalarından olduğunu söylemiştir.

13- “Şüphesiz ki siz ve Allah'tan başka taptığınız tanrılar cehennem yakıtı-sınız” (Enbiya: 98) ayetinin nazil olması üzerine Abdullah b. ez-Ziba'râ ayete itiraz makamında “İsa ile meleklerle ibadet etmediler mi?” demiş Peygamberimiz de “Kavminin lügati konusunda ne de cahilsin” buyurmuştur. Bunun üzerine “ﷻ kelimesi akıl sahiplerinin dışındakileri kapsar, dolayısıyla İsa ve

melekler bu kelimenin anlam kapsamına girmez” demeyi kastetmişlerdir” gibi sözler sahih değildir.

Hz. İsa ve melekler “*Daha önce bizden en güzel sonucun vaadini almış olanlara gelince, işte onlar cehennemden uzak tutulurlar*” (Enbiya: 101) ayeti sebebiyle kapsam dışında kalırlar. Zira لـ kelimesi genele delalet eder ve bu ayeti kerime kendisinden önceki genel hükmü özelleştirir. (*Esne'l-Metâlib*).

14- Peygamberimizin Ebû Cehil ile görüşmesinin aslı yoktur. (Alî el-Kârî)

15- Peygamberimizin kendisini kabilelere sunması hakkındaki uzun hadisin aslı yoktur. (Ebu'l-Feth el-Ezdî, Ukaylî, Zehebî).

(117) Zehebî'nin açıklamasına göre bu rivayeti uyduran Ahmed b. Muhammed b. Ebî Nasr es-Sükkerî'dir. (Zehebî).

Güya Peygamberimiz kendi ailesinden ve vatandaşlarından ümit kesince kendisinin söylediklerine kulak verecek kimseler bulmak ümidiyle hacca gelen kabileleri İslamiyet'e davet etmeye başlamış imiş!.

16- “Hicret esnasında mağaranın ağzında bir ağaç bitmiş, sonra mağaranın üzerinde bir kapı açılıp bir nehir ortaya çıkmış. Yılanın biri Ebû Bekr es-Siddîk'ı sokmuş” gibi sözler bâtıldır, aslı yoktur. (*Esne'l-Metâlib*).

17- “Ey Rabbim! Sen beni en sevdiğim Mekândan çıkardın. Artık beni en sevdiğin mekânda iskân et” mealindeki hadis çok zayıftır. İbn Abdilber “Âlimler bu hadisin münker veya mevzû olduğunda ihtilaf etmez” demiştir. (*Esne'l-Metâlib*).

18- “Peygamberimiz attan düştü ve sağ tarafının derisi soyuldu” mealindeki hadis münkerdir. (Zehebî, Makdisî).

19- Hz. Ali'nin Hayber kalesinin kapısını yüklenmesi, (118) yedi veya kırk kişinin onu kaldıramaması hakkında rivayet olunan haber vâhî'dir. (Ali-el-Kârî, Sehâvî, İbnü's-Seyyîd Dervîş, İbn Deyba'). Bazıları bu rivayeti tamamıyla inkâr etmişlerdir. (*Esne'l-Metâlib*).

20- Zeyd ve Zeyneb kıssası: Hz. Peygamber'in Zeyneb (rah)'i görüp aşık olması tamamıyla uydurma ve bâtıldır. (Hadis Âlimleri).

21- "Kırk Yahudi gelip içlerinden birini Hz. Ömer'in dövmesi, Yahudilerin Peygamberimize 'Adem senden hayırlıdır, Nuh da, Musa da' demeleri, Peygamberimizin onlara cevap vermesi..." gibi sözler mevzûdur. (İbnu'l-Cevzî, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

22- "(Yâ Muhammed! Sıkıntılı zamanlarında) kerametler gösteren Ali'yi çağır. Zira sıkıntıya düştüğün zaman ondan yardım görürsün. (Tüm keder, acı) nübüvvetinle (bertaraf olur). Yâ Muhammed! Senin de dostluğunla (dağılır) Yâ Ali!" sözünün aslı yoktur. (Alî el-Kârî).

22- Hz. Ali'nin Kabe'de putları yere atmak için Peygamberimizin mübarek omuzlarına çıkması olayı tespit edilmiş bir durum değildir. (*Esne'l-Metâlib*).

23- Ukkâşe Kıssa'sı mevzûdur. "Güya Nasr Suresi nazil olduğunda Peygamberimiz etrafa haber göndererek minbere çıkmış (119) ve uzun bir konuşma yaptıktan sonra dövdüğü veya zulmettiği bir kimse var ise kendisiyle ödeşmesini istemiştir. O sırada Ukkâşe isimli ihtiyar bir kişi ayağa kalkmış, Peygamberimiz onunla ödeşmemek (ödeşmek olmalı) üzere eline bir değnek vermiş imiş!" gibi sözlerin aslı yoktur. (Zehebî, İbnu'l-Cevzî, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

24- (Hz. Peygamber'in) oğlu İbrahim hakkında "Yaşasaydı nebi olurdu" mealindeki sözü bâtıldır. (İbn Abdülber, Nevevî, Alî el-Kârî, İbn Deyba', *Esne'l-Metâlib*). Ancak İbn Hacer el-Heytemî bu sözü hasen olarak kabul etmek istemiştir.

25- "Fetih'ten sonra İslamiyet ile müşerref olup Peygamberimiz tarafından Mekke'de müezzin bırakılan Ebû Mahzûre (v: 59 veya 79) Peygamberimizin huzurunda,

“Tutku yılanı ciğerimi soktu¹⁴ çok fena / Ne doktor bulunur ne de okuyan
buna

Dermanım aşık olduğum sevgilimdir / Okunmam da ondadır ilacım da”
şiirini/beytini okumuş da Peygamberimiz vecde gelmiş. Öyle ki üzerindeki
hırkası (hırka-i saadetleri) düşmüş ve sahabiler onu paylaşmışlardır” gibi
sözler ile Peygamberimiz (120) sema meclisine katılmış, vecde gelmiş öyle ki
gömleği yırtılmış gibi sözler âlimlerin ittifakıyla yalandır. Uyduran Ammâr
b. İshâk olacaktır (Şeyhülislâm, Zehebî, Sehâvî, Alî el-Kârî, İbn Deyba’, İb-
nü’s-Seyyîd Dervîş).

26- Hz. Muhammed (as)’in ashabından birine sufiler arasında bilinen
şekliyle bir hırka giydirmesi, ashabından birine böyle emretmesi vaki de ğil-
dir ve asılsızdır. Bunun gibi Hz. Alî’nin Hasan el-Basrî’ye (v: 110) hırka giy-
dirmesi de asılsızdır. Hadis imamlarının araştırmasına göre Cenâb-ı Mur-
tazâ’nın (Hz. Ali) Hasan el-Basrî ile bırakınız hırka giydirmeyi, görüşmesi
dahi tarihen sabit de ğildir (İbn Dîhye, İbnü’s-Salâh, İbn Hacer, Sehâvî, İbn
Deyba’, İbnü’s-Seyyîd Dervîş).

27- Peygamberimizin Üveys el-Karânî’ye hırkayı vasiyet etmesi, Hz.
Ömer ile Hz. Alî’nin Üveys el-Karânî’ye bu hırkayı teslim etmeleri asla ger-
çekleşmemiştir (Alî el-Kârî).

(121) 28- “Bu ümmetten benim dostum (halilim) Üveys el-Karânî’dir” sözü
muallel (illetli)’dir, zayıftır. (*Esne’l-Metâlib*).

Zehebî’nin *Mîzân* adlı eserinde açıkladığına göre İmam Mâlik Üveys di-
ye birinin olmadığını söylemiş, varlığını inkâr etmiştir. Fakat Müslim, Üveys
hakkında “Tâbiîn’in en hayırlısı Üveys olarak isimlendirilen kişidir” hadisi-
ni/sözünü kitabında naklediyor ve onun Hz. Ömer ile görüşüğünü belirtir-
yor.

¹⁴ Bir rivayette لسعت vardır.

İbn Hibbân (v: 354), bazı muhaddislerin Üveys'in var olduğunu inkâr ettiklerini belirtmiştir.

Esne'l-Metâlib'de açıklandığına göre Üveys'in varlığını inkâr edenler “Eğer Üveys Hz. Ömer zamanında yaşamış olsaydı, Medîne'de tâbiîn'den olan hadisçilere özellikle de İmam Malik, Nâfi' (v: 117), Zeyd b. Eslem (v: 136) gibi hadiste şeyh olanlara, Süleyman b. Bilal (v: 172) ve diğerlerine gizli kalmazdı” demişlerdir.

Buhârî, Üveys el-Karânî'yi zayıf râvîler kategorisinde zikretmiştir.

Zehebî *Mîzân*'da “Buhârî, Üveys el-Karânî'yi zayıf râvîler kategorisinde zikretmemiş olsaydı ben de zikretmezdim. Çünkü Üveys evliyâü's-sâdikîn'dendir” demiştir.

Nevevî ise “Kufelilere göre tâbiîn'in en üstün kişisi Üveys'tir” demiş, İrâkî de “Doğrusu budur” demiştir.

29- Adî b. Hâtim et-Tâî'nin Rasûlullah'ın huzurunda babası hakkında aşırı övgüde bulunması ve onun şerefini, cömertliğini, akıllılığını, efendiliğini zikretmesi (122) Peygamberimizin de cevap olarak “Şeref, efendilik ve akıl dünyadadır. Ahiret ise Allah'a itaat ile elde edilir” buyurmaları; Adî b. Hâtim'in “Yâ Rasulallah! Pederim konuklara ikram ederdi” diyerek çok fazla güzel övgüde bulunup “Bu meziyetler ona fayda vermez mi?” diye sorması üzerine Peygamberimizin “Pederin hiçbir zaman 'Rabbim! Hesap gününde günahlarımı bağışla' demedi” buyurmaları mealindeki hadis tamamen uydurmadır. (*Esne'l-Metâlib, Tahzîru'l-Müslimîn*).

30- Peygamberimizin vefatından önce okuduğu yirmi sayfadan fazla olan uzun hutbenin aslı yoktur. (İbn Hacer el-Askalânî, *Tahzîru'l-Müslimîn*). Uyduran kişi de Meysera b. Abdi Rabih'tir. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

31- Peygamberimizin Yemen'de bulunan Muaz b. Cebel'e vefat eden bir oğlu için taziyenâme göndermiş olduğunun aslı yoktur. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

32- Muaz b. Cebel'den rivayet edilip “(Binek üzerinde) terkisinde iken Peygamberimizin kendisine bazı güzel vasiyet ve nasihatlerde bulunduğunu” anlatan hadis tamamen uydurmadır. (Suyûtî, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

33- Ebu'd-Derdâ'dan naklolunan Veda Hutbesi mevzûdur. (Alî el-Kârî, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

(123) 34- “Abdülkays elçileri Hz. Peygamber'in huzuruna girdiklerinde Rasûlullah yakışıklı (sabîhu'l-vech) olan birçoğunu arkasına oturtmuştu” gibi sözlerin aslı yoktur. (İbnü's-Salâh, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

35- “Peygamberimiz (sav) Cuhfe hamamına girmiştir” gibi sözün aslı yoktur. (Alî el-Kârî, *Esne'l-Metâlib*).

36- Peygamberimizin Bakîa ile Menâsî' arasına uğrayarak 'Ne güzel hamam yeridir' demesinin ve oraya hamam yapmasının aslı yoktur. (Ebû Hâtim, Zehebî).

37- Peygamberimizin iki şeyhe (Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer) “Hamamınız güzel olsun (sıhhatler olsun?)” demesinin aslı yoktur. Âlimlerin tespitine göre Araplar, hamamı Hz. Peygamber'in vefatından sonra öğrenmişlerdir. (Nevevî, Sehâvî, Alî el-Kârî, İbn Deyba', İbnü's-Seyyîd Dervîş).

38- “Peygamberimizin şahadet parmağı orta parmağından uzun idi” sözü hatadır, yanlıştır. (Sehâvî, Alî el-Kârî, İbn Deyba', İbnü's-Seyyîd Dervîş).

39- “Peygamberimiz hastayı ancak üç gün sonra ziyaret ederdi” sözü de uydurmadır. (*Esne'l-Metâlib*, İbnü'l-Cevzî, Ebû Hâtim, Zehebî).

(124) 40- “Peygamberimiz yürürken etrafına bakmazdı” hadisi zayıftır. (Makdisî).

41- “Peygamberimiz vefat edinceye kadar yani ömür boyu sofranın üzerinde yemek yemediği gibi yufka ekmeğe de yememiştir” hadisi zayıftır. (Makdisî).

42- “Peygamberimiz Hz. Ali’nin gözüne tükürüğünü sürmüştür” sözü mevzûdur. (Zehebî, Makdisî).

43- “Peygamberimiz başında siyah sarık olduğu halde Mekke’ye girmiştir” sözü de mevzûdur. (Makdisî).

44- “Peygamberimiz Hayberlilerden cizyeyi kaldırmıştır” sözünün aslı yoktur. (Alî el-Kârî).

45- Eti bıçak ile kesmenin yasaklandığını belirten hadis kesinlikle sahih değildir. (Zehebî, Ukaylî, Alî el-Kârî, Esnel’-Metâlib).

46- “Peygamberimiz seferde ve mukim (hazar) iken şu beş şeyi yanından ayırmazdı: ayna, sürmedan, tarak, misvak, saç iğnesi (midrâ)” sözünün aslı yoktur. (Esnel’-Metâlib, Zehebî).

Ancak Zehebî “midrâ” yerine “ibre (iğne kabı)” kelimesini kullanmıştır. Bu beş şeyden başka makas ile koku kabını (kârûra) da ilave ediyor, böylece eşya sayısı yediye ulaşıyor.

(125) 47- “Peygamberimiz üzümü salkımı ağzına alarak yedi” mealindeki hadisin aslı yoktur. (İbnu’l-Cevzî, Esne’l-Metâlib).

48- “Peygamberimize ilk yetişen (turfanda) bir meyve gelirse öper ve gözüne sürerdi” sözü sahih değildir. (Makdisî).

49- “Peygamberimiz aynaya baktığı zaman ‘Yüzümü ve yaratılışımı güzel eyleyen Allah’a hamdolsun’ der idi” anlamındaki hadis çok zayıftır. (Makdisî).

50- “Peygamberimiz çok üzüldüğü zaman sakalını tutar ve ona bakar idi” sözünün aslı yoktur. (Makdisî).

51- “Peygamberimiz gündüzlerin sonunda misvak kullanırdı” sözü de sabit değildir. (Makdisî).

52- “Hz. Peygamber’in bir kılıcı var idi ve kabzası gümüşten idi” mealindeki söz mevzûdur. (İbnu’l-Cevzî, Makdisî).

53- “Hz. Peygamber helaya girdi. O çıktıktan sonra ben girdim. Hiçbir şey görmedim” sözü mevzûdur. (Zehebî, İbn Hibbân, Makdisî).

(126) 54- “Hz. Peygamber namazda ayakları şişinceye kadar kıyam vaziyetinde dururdu” mealindeki hadis son derece zayıftır. (Makdisî).

55- Peygamberimizin yün giymesi, dikilmiş ayakkabı giymesi hakkındaki hadis münkerdir. (Makdisî).

56- “Peygamberimiz yemeği önünden yer idi, ama hurma gelirse eli kabın içerisinde deveren (cevelân) ederdi” sözü mevzûdur. (Makdisî).

57- “Peygamberimiz bir şeyi unutmaktan korkarsa parmağına veya yüzüğüne iplik bağlardı” anlamındaki söz münkerdir. (Zehebî, Makdisî).

58- “Hz. Peygamber karanlık odada oturmazdı” sözü münkerdir. (Makdisî, *Esne'l-Metâlib*).

59- “Peygamberimiz sakalının boyundan ve eninden keserdi” anlamındaki hadis sabit değildir. (İbnu'l-Cevzî, *Esne'l-Metâlib*).

60- “Hz. Peygamber meyvelerden üzüm ve karpuzu severdi” anlamındaki hadis zayıftır. (İrâkî, *Esne'l-Metâlib*).

61- “Karnım, midem ağrıyor, üzüm iki iki yenir” gibi Farsça söylenen kelimelerin tamamı uydurmadır. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

62- Peygamberimizin rastladığı duvarcılara Farsça “İyi iyi, güzel diyorum (nîk nîk mîkonîd)” demesi de asla sahih değildir. (Makdisî).

(127) 63- “Peygamberimiz zifaktan (gerdek) önce Hz. Aişe ile ebeveyninin evinde baş başa bulunmuşlardır” sözünün aslı yoktur. (Makdisî).

64- “Habeşistan’dan gelen bir adam Peygamberimize başını eğerek (in-hinâ) selam vermiştir” sözü zayıftır. (Makdisî).

65- “Yahudi’nin biri Peygamberimize ‘Bana Yusuf’un gördüğü yıldızı anlat’ demiştir” sözünün aslı yoktur. (Makdisî).

66- “Hz. Ali, Peygamberimizin cenazesini yıkarken göz çukuruna biriken suyu içmiş de önceki ve sonraki bütün ilimlere vâris olmuş” sözünün aslı yoktur. (Nevevî, Suyûtî, Sehâvî, Alî el-Kârî, *Esne'l-Metâlib*).

67- “Hz. Ali, Peygamberimizin cenazesini yıkarken göbeğinde toplanan suyu içti de bıyığını kesmedi” sözü de bâtıldır. (Alî el-Kârî).

68- “Peygamberimiz kırmızı bir kadife kumaş ile kefenlenmiştir” sözü bâtıldır. (İbn Adî, Zehebî).

69- “Peygamberimizin cenazesi yıkanmaya başlanacağı zaman ‘Rasûlullah’ın gömleğini çıkarmayın’ diye bir nida duyulmuş” şeklindeki söz münkerdir ve gerçekten vâhî’dir. (Zehebî).

(128) 70- “Peygamberimizden başka hiç kimsenin (peygamberin) kabrinin yeri belli değildir”. Ancak Hz. İbrahim’in kabri belli ise de yine ona ait olan türbenin (buk’a) yeri belli değildir. (Cezerî, Alî el-Kârî, *Esne'l-Metâlib*).

Alî el-Kârî der ki: Güneşin aydınlığında Ay ve yıldızların, gezegenlerin ışığı kaybolur. Peygamberimizin şanını yüceltmek için diğer peygamberlerden hiçbiri ona ortak olamamıştır. Nitekim Medine’de defnedilmesinin sebebi (hikmeti) hakkında şöyle denilmiştir: “Eğer Kabe’nin (Beytullah) yanında defnedilmiş olsaydı rütbesine noksanlık arız olurdu. Mekke’de birçok sahabî metfun olduğu halde kabirlerinin yeri belli değildir. Hatta Hz. Hatice’nin kabri bile bir rüya doğrultusunda (emr-i menâmî) yapılmıştır”.

71- “Nebi(nin etkisi) dünyada bin yıl kalmaz. Yani Peygamberimizin vefatından itibaren bin yıl dolmadan kıyamet kopar” sözü bâtıldır. (Abdülazîz ed-Dîrîni, Alî el-Kârî).

72- “Kim ki hacca gider de beni (kabrimi) ziyaret etmezse bana cefa eder” sözü sahih değildir. (*Esne'l-Metâlib*, *Tezkiratü'l-Mevzûât*, *Temyîzu't-Tayyib*).

(129) 73- “Yeryüzünde yüz yıl ibadet edilmedikçe, kıyamet kopmaz” hadisi münkerdir. (Zehebî).

Mucizeler ve Olağanüstülükler ile İlgili Hadisler

1- (Peygamberimizin) anne-babasının (ebeveyn) dirilmesi hakkındaki hadisler münkerdir. (İbn Deyba', Sehâvî, *Esne'l-Metâlib*).

2- "Peygamberimiz gündüz aydınlığında nasıl görürse gece karanlığında da öyle bakar ve görürdü" haberi sahih değildir. (Münâvî, *Esne'l-Metâlib*).

3- "Peygamberimiz önünden nasıl görürse arkasından da öyle görür idi (arkasını da önünü gördüğü gibi görebilirdi)" sözü sabit değildir. "Arkasında da iki gözü vardır" sözü bâtıldır. (*Esne'l-Metâlib*).

4- "Bir cin sürekli Peygamberimize gelirdi. Nasıl olduysa bir gün gecikti. Peygamberimizin 'niye geciktin' sorusuna karşı cin 'Hindistan'da bizim bir cenazemiz vuku buldu, ona taziyeye gittim...' gibi sözlerin aslı yoktur. (Alî el-Kârî).

(130) 5- "İblis bedenen zayıf ve rengi atmış bir halde Peygamberimizle karşılaşmış ve Peygamberimiz ona 'Niye bu kadar zayıfladın' diye sorunca 'Ümmetindeki hasletler (özellikler) beni zayıflattı' demiş. Peygamberimiz bunların hangi hasletler olduğunu sorduğunda da İblis 'At bile Allah rızası için kişniyor' cevabını vermiş" gibi sözlerin aslı yoktur. (İbnu'l-Cevzî, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

6- "Hz. Abbas'ın Peygamberimizi ay ile kendisinin anlamadığı bir dille konuştuğunu görmesi" gibi sözlerin aslı yoktur. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

7- "Cebrael (as) bir tabak elma getirip Peygamberimizin ashabına dağıtmıştır" gibi sözlerin aslı yoktur. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

8- "İsrâ/Mi'râc gecesinde Hz. Peygamber'in üzerine bastığı Beytül-Makdis'teki kaya parçası (sahra olmalı dahra değil) da Peygamberimizle birlikte yükselmiştir. Onun üzerinde mübarek ayağının izi vardır..." gibi sözlerin aslı yoktur. (Alî el-Kârî, *Esne'l-Metâlib*, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

9- "Kaya parçası, Allah'ın en aşağıdaki arşıdır" hadisi de mevzûdur. (Alî el-Kârî, *Esne'l-Metâlib*).

10- “Kaya parçası¹⁵ yerden ayrı, havada asılı imiş, sonra bir duvar yapılmış” gibi sözlerin aslı yoktur. (*Esne'l-Metâlib*).

(131) 11- Hz. Peygamber’in İsrâ’da peygamberlere namaz kıldırması hakkındaki hiçbir hadis sahih olarak gelmemiştir. Bu namazlar Peygamberimizin faziletini ortaya koymak için bir örnektir. (*Esne'l-Metâlib*).

12- İsrâ gecesinde Peygamberimizin Hz. Mûsâ’yı kabrinde namaz kılar iken görmesi, Hz. Âdem’i dünya semasında sağında cennetin kapısı solunda da cehennem kapısı olduğu halde görmesi de sahih değildir, belki temsildir. Çünkü ayet-i kerîme gereğince cennetin kapsadığı alan yer ve göğün tamamı kadardır. (*Esne'l-Metâlib*).

13- “Peygamberimiz gökyüzünün 7. katında iken Cebrail “Yavaş ol zira Rabbin salâttadır” demiş Peygamberimizin “Rabbim ne söylüyor” diye sormasına karşılık Cebrail “Sübbûhun kuddûsün Rabbü’l-melâiketi ve’r-rûh diyor” cevabını vermiş” şeklinde Atâ’dan rivayet edilen söz de münkerdir. (Zehebî).

14- “İsrâ gecesinde Cebrail ayrıldıktan sonra Peygamberimiz çok korkmuş neyse ki semaların üstünde Ebû Bekir es-Sıddîk’ı görmüş” gibi sözler bâtıldır. (*Esne'l-Metâlib*).

15- “İsrâ gecesinde Peygamberimize ‘ayakkabını çıkarma onunla yürü’ denilmiş” gibi sözlerin aslı yoktur. (*Esne'l-Metâlib*).

(132) 16- “Allah’ın karanlık ve aydınlıktan oluşan yetmiş bin perdesi vardır” gibi ‘Hicâb Hadisleri’ sabit değildir. Yalnız Müslim’in *Sahîh*’inde “Perdesi nurdur. Eğer perdeyi aralaysaydı yüzünün tesbîhatı yanardı” şeklinde bir hadis vardır. (*Esne'l-Metâlib*).

¹⁵ 8, 9 ve 10. maddelerde yazar ‘kaya parçası’ için “ed-dahrâtü” (الضخرة) kelimesini kullanmıştır. Halbuki kaynak verdiği kitaplardan mesela Aliyyü’l-Kârî’nin *el-Mevzûâtü’l-Kübrâ* adlı eserinde bu kelime “es-sahratu” (الصحرة) şeklinde yer almaktadır. (AE).

17- Mî'râc Kıssası ile ilgili birçok yanlış ve yalan haber vardır. (İbnu'l-Cevzî, Zehebî, İbn Hacer, *Tahzîru'l-Müslimîn, Esne'l-Metâlib*). Sahabîler arasında Mî'râc'ın bedenen (fizikî) gerçekleşmediği fikrinde olanlar bulunmaktaydı.

18- Mî'râc gecesinde Peygamber'in kabrinde ışık görünmesinin aslı yoktur. Böyle bir iddia cahillerin iddiasıdır. (Alî el-Kârî).

19- Mî'râc gecesinde Peygamberimizin gördüğü olağanüstülük içeren durumları açıklayan uzun hadis tamamen uydurmadır. Uyduran da Meysera b. Abdi Rabbih'tir. (*Tahzîru'l-Müslimîn, Zehebî, İbn Hacer, İbnu'l-Cevzî*).

20- Yarılması (İnşikâkî Kamer) esnasında ay'ın Peygamberimizin yen'ine (cebine olmalı) girmesi sözü bâtıldır. (Zerkeşî, Kastallânî, Alî el-Kârî, *Esne'l-Metâlib*).

21- "Rabbim, Mekke vadilerini benim için altın yapacağını bana bildirdi. Ben "Hayır Yâ Rabbi! Bir gün doyar bir gün aç kalırım.

(133) Acıktığım zaman sana yalvarırım, seni zikrederim. Doyduğum zaman sana hamdederim, şükrederim" dedim" mealindeki hadis çok zayıf olup senesinde üç tane zayıf râvî vardır. (İrâkî, *Esne'l-Metâlib*).

22- "Dihyetü'l-Kelbî adlı kişi Hz. Cebrâil'e benzer" hadisi mürseldir. (*Esne'l-Metâlib*).

23- Câbir Kıssası'nın aslı yoktur. "Güya Câbir (ra), Peygamberimizi ziyafete davet ediyor. Evladından biri diğerini katlediyor, korkusundan kaçıyor ve fırına düşüyor. Hanımı olayı saklıyor. Yemek yendikten sonra her iki oğlu ölü olarak Hz. Peygamber'in huzuruna getiriliyor. Peygamberin duası ile her ikisi de yeniden hayata dönüyor, canlanıyor". (*Tahzîru'l-Müslimîn, Esne'l-Metâlib*). Câbir, Uhud savaşında babasının şehit olmasından sonra evlenmiş, Hendek Savaşı gününde de ziyafet vermiş. Artık kıssa nasıl sahih olur?

24- “Gül Peygamberimizin terinden yaratılmıştır” sözünün aslı yoktur. (*Esne'l-Metâlib*, Sehâvî).

25- Ceylan'ın Peygamberimize selam verdiğiğinin aslı yoktur. (*Esne'l-Metâlib*, İbn Kesîr, İbn Deyba', Sehâvî).

26-Keler'in (Kertenkele) Peygamberimize şهادeti sened ve metin olarak sahih değildir.

(134) Bununla birlikte Beyhakî zayıf bir sened ile onu nakleder. (Alî el-Kârî).

27- Keler'in Peygamberimize selam verdiğiğinin de aslı yoktur. (Alî el-Kârî, *Esne'l-Metâlib*).

28- Merkebin Peygamberimize söz söylediğinin de aslı yoktur. (İbnu'l-Cevzî, Zehebî, *Esne'l-Metâlib*, İbn Hibbân).

29- “Ceylan selam vermiştir. Deve, merkep, kurt, keler konuşmuştur” gibi gerçek dışı şeylerle Peygamberimizi övmek asla caiz değildir, üstelik bunlar iftiradır. (*Esne'l-Metâlib*).

30- “Peygamberimizin avuçlarında çakıl taşlarının tesbih etmesi ve bunu bazı sahabîlerin işitmesi” haberi zayıftır. (İrâkî, *Esne'l-Metâlib*).

31- Selmân-ı Fârisî'nin uzun ömürlü olduğu hakkındaki kıssa tamamen uydurmadır. Onun Hz. İsa'nın havarisi olduğu ve Hz. İsa'nın gökten Şam'da bir bahçeye indiğini gördüğü gibi sözler açıktan yalandır. (*Esne'l-Metâlib*).

32- “Cebrail (as) cennetten bir elma getirmiş ve Peygamberimiz bu elmayı yedikten sonra Hz. Fatıma (rah) doğmuş” gibi sözler yalandır. (*Esne'l-Metâlib*).

33- “Hz. Fatıma el değirmeninden şikayet etmiş bunun üzerine değirmen kendi kendine dönmeye başlamış” gibi sözün aslı yoktur. (*Esne'l-Metâlib*).

(135) Esasen Hz. Fatıma değirimen konusunda Őikâyetçi olmuş, fakat Peygamberimiz Fatıma'ya tesbîh, tahmîd ve tekbîr (sübhânallâh, elhamdülillâh, Allâhu ekber) söylemesini emretmiŐtir.

34- "Hz. Ali'nin Hz. Fatıma ile olan evliliklerinde melekler de inerek düğünde hazır bulunmuŐlar, Tûbâ ağacı inci ve yakut saçmıŐ, huriler Fatıma'yı süsleyip oynamıŐlar, kuŐlar Őarkı söylemiŐler" gibi Őözler tamamıyla uydurmadır. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

35- "Ağaç dalının kılıca dönüşmesi (İnkılâbu Urcûn) hadisi yani Ukkâşe (ra)'ın Bedir Savaşı esnasında kılıcının kırılması üzerine Peygamberimizin ona bir ağaç dalı vermiş ve bu ağaç dalı kılıca dönüşüp Ukkâşe onunla sa-vaŐmıŐtır" Őözü isnadsızdır. (*Esne'l-Metâlib*).

36-Bâdiyeli biri Peygamberimize veresiye bir deve satıyor. Sonra Hz. Ali o (Bâdiyeli) adama rastlıyor, meseleyi anlayınca "Git. 'Eğer sana bir hal olursa parayı kim ödeyecek de' diye (Peygamber'e) sor" diyor. Bedevî Rasûlullah'ın yanına gelip o soruyu soruyor. Rasûlullah "Ebû Bekir öder" diyor.

(136) Bâdiyeli "Ya Ebû Bekir'e bir Şey olursa" diye soruyor. Rasûlullah "Ömer öder" diyor. Bâdiyeli "Ya Ömer de vefat ederse kim öder" diye soruyor. Rasûlullah "Ömer ölürse vay senin başına geleceklere (Ömer ölürse sana yazıklar olsun?)" buyuruyor" gibi haberler vâhîdir, asla güvenilir değildir. (*Esne'l-Metâlib*).

37- "Benden sonra Ebû Bekir ve Ömer'e uyunuz" Őözü sahih değildir. (Bezzâr, İbn Hazm, *Esne'l-Metâlib*). Tirmizî'nin diğer bir rivayeti vardır. Onun da senedi vâhîdir. (Heysemî, *Esne'l-Metâlib*).

38- Mehdî hakkındaki hadislerin hepsi de zayıftır. (*Esne'l-Metâlib*). Bununla beraber âlimlerin bir kısmı mehdî hadislerini tashih ediyorlar.

39- Çeşitli rivayet zincirleri ile rivayet edilen Ebdâl hadislerinin tamamı zayıftır. İçlerinde mevzû olanlar da vardır: "Ebdâl, kırk kişidir. Biri ölürse diğerisi onun yerine geçer". (Sehâvî, Makdisî, İbn Deyba').

“Başa gelene rıza, haramlardan kaçınmak, Allah için kızmak gibi vasıflar kimde bulunursa o kimse ebdâldır. Nakîbler (Nükebâ) 300, Necîbler (Nücebâ) 70, Bûdelâ (Ebdâl) 40, Ahyâr 7, Evtâd (Umd) 4, Gavs 1’dir diyorlar”.

(137) Hâfız Zehebî bunların hepsine “mevzû” diyor. Alî el-Kârî ve İbnü’s-Seyyîd Dervîş ise “Hiçbiri sahih değildir” diyor.

40- “Peygamberimiz gömleğini tasadduk ettiği vakit kendisine gökten bir melek inmiştir” sözünün aslı yoktur. (*Esne’l-Metâlib*).

41- Hâme b. Elham (Elyehm) b. Lâkîs b. İblîs adlı kişinin Peygamberimizle bir araya gelmesi ve Peygamberimizin ona “Seninle İblîs arasında iki baba mı vardır” sorusuna Hâme’nin “Evet” demesi, uzun uzadıya karşılıklı konuşma ve sohbet etmesi gibi kıssanın aslı yoktur. Güya Hâme, Kâbil’in öldürüldüğü gün çocuk imiş ve bütün peygamberleri görmüş imiş! Bu kıssayı uydurmakla itham edilen kişi İshak b. Bişr el-Kâhilî’dir. (Alî el-Kârî, Zehebî, İbn Hacer, Ukaylî, *Tahzîru’l-Müslimîn*).

42- “Yüce Allah’ın Hz. Ebû Bekir için bir ölüyü dirilttiği” sözünün aslı yoktur. (*Esne’l-Metâlib*).

43- Hz. Ömer’in Cuma hutbesi esnasında sesini yükselterek “Ey Sâriye! Dağa git dağa (Yâ Sâriye. el-cebel el-cebel!)” diyerek Sâriye’ye işittirdiği hakkındaki haber zayıftır. (*Esne’l-Metâlib*).

(138) 44- “Hiçbir nebi yoktur ki kabrinde kırk sabahtan/günden fazla kalsın” mealindeki hadis münkerdir. (Makdisî).

45- “Dünyanın ömrü yedi bin senedir. Peygamberimiz dünyanın ömrünün yedi bininci senesindedir” gibi dünyanın ömrü ile ilgili hadislerin isnadları zayıftır. (*Esne’l-Metâlib*).

46- “İslam beldelerinden en sonra harap olacak olanı Medine şehridir” mealindeki hadis zayıftır. (*Esne’l-Metâlib*).

Sahabîler ve Seçkin Kişilerin Menkıbeleri Hakkındaki Hadisler

1- Ehl-i sünnet'in cahilleri Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer (şeyhayn) hakkında, Râfizîlerin cahilleri ise peygamberin damadı Hz. Ali hakkında hadis uydurmuşlardır. (Alî el-Kârî).

Gerek şeyhayn (Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer) gerekse onların akrabalarının (rah) kıymetli menkıbeleri hakkında hayli sahih hadis vardır. Bu zevatın yüce menkıbeleri için cahillerin yalan hadis uydurmasına asla ihtiyaç yoktur.

2- Râfizîler Hz. Ali ile Ehl-i Beyt'in seçkinleri hakkında üç yüz bin hadis uydurmuşlardır. (Ebû Ya'lâ, Alî el-Kârî).

(139) Hz. Peygamber'in ev ahalisi (ehl-i beyt) hakkında da sahih hadis vardır ve onların kıymetli menkıbeleri için yalan hadis uydurmaya asla ihtiyaç yoktur.

3- Dört Halife'nin menkıbeleri hakkındaki hadislerin çoğu mevzûdur. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

4- Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Habeşistan'dan geldiği zaman Peygamberimizin onu karşılayıp alnından öpmesi hakkındaki hadis mevzûdur. (Makdisî).

5- Peygamberimiz Hz. Ali ile beraber namazda bulunduğu esnada karşıdan Ca'fer b. Ebî Tâlib ile Ebû Tâlib görünür. Peygamberimiz Ebû Tâlib'e "Ey amca! Ne olur, insan de beraber namaz kılsak" deyince Ebû Tâlib "Ey Biraderzâdem! Bilirim ki sen hak üzeresin. Lâkin secde edersem kavmim beni öldürür diye korkuyorum. Ca'fer sen in de amcazâdenin yanında namaz kıl" demiş. Cafer de inmiş ve Peygamberimizin sol tarafında namaz kılmış. Peygamberimiz namazını eda ettikten sonra Cafer'e dönüp "Yüce Allah sana iki kanat verecek ve onlarla cennette uçacaksın buyurmuştur" mealindeki sözler uydurmazdır. (İbn Adî, Zehebî, Suyûtî).

6- Muaviye b. Ebî Süfyan'ın fazileti hakkındaki hiçbir hadis sahih değildir. (Alî el-Kârî, İshak b. Râheveyh).

(140) 7- Hz. Muâviye b. Ebî Süfyân'ın menkıbeleri ve kötülenmesi (zemm) hakkındaki hadisler tamamıyla mevzûdur. Fazileti hakkında sadece üç hadis vardır. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

8- Hz. Ebû Mûsâ, Muâviye, Amr b. el-Âs ve Ümeyyeoğulları ile Yezîd, Velîd, Mervân b. el-Hakem'in kötülenmesi; Mansûr ve Seffâh'ın övülmeleri (medh) hakkındaki hadisler yalancı râvîler tarafından uydurulmuştur. (Alî el-Kârî).

9- Abbasoğulları'nın hilafet süreleri ve ateşten kurtulmaları hakkındaki, Abdullah b. Ali ve Abbas'ın oğlu ile isyan (hurûc) eden Horasanîler hakkındaki, Abbasoğulları'nın tüm halifeleri hakkındaki hadislerin tamamı mevzûdur. (Alî el-Kârî).

10- “Ashâbıma sövmek bağışlanmaz bir günahdır” sözü yalandır. (Şeyhulislâm, *Esne'l-Metâlib*).

11- “Bilâl ezan okurken şîn harfini sîn harfiyle değiştiriyor. Bilal'in sîn'i Allah katında şîn'dir” sözünün aslı yoktur. (Müzenî, İbn Kesîr, İbn Deyba', İbnü's-Seyyîd Dervîş).

12- “Ben peygamber yapılmamış olsaydım Ömer yapılırdı” sözünün aslı yoktur. (İbn Hacer, *Esne'l-Metâlib*).

13- Hz. Ali ile Zeynelâbidîn, Muhammed b. Cafer es-Sâdık ve Mûsâ el-Kâzım gibi ehl-i beyt'e isnad edilen cifr ve melâhim hadislerinin aslı yoktur ve bunlar bu kişilere atılmış iftiraldır.

(141) Mesela Hz. Ali'ye nispet olunan “Zaman, bismelenin (bismillâhirrahmânirrahîm harflerinin ebced hesabına göre)¹⁶ karşılığı olan tarihe geldiğinde Mehdi ortaya çıkacaktır” sözü Hz. Ali'ye atılmış iftiradır. (*Esne'l-Metâlib*).

¹⁶ Ebced hesabına göre bismillahirrahmânirrahîm'in karşılığı 786 olarak belirlenmiştir.

14- Âlimlere ait menkıbeler hakkındaki hadislerin çoğu, Kur'an okuyucularının (kârî) ve ilim öğrenenlerin faziletleri hakkında söylenmiş olan hadislerin çoğu mevzûdur. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

15- İmam Ebû Hanife ve İmam Şâfi'nin menkıbeleri hakkında isimlerini açıkça söyleyerek hadis uydurulduğu gibi kötülenmeleri hakkında da yalancılar tarafından hadis uydurulmuştur. (Alî el-Kârî).

16- Ebû Dücâne el-Ensârî'nin şeytan ile olan halini açıklayan hadis mevzûdur. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

17- Zü'l-huleyfe'de (Âbâr-ı Ali) Hz. Ali su kuyularının birinde cin ile savaşmıştır" şeklindeki sözlerin aslı yoktur. (İbn Emîr el-Hâc, Alî el-Kârî).

18- Ebû Dücâne el-Ensârî'ye nispet edilen boncuk kutusu hakkındaki rivayet tamamıyla mevzûdur. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

19- Ebu's-Şahme kissası tamamıyla mevzûdur. Güya Hz. Ömer Ebû Şahme'ye zina meselesinden dolayı ceza (had) uygulamış. Bu sırada Ebû Şahme feryat etmiş.

(142) Hz. Ömer buna karşı "Rabbin ile karşılaştığında babanın sana had uyguladığını söyle" demiş imiş. (İbnu'l-Cevzî, *Esne'l-Metâlib*, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

20- Hz. Ali'ye nispet olunan vasiyetlerden "Yâ Alî! Benim açımdan senin konumun Mûsâ açısından Harun'un konumu gibidir" hadisinden başka "Yâ Alî" ifadesi ile başlayan Hz. Ali vasiyetleri tamamıyla mevzûdur. Uyduran kişi Hammâd b. Amr en-Nasîbî'dir. (Sâgânî, Alî el-Kârî, *Esne'l-Metâlib*, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

21- Hz. Fâtma'ya nispet olunan vasiyetlerin tamamı mevzûdur. (*Tahzîru'l-Müslimîn*, *Esne'l-Metâlib*).

22- Ebû Hureyre'ye nispet olunan vasiyetlerin tamamı mevzûdur. (*Tahzîru'l-Müslimîn*, *Esne'l-Metâlib*).

23- Ebû Hureyre'den ve İbn Abbas'tan rivayet edilen uzun hutbe tamamıyla mevzûdur. Uyduran Meysera b. Abdi Rabih'dir. (Alî el-Kârî).

24- “Dininizin yarısını Hümeyrâ'dan¹⁷ (Hz. Âişe) alın” hadisinin aslı yoktur. (Alî el-Kârî, Müzenî, Zehebî, *Esne'l-Metâlib*).

(143) 25- “Selmân bizden yani ehl-i beyt'tendir” hadis zayıftır. (*Esne'l-Metâlib*).

26- Hz. Ali “Şûrâ gününde insanlar Ebû Bekir'e biat etti. Allah'a yemin olsun ki halifelik makamına ben ondan daha layıktım ve hakkım idi. Fesat çıkarmamak için ben de ona 'sem'an ve tâaten' diyerek biat ettim. Sonra insanlar Ömer'e biat etti. Allah'a yemin olsun ki ben ondan daha layıktım ve hakkım idi. Yine insanlar birbirini kırmamasın diye ben de ona 'sem'an ve tâaten' diyerek biat ettim. Şimdi de siz Osman'a biat etmek istiyorsunuz” gibi Hâris b. Muhammed'in Ebu't-Tufeyl'den rivayet ettiği sözler kesinlikle sahih değildir. Hz. Ali bu gibi sözleri söylemekten uzaktır. (Zehebî).

27- Şehit edildiği esnada Hz. Osman'ın kanının “O takdirde artık onlara karşı Allah sana yeter; O, işitendir, bilendir (Bakara: 137)” ayetinin üzerine damladığının aslı yoktur. (*Esne'l-Metâlib*).

28- Başlangıcı “Yâ Zübeyr! Yâ Zübeyr!” ifadelerinden oluşan hadisler tamamıyla mevzûdur. (Suyûtî, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

29- Muammer (Ma'mer) el-Mağribî'nin rivayet ettiği hadisleri tamamıyla mevzûdur. (Zehebî, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

30- Mektebe b. Milkân el-Havârizmî'nin hadisler tamamıyla mevzûdur. (Zehebî, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

(144) 31- Kays b. Temîm et-Tâî el-Kilânî'nin hadisleri tamamıyla mevzûdur. (İbn Hacer, Suyûtî, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

¹⁷ Hümeyrâ ismi taşğir olarak Beyzâ demektir (Kârî).

32- Ebu'l-Hattâb'ın hadisleri tamamıyla mevzûdur. (Suyûtî, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

33- Hâris b. Üsâme'nin Dâvud el-Muhabber'den rivâyet ettiği 30 küsur hadisin tamamı mevzûdur. (Alî el-Kârî, İbn Hacer, *Esne'l-Metâlib*).

34- İbn Ebi'd-Dünyâ namıyla tanınan Şeyh'in hadisleri tamamıyla mevzûdur. Güya bu zât uzun yaşamış, Hz. Ali zamanına yetmişmiş, Sıffin savaşında rikâbdâr'ı (atının üzengisini tutan kişi) olmuş, Hz. Ebû Bekir'in halifelik zamanında doğmuş, hicrî 327 yılında vefat etmiştir. Güvenilir kitaplarda ismi geçen İbn Ebi'd-Dünyâ başka birisidir. (Zehebî, Alî el-Kârî, *Esne'l-Metâlib, Tahzîru'l-Müslimîn*).

35- Ca'fer b. Nastûr er-Rûmî'nin hadisleri tamamıyla mevzûdur. Ca'fer b. Nastûr adında bir sahabî yoktur. Bu adam ya deccal ya da hayalî bir kişiliktir. (Alî el-Kârî, İbn Hacer, Zehebî, Sehâvî, *Esne'l-Metâlib*).

36- Kâdisiye savaşında adı geçen Züreyb b. Bersemelâ Kıssası'nın aslı yoktur. Güya savaşçılardan olup Hz. Abbas'ın vasisi olduğunu haber veren Züreyb b. Sermelâ, Ensâr'dan Ca'vene b. Nadle ile görüşmüş, (145) şahadet kelimesi getirmiş, Ca'vene vakayı Emîr Sa'd b. Ebî Vakkâs hazretlerine haber vermiş, o da Müminlerin Emîri Ömer el-Fâruk'a haber vermiş, Hz. Ömer bu kişiyi bulmaları için emir vermiş, onlar da o kadar dereleri tepeleri aramışlar Züreyb'i bulamamışlar imiş! (Alî el-Kârî, Zehebî, Dârekutnî, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

37- Bişr b. Avn el-Kuraşî'nin rivâyet ettiği yüz kadar hadis tamamıyla mevzûdur. (Zehebî).

38- Enes b. Mâlik'ten Harrâş tarikiyle gelen hadisler tamamıyla mevzûdur. (Alî el-Kârî, Zehebî, *Esne'l-Metâlib*).

39- Enes b. Mâlik'ten Nuaym b. Sâlim yoluyla gelen hadisler tamamıyla mevzûdur. (Alî el-Kârî, Keşfu'l-Ahvâl, *Esne'l-Metâlib*).

40- Enes b. Mâlik'ten Ebî Hüdbe ve Dînâr yoluyla gelen hadisler tamamıyla mevzûdur. (Alî el-Kârî, Zehebî, *Esne'l-Metâlib*).

41- Reten el-Hindî'nin hadisleri tamamıyla mevzûdur. (Zehebî, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

42- Bilâl'in Hz. Peygamber'in vefatından sonra Şam'dan Medine'ye gelip Medine'de ezan okuması üzerine Medine halkının ağlamaktan dövündüğü (ihtizar) sözünün aslı yoktur. (Alî el-Kârî, *Esne'l-Metâlib*, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

(146) 43- “Definden sonra ölüye telkin” hadisi zayıftır. (İbn Salâh, Nevevî, İbn el-Kayyim, Irakî, İbn Hacer, *Esne'l-Metâlib*).

Mekânlar Hakkındaki Hadisler

1- Beldelerin menkıbeleriyle ilgili hadisler tamamıyla mevzûdur. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

2- Mekke ve Medine dışındaki şehirleri öven ya da yeren hadislerin hiçbiri sahih değildir. Kazvîn, Askalân, Mısır, Şam hadisleri bu kabildendir. (*Esne'l-Metâlib*).

3- “Mekke'nin sefipleri (günahkar, kıt akıllı) cennetin ortasındadır (En üst ve en altında değildir)” sözünün aslı yoktur. (Sehâvî, Alî el-Kârî, İbnü's-Seyyîd Dervîş, İbn Deyba').

4- Mescitteki hasır, kandiller, lambanın fazileti hakkındaki hiçbir hadis sabit değildir. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

5- Bazı şehirlerin harap olacağı ile ilgili hadisler, her beldenin birer afet ile mesela deprem, sel felaketi, kıtlık, ölüm ve sair afetlerle yok olacağını söyleyen hadislerin hiçbiri doğru değildir. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

6- Mekke'deki Ebû Kubey's Dağı'nda bir şey yemenin fazileti (147) veya belayı def etmesi hakkındaki hadis hac rehberlerinin uydurmalarıdır. (*Esne'l-Metâlib*).

7- “Kim ki Mekke’nin bir saat gündüz sıcağına tahammül ederse o kimseden cehennem iki yüz senelik mesafe kadar uzaklaşır” sözünün aslı yoktur. (Ukaylî, *Esne’l-Metâlib*).

8- “Kim ki bir hafta Kabe’yi tavaf eder, Makâm-ı İbrâhîm’de iki rekat namaz kılar ve zemzem suyundan içerse günahları tamamıyla dökülür, doğduğu günkü gibi günahsız olur” mealindeki iki hadis sahih değildir. (Sehâvî, *Esne’l-Metâlib*, *Temyîzu’t-Tayyib*).

9- “Haceru’l-Esved bir melek idi. Yüce Allah onu öpülecek bir taşa çevirdi” sözü mevzûdur. (*Esne’l-Metâlib*).

10- “Hz. Peygamber Haceru’l-Esved’e dönmüş ve selamlamış (istilâm) sonra mübarek dudaklarını üzerine koyup uzun uzadıya ağlamış” sözü münkerdir. (Zehebî, Makdisî).

11- “Rükn ve Makâm yakutlardan bir yakuttur. Yüce Allah onların nurunu almıştır. Eğer nurlarını almamış olaydı onlar doğu ile batı arasını aydınlatırlardı” sözleri de münkerdir. (Zehebî, *Esne’l-Metâlib*).

(148) 12- “Sizin hareminize giren (hulûl eden) size hulûl eder” sözünün aslı bulunamamıştır. (*Esne’l-Metâlib*).

13- “Mekke’deki Hacûn ve Medîne’deki Bakî mezarlıklarında medfun olan herkes tamamıyla kaldırılıp cennete serpileceklerdir” sözü senedsizdir. (Sehâvî, Alî el-Kârî, İbn Deyba’, İbn es-Seyyîd Dervîş).

14- “Peygamberimiz Medîne’de mescidi inşa etmek istediğinde Cebrail gelip “Bina edeceğin mescidin uzunluğu yedi arşın, nakışlı ve yaldızlı olsun dedi...” şeklindeki sözün aslı bulunamamıştır. (Alî el-Kârî).

15- “Cîze (Eski Mısır’ın yakınında bir şehir) ve Riyâd şehirleri cennetten bir cennettir. Mısır Yüce Allah’ın yeryüzündeki hazinelerinden biridir” sözünün aslı yoktur. (İbn Hacer, Alî el-Kârî, İbn Deyba’, İbnü’s-Seyyîd Dervîş).

16- Dahra’nın (Sahra olmalı) yalancıları, Beytü’l-Makdis’in (Kudüs) fazileti hakkında birçok hadis uydurulmuştur. Sahra, Yahudilerin kıblesi idi.

Yüce Allah, Muhammed ümmetine ona bedel olarak Kabe'yi verdi. Hz. Ömer Mescid-i Aksâ'yı bina etmek istediği zaman mescidin Sahra'nın önüne veya ardına yapılması hakkında istişarede bulunmuştu. Ka'b el-Ahbâr "Ey Mü'minlerin Emîri! Mescidi Sahra'nın arkasına yap" demiş (149) buna karşı Hz. Ömer de "Ey Yahudizâze! Sana Yahudilik karışmıştır" demiştir. Namazgâh Sahra'yı kible edinmesin diye mescidin Sahra'nın arkasına yapılması emri verilmiş ve günümüze de o şekliyle gelmiştir. (Alî el-Kârî).

17- "Zemzem suyu her derde devadır" hadisi zayıftır. (İbn Hacer, *Esne'l-Metâlib*).

18- "Her şehir kılıç ile fethedildi. Ancak Medine Kur'ân ile fethedildi" hadisi münkerdir. (Buhârî, Makdisî, Zehebî).

19- Konstantiniyye, Taberiyye, San'â ve Antakya'yı kötüleyen hadisler tamamıyla mevzûdur. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

20- Hz. Ali'nin kabrinin yeri rüya ile tespit edilmiştir. (*Esne'l-Metâlib*).

21- Çiçeklerin faziletleriyle ilgili hadisler mevzûdur. (Alî el-Kârî, *Esne'l-Metâlib*, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

22- Hububat (pirinç, bakla ...) mevzûdur. (Irâkî, *Esne'l-Metâlib*, *Tahzîru'l-Müslimîn*).

(150) Gündüz ve Geceler Hakkındaki Menkıbelerle İlgili Hadisler

1- Aşure gününde sürme çekmek, elbise ile süslenmek, âlimler ve din kardeşleri ziyaret etmek ve saire gibi sözlerin hiçbiri sahih değildir. (Alî el-Kârî, *Esne'l-Metâlib*).

2- Günler hakkındaki menkıbelerle ilgili hadisler tamamıyla mevzûdur. (*Tahzîru'l-Müslimîn*).

3- "Yüce Allah Adem (as)'ın tövbesini aşure gününde kabul etmiş, Nuh (as)'u aşure gününde kurtarmış, İbrahim (as)'i aşure günü ateşten kurtarmış,

Eyyûb (as)’u aşure gününde balığın karnından kurtarmış, Ya’kub (as) aşure gününde Yusuf (as) ile buluşmuş, Tevrat aşure gününde nazil olmuş” ve benzeri sözlerin hepsi yalandır. (*Esne’l-Metâlib*).

4- Şaban ayının 15. gecesini hakkındaki hiçbir hadis sahih değildir. Bunlar İslamiyet ile dalga geçmek isteyenlerin uydurdukları şeylerdir. “O gece rızıklar taksim edilir” sözü de sâbit değildir. (İbn Dıhye, *Esne’l-Metâlib*).

5- Bayramlardaki ve aylardaki tebrikleşme insanların ihtiyaten uydurduğu davranışlardandır.

(151) Yalnız Talha b. Ubeydullah Ka’b b. Mâlik’i¹⁸ tövbesinin kabul olması için tehniye etmiştir. (Sehâvî, *Esne’l-Metâlib*, Temyîzü’t-Tayyib).

6- “Recep ayının ilk Cuma gecesine melekler ‘Regaip’ ismini verdiler” sözünün aslı yoktur. (Alî el-Kârî, *Esne’l-Metâlib*).

7- Regaip namazı hadislerinin de aslı yoktur. (Alî el-Kârî).

8- Şaban ayının 15. gecesini (Berat Gecesi) namazıyla ilgili hadisler de tamamıyla mevzûdur. Bunlar hicrî 400 senesinden sonra uydurulmuştur. (Alî el-Kârî, *Esne’l-Metâlib*).

9- Recep ayının fazileti hakkındaki hadislerin hiçbiri sahih değildir. (İbn Receb, Alî el-Kârî, İbnü’s-Seyyîd Dervîş).

10- Haftanın gün ve geceleriyle ilgili (nafile) namazlar hakkındaki hadislerin, mesela: “Kim Pazar günü namaz kılsa... kim pazartesi günü ...” gibi hadislerin hiçbiri sahih değildir. (Alî el-Kârî, İbnü’s-Seyyîd Dervîş).

11-Ramazân ayı gecesine mahsus olduğu söylenen namazlar tamamıyla mevzû olduğu gibi teravih namazının fazileti hakkındaki hadisler de mevzûdur. (*Tahzîru’l-Müslimîn*).

¹⁸ Ka’b b. Mâlik Tebuk Gazvesinde geri kalan üç kişiden biriydi. “وعلي الثلاثة الذين خلفوا” ayeti celilesi ile tövbelerinin kabul olduğunu bildiriliyordu.

(152) 12- “Yüce Allah meleklerden dördünü: Cebrail, Mikail, İsrail, Azrail; Nebilerden dördünü: İbrahim, Musa, İsa, Muhammed (as); Muhacirlerden dördünü: Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali; Mevaliden dördünü: Selmân-ı Fârisî, Bilâlu'l-Esved, Suheyb er-Rûmî, Zeyd b. Hârise; Kadınlardan dördünü: Hatice bnt. Huveylid, Meryem bnt. İmrân, Fâtıma bnt. Muhammed, Âsiye bnt. Müzâhim; Aylardan dördünü: Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Recep; Günlerden dördünü: Cuma günü, Fitre günü (Ramazan Bayramı 1. günü), İki aşure¹⁹ günü; Gecelerden dördünü: Kadir gecesi, Kurban (bayramı) gecesi, Cuma gecesi, Şaban ayının 15. gecesi; Ağaçlardan dördünü: Sidre (Arabistan Kirazı), Nahle (Hurma), Tîne (İncir), Zeytin Ağacı; Suğur (Sınır) şehirlerinden dördünü: Mısır İskenderiye'si, Horasan Kazvîn'i, Irak Abadan'ı, Şâm'ın Askalân'ı ...” sözü gerçekten de münkerdir. (İbn Asâkir, Suyûtî).

Kavimler ve Şahısların Menkıbeleriyle İlgili Hadisler

1- “Arabı seviniz. Zira ben Arabım, Kur'ân Arapçadır ve cennet ehlinin dili de Arapçadır” hadisi mevzûdur. (Zehebî, İbn Hibbân, Ebû Hâtım, *Esne'l-Metâlib*).

(153) Ancak bu hadise Sehâvî ile İbn Deyba'a zayıf, Alî el-Kârî ise sahih demişlerdir.

2- “Kureyş kabilesini öne çıkarın, onun önüne geçmeyin” hadisinin bütün senedleri zayıftır. (*Azîzî, Esne'l-Metâlib*).

3- “Türk'ün zulmü olsun da Arab'ın adaleti olmasın” sözü sâkıttır, hadis değildir. (Sehâvî, İbn Deyba').

4- Habeşlileri, Zencileri, Hadımları, Köleler (Memâlik)'i ve evladı zemetmek hakkındaki hadislerin hiçbiri sahih değildir. (Alî el-Kârî, *Esne'l-Metâlib*).

5- Türk'ü zemetmek hakkında hiçbir hadis sahih değildir. (Alî el-Kârî).

¹⁹ Zeyl-i Leâlî'de biri yazılmamıştır.

6- Serârî (Odalıklar) hakkında Peygamberimizden gelen hiçbir şey sahih değildir. (Ukaylî, Alî el-Kârî).

7- Veled-i Zinâ'nin (zina sonucu doğan kişinin) cennete girmeyeceği hakkındaki sözlerin hiçbiri hadis değildir. (Ukaylî, Alî el-Kârî).

8- "Türk sizi terk ettikçe siz de Türk'ü terk edin" mealindeki hadis zayıftır. (Münâvî).

9- "Habeşli sizi terk ettikçe siz de Habeşliyi terk edin" mealindeki hadis zayıftır. (Münâvî, *Esne'l-Metâlib*).

(154) 10- "Zenci edinin. Zencilerden üç tanesi Cennet ehlinin efendisidir: Lokman, Bilâl, Necâşî" hadisi münkerdir. (Dârekutnî, Zehebî, Makdisî).

11- "İnsanların hayırlısı Arap, Arabın hayırlısı Kureyş, Kureyş'in hayırlısı Hâşimoğulları, Acem'in (Arap olmayan) hayırlısı Fârisî, Zencilerin hayırlısı Nûbe'dir" hadisi münkerdir. (Zehebî, Suyûtî).

-Mukaddimât (Öncelikle Bilinmesi Gerekenler) Tamamlandı-

